

Jos tähän pystyin, pystyn kaikkeen.

Nuorten kokemukset Suomi-Saksa Yhdistysten Liiton
järjestämästä kansainvälisestä nuorisovaihdosta

Heini-Leena Lumio
Tampereen yliopisto
Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö
Saksan kielen, kulttuurin ja kääntämisen tutkinto-ohjelma
Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen maisteriopinnot
Pro gradu -tutkielma
Lokakuu 2013

TIIVISTELMÄ

Tampereen yliopisto

Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö

Saksan kielen, kulttuurin ja kääntämisen tutkinto-ohjelma

Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen maisteriopinnot

LUMIO, HEINI-LEENA: Jos tähän pystyin, pystyn kaikkeen. Nuorten kokemukset Suomi-Saksa Yhdistysten Liiton järjestämästä kansainvälisestä nuorisovaihdosta.

Pro gradu -tutkielma, 59 sivua + liitteet 13 sivua

Saksankielinen lyhennelmä, 12 sivua

Lokakuu 2013

Suomalaiset kohtaavat globalisaation sekä matkustelun ja maahanmuuton yleistymisen myötä aiempaa enemmän kulttuurienvälisen viestinnän ja kanssakäymisen tilanteita. Näin ollen kulttuurienvälisen viestinnän taitojen merkitys kasvaa niin työ- kuin yksityiselämässä. Riittävän kieli- ja viestintätaidon sanotaankin olevan nykyään tärkeä osa ammatillista osaamista monissa tehtävissä ja eri aloilla. Erityisen tärkeää näiden taitojen oppiminen on nuorille.

Tutkimuksessani käsittelen kansainvälisen nuorisovaihdon kokemuksia ja kulttuurienvälisen viestinnän taitojen kehittymistä nuorten näkökulmasta. Aineistoni koostuu vastauksista, joita kuukauden pituiseen kansainväliseen nuorisovaihtoon osallistuneet nuoret ovat kokemuksistaan antaneet. Käsittelemäni nuorisovaihto on Suomi-Saksa Yhdistysten Liitto ry:n järjestämä kesävaihto, johon nuoret ovat osallistuneet kesällä 2012. Kesävaihdossa yläkoulu- tai lukioikäiset nuoret asuvat kuukauden saksalaisessa isäntäperheessä ja käyvät paikallista koulua.

Tutkimukseeni osallistuneet nuoret täyttivät nimettömän, aiempien tutkimusten perusteella luodun kyselylomakkeen internetissä. Luokittelen nuorten vastauksista koostuvan aineistoni kysymysten aiheen perusteella kuuden teeman alle. Ensimmäisenä käsittelen nuorten taustatietoja ja yleisiä kokemuksia kesävaihdosta, minkä jälkeen syvennyn siihen, miten vaihto vaikutti nuorten kielitaitoon. Nuoret nostavat vastauksissaan esiin monia kokemuksia nonverbaalisesta viestinnästä ja kulttuurieroista sekä kuvailevat vaihtoajan vaikutusta ajatusmaailmaan, identiteettiin ja omaan itseen. Viimeisinä teemoina ovat vaihtoajan tärkeys ja tärkeinä pidetyt asiat ja lopulta kotiinpaluu sekä vaihdon aikana nuorelle tarjotun tuen määrä. Analysoin nuorten kokemuksia teemoittain ja vertailen heidän kokemuksiaan aiempiin tutkimuksiin.

Tutkimukseni tulosten mukaan jo neljän viikon vaihto on vaikuttanut nuoriin merkittävästi. Kielellisten ja kulttuurienvälisen viestinnän taitojen lisäksi nuoret ovat oppineet vaihtonsa aikana paljon niin saksalaisesta kulttuurista kuin omasta kulttuuristaan ja itsestään. Kokemusten myötä nuorten itseluottamus ja usko omiin kykyihin lisääntyi. Kaiken kaikkiaan vaihto oli vaikuttanut nuorten identiteetin kehitykseen ja nuoret itse kuvailivat sitä tärkeänä kokemuksena. Tulokset täydentävät aiempaa tutkimusta nuorisovaihdosta ja kansainvälisistä projekteista ja osoittivat, että lyhytkestoisellakin nuorisovaihdolla on positiivisia vaikutuksia nuoren kehitykseen ja että se tarjoaa mahdollisuuden parantaa tulevaisuuden kannalta olennaisia kulttuurienvälisen viestinnän taitoja.

Avainsanat:

Kulttuurienvälinen viestintä, nuorisovaihto, Suomi-Saksa Yhdistysten Liitto ry, kulttuurierot, kokemuksellinen oppiminen

Sisällys

1. Johdanto	1
2. Kulttuuri ja viestintä	3
2.1. Kieli ja kulttuuri	4
2.1.1. Kielellinen kulttuuritietoisuus	4
2.1.2. Eurooppalainen viitekehys ja kielikasvatus	6
2.2. Kulttuurienvälinen viestintä	7
2.2.1. Kulttuurienvälinen oppiminen	8
2.2.2. Kulttuurienvälinen kompetenssi	9
2.2.3. Kriittiset tilanteet	11
3. Suomalais-saksalaisen viestinnän haasteita	12
3.1. Kulttuurierojen vaikutus suomalais-saksalaiseen viestintään	12
3.2. Suomalainen ja saksalainen viestintäkäyttäytyminen	13
4. Kansainvälisyys ja kulttuurienvälisyys nuorisotyössä	18
4.1. Identiteetti	18
4.2. Nuorisovaihdon vaikutus nuoren kehitykseen	20
4.3. Kokemuksellinen oppiminen ja kokemuksellisuus	22
4.4. Suomalais-saksalainen nuorisovaihto	24
4.5. Suomi-Saksa Yhdistysten Liitto (SSYL) ja sen kesävaihto	26
5. Tutkimuskysymykset, aineisto ja metodit	28
6. Nuorten kokemukset SSYL:n kesävaihdosta	31
6.1. Nuorten taustatiedot ja yleistä vaihtoajasta	31
6.2. Vaihdon vaikutus kielitaitoon	34
6.3. Kokemuksia nonverbaalisesta viestinnästä ja kulttuurieroista	37
6.4. Vaihtoajan vaikutus ajatusmaailmaan, identiteettiin ja omaan itseen	42
6.5. Vaihtoajan tärkeys ja tärkeinä pidetyt tekijät	45
6.6. Kotiinpaluu, vaihtoaikana saatu tuki ja kyselyyn vastaaminen	47
6.7. Yhteenveto	49
7. Lopuksi	52
Lähteet	54
Liitteet	1
Liite 1	1
Saatekirje	1

Liite 2	2
Kysely kesävaihdosta	2
Liite 3	7
Taulukko 1. Nuorten taustatiedot ja yleistä tietoa vaihtoajasta.	7
Taulukko 2. Vaihdon vaikutus kielitaitoon.....	9
Taulukko 3. Nuorten kokemuksia nonverbaalisesta viestinnästä ja kulttuurieroista.....	10
Taulukko 4. Vaihtoajan vaikutus ajatusmaailmaan, nuoren identiteettiin ja omaan itseen sekä vaihtoajan tärkeys ja tärkeinä pidetyt tekijät.....	12
Taulukko 5. Nuorten ajatuksia kotiinpaluusta, vaihtoaikana saadun tuen määrästä sekä kyselyyn vastaamisesta.	13
DEUTSCHE KURZFASSUNG.....	1

1. Johdanto

Kulttuurienvälinen yhteistyö ja vuorovaikutus yleistyvät Suomessakin globalisaation, maahanmuuton ja matkailun myötä. Kulttuurienvälisen viestinnän taitoja sekä suvaitsevaa suhtautumista erilaisuuteen vaaditaan tulevaisuudessa niin työelämässä kuin vapaa-ajallakin. Jotta yksilö voisi vastata uusiin tarpeisiin, häneltä vaaditaan kielitaidon lisäksi monia muitakin kulttuurienvälisen vuorovaikutuksen ja kommunikaation taitoja. (Pitkänen 2005, 9.) Riittävä kieli- ja viestintätaito on nykyään tärkeä, jopa välttämätön osa ammatillista osaamista monissa ammateissa ja eri aloilla (Kantelinen & Keränen 2005, 151).

Tutkimukseni aiheena ovat kulttuurienvälinen viestintä sekä sen haasteet ja mahdollisuudet. Näitä tekijöitä tarkastelen tutkimalla Suomi-Saksa Yhdistysten Liitto ry:n (SSYL) nuorille järjestämää neljän viikon nuorisovaihtoa sekä siihen osallistuneiden nuorten kokemuksia. Tutkimukseeni osallistuneet nuoret ovat viettäneet kesällä 2012 neljä viikkoa kesävaihdossa Saksassa. He ovat asuneet vaihtonsa ajan saksalaisessa isäntäperheessä ja käyneet paikallista koulua. Tavoitteenani on selvittää, millaisia monikieliseen viestintään ja kulttuurieroihin liittyviä kokemuksia nuorilla on kesävaihtonsa aikana ollut. Käsittelen myös sitä, onko kokemuksia pidetty ongelmallisina, opettavaisina tai hyödyllisinä ja millä tavoin.

Tutkimuksissa on todettu, että ennakkoluulojen vähenemiseen ja vierauden hyväksymisen ja ymmärtämisen lisäämiseen tarvitaan sellaista eri kulttuurien edustajien kanssakäymistä, joka tapahtuu suotuisissa oloissa, esimerkiksi ryhmien välisinä ohjattuina projekteina (Salo-Lee 1998, 19). Tällaista kanssakäymistä ovat kohdanneet myös tutkimukseeni osallistuneet nuoret, jotka ovat viettäneet kuukauden Saksassa kesävaihdossa. Ohjatusti tapahtuneen lyhyenkin oppilasvaihdon voidaan ajatella olevan antoisaa toimintaa kulttuurienvälisen kompetenssin parantamisen kannalta. Hypoteesini onkin, että kesävaihtoon osallistujilla on vaihdon seurauksena kokemuksia monikieliseen viestintään ja kulttuurieroihin liittyvistä ongelmista. Lisäksi oletan, että kesävaihtoon osallistuneet nuoret ovat oppineet näistä kokemuksistaan ja että kielitaidon lisäksi heidän kykynsä toimia kulttuurienvälisissä ja monikielisisissä tilanteissa on parantunut.

Monikulttuurisuuden ja kulttuurienvälisen viestinnän tutkimus on lisääntynyt viime vuosikymmeninä. Suomessa on eri aloilla keskitytty muun muassa monikulttuuristen koulu- ja päiväkotiryhmien toimintaan sekä kielten opetukseen ja kulttuurienvälisen kompetenssin

muotoutumiseen sen osana. Myös kansainvälisten opiskelijoiden kokemuksia ulkomailla on tutkittu eri näkökulmista. Oma tutkimukseni eroaa kuitenkin näistä aiemmista tutkimuksista, sillä lyhytkestoisen nuorisovaihdon vaikutuksia kielitaidon ja monikulttuurisen kompetenssin kehitykseen sekä kykyyn toimia monikielisissä ja -kulttuurisissa tilanteissa on tutkittu vasta vähän.

Tutkielmani teoriaosa pohjautuu pääosin kieltä ja kulttuuria sekä monikielistä ja kulttuurienvälistä viestintää käsitteleviin aiempiin tutkimuksiin ja teorioihin. Näitä käsittelen luvussa kaksi. Samassa luvussa keskityn vielä erikseen teoriaan, joka käsittelee kriittisiä tilanteita monikielisessä viestinnässä (2.3.). Suomalais-saksalaisen viestinnän ominaispiirteitä ja haasteita käyn läpi luvussa kolme. Luvussa neljä esittelen nuorisotyöhön liittyvää tutkimusta kulttuurienvälisyyden näkökulmasta. Neljännen luvun lopussa syvennyn myös suomalais-saksalaisen nuorisovaihdon ja nuorisoyhteistyön historiaan sekä käytäntöihin (4.4.). Samalla esittelen lyhyesti Suomi-Saksa Yhdistysten Liiton toimintaa sekä sen järjestämää nuorisovaihtoa (4.5.). Luvussa viisi määrittelen tutkimuskysymykseni, esittelen keräämäni aineiston sekä selostan käyttämäni tutkimusmenetelmän. Aineistoni koostuu SSYL:n kesävaihtoon kesällä 2012 osallistuneiden nuorten täyttämistä kyselylomakkeista, joita on yhteensä 35. Luvussa kuusi analysoin tutkimukseni tulokset, jotka olen jaotellut kysymysten mukaan teemoittain kuuteen osaan. Lopuksi-luvussa (7) vedän yhteen tutkimukseni tuloksia ja arvioin sen onnistumista.

2. Kulttuuri ja viestintä

Kulttuurin käsitettä voidaan käyttää eri merkityksissä. Sillä voidaan viitata korkeakulttuuriin, kuten teatteriin, musiikkiin ja elokuvaan, tai se voidaan käsittää laajemmin, tietyn yhteisön tapoja ja maailmankuvaa kuvaavana terminä. (Kanervo & Saarinen 2004, 8.) Tässä tutkielmassa kulttuurikäsitteellä tarkoitetaan sen laajempaa merkitystä, ja kulttuurin käsitettä sen laajassa merkityksessä määritellään tarkemmin seuraavana.

Kulttuurin voidaan määritellä olevan “yhteisön jäseniä yhdistävien tekijöiden, kuten uskomusten, arvojen, normien, rituaalien ja symbolien” järjestelmä (Tiittula 2005, 123). Kanervo ja Saarinen (2004, 8) lisäävät, että kulttuuriin kuuluvat myös yhteisön aineellinen ympäristö sekä tiedot ja tottumukset, jotka kaikki omaksutaan jo lapsena samoin kuin äidinkieli. Heidän mukaansa kulttuurin kehittymiseen vaikuttavat luonto, ilmasto sekä maantieteelliset, taloudelliset ja historialliset tekijät. Näin ollen jokainen kulttuuri on muotoutunut tarkoituksenmukaiseksi omassa ympäristössään. Kulttuuri on siis tiettyyn yhteisöön kuuluvien ihmisten henkinen ja aineellinen todellisuus, joka määrittää heidän maailmankuvansa ja elämäntapansa. (Mp.) Collier (1997, 36–37) määrittelee kulttuurin olevan symbolien, merkitysten ja normien järjestelmä, joka on siirretty ja siirretään eteenpäin kulttuurin uusille jäsenille. Hänen mukaansa kulttuurilla tarkoitetaan ihmisryhmän yhtenäisyyttä; sitä, mitä he puhuvat, mitä he tekevät, mitä ja miten he ajattelevat sekä tuntevat. Olennaista on, että kulttuuri ei muodostu pelkistä ihmisistä, vaan vuorovaikutuksesta, joka yhdistää ryhmän ihmisiä. (Mp.) Näin ollen kulttuuri ja viestintä ovat tiiviissä yhteydessä toisiinsa.

Kulttuuritausta vaikuttaa yksilön käyttäytymiseen ja näin ollen myös yksilöiden väliseen kanssakäymiseen ja viestintään. Täytyy kuitenkin huomioida, ettei yksikään kulttuuri ole täysin yhtenäinen, vaan jokaisen kulttuurin sisällä on alueellisia eroja ja eri tavoin muodostuneita alakulttuureja. Myös sukupuoli tai sukupolvi voi vaikuttaa ihmisen käyttäytymiseen sekä tapaan hahmottaa maailmaa. Yksilöllisiä eroja lisäävät myös henkilön koulutustausta, varallisuus, sosiaalinen asema, vakaumus ja persoonalliset luonteenpiirteet. (Kanervo & Saarinen 2004, 8.) Kun tietty ryhmä muodostaa kulttuurin, ryhmän jäsenten täytyy ensimmäiseksi määritellä itsensä ryhmäksi ja heillä täytyy olla jokin yhdistävä tekijä (Collier 1997, 37). Jokainen yksilö kuuluu yhtä aikaa moneen eri kulttuuriin. Erilaisia kulttuureja voivat olla muun muassa kansallinen tai etninen kulttuuri sekä sukupuoleen, ammattiin tai fyysiseen kykyyn tai vammaan liittyvät kulttuurit. (Mts.

39.) Tässä tutkimuksessa kulttuuri-sanalla viitataan pääosin kansalliseen, suomalaiseen tai saksalaiseen kulttuuriin. Yksilön oma kulttuuritausta yksilöllisine eroineen ja alakulttuureineen täytyy kuitenkin tarvittaessa muistaa huomioida.

2.1. Kieli ja kulttuuri

Kieli ja kulttuuri ovat tiiviissä yhteydessä toisiinsa. Tätä ei välttämättä huomaa käytettäessä kieltä arkisissa tilanteissa tutussa kulttuurissa, mutta se saattaa johtaa väärinkäsityksiin, jollei kulttuurienvälisiä eroja tunnusteta. (Salo-Lee 1998, 24.) Sallisen (1994, 81) mukaan kulttuuri ja kommunikaatio ovat “toisiinsa kietoutuneita”, minkä vuoksi jokaisen yksilön viestintäkäyttäytymistä tulkittaessa tulisi ottaa huomioon hänen kulttuuritaustansa. Jotta olisi helpompi ymmärtää omaa ja toisten viestintäkäyttäytymistä, täytyy oppia tunnistamaan niitä normeja, jotka säätelevät oman kulttuurin puhekäyttäytymistä, sekä näiden normien luomia odotuksia (mp.). On kuitenkin pidettävä mielessä se, että viestintäkäyttäytymisessä on yksilöiden välillä suuria eroja. Samoin kuin yksilö voi kuulua moneen eri kulttuuriin, myös hänen puhetapansa voi vaihdella eri tilanteissa ja yhteyksissä. (Sajavaara & Lehtonen 2011, 182.)

Salo-Lee ja Winter-Tarvainen (1995, 85) toteavat, että kielentutkimuksessa on perinteisesti painotettu kielen käyttöä erityisesti “keskustelun viitekehyksessä”. Tällöin tutkitaan muun muassa puheenvuorojen välisten taukojen kestoa, puheenvuorojen jakautumista puhujan ja kuuntelijan välillä sekä palautekäyttäytymistä eri kulttuureissa. Salo-Lee ja Winter-Tarvainen (1995, 85) huomauttavat, että jos kielen käyttöä tarkastellaan laajemmin “kanssakäymisen (interaction) viitekehyksessä”, voidaan myös ihmisen suhde toisiin ihmisiin ja kulttuuriympäristöön ottaa paremmin huomioon. Näin saadaan yhdistettyä toisiinsa mikro- ja makrotasot eli suullinen ja kirjallinen viestintä sekä sen taustalla olevat arvot, säännöt ja normit. (Mp.) Seuraavaksi käsitellenkin tarkemmin kielellistä kulttuuritietoisuutta sekä eurooppalaisen viitekehysten mukaista kielen ja kulttuurienvälisen viestinnän oppimista.

2.1.1. Kielellinen kulttuuritietoisuus

Kielessä ja kielenkäytössä ilmenevistä kulttuurieroista Salo-Lee (1998, 24) käyttää Müller-Jacquierin (1993)¹ termiä “kielellinen kulttuuritietoisuus” (linguistic awareness of cultures, LAC).

---

¹ Müller-Jacquier, B. 1993. Intercultural Communication in MTS (Part II). Käsikirja, projekti MTS D 2021. Frankfurt: Berlitz European Projects (Salo-Lee 1998, 6-35).

Kielellisen kulttuuritietoisuuden avulla henkilö voi oppia toisaalta huomaamaan, miten kulttuurierot on kielellisesti ja kulttuurisesti merkitty, ja toisaalta tulkitsemaan näitä merkkejä. Nämä tulkintavihjeet ovat yleensä itsestäänselvyksiä: niistä ei puhuta eikä niihin kiinnitetä huomiota, ellei niiden tulkitsemisessa ilmene ongelmia. Kulttuurien välisiä eroja on nähtävissä muun muassa

- sanojen merkityksissä,
- puheakteissa,
- puheenaiheissa ja siinä, missä järjestyksessä ne esitetään,
- ei-kielellisessä viestinnässä,
- prosodisissa piirteissä ja parakielellisessä viestinnässä sekä
- viestintätyyleissä. (Salo-Lee 1998, 25.)

Vierasta kieltä käytettäessä olennaista on huomioida se, että yksittäisen sanan denotaatio eli sanakirjamerkitys ei välttämättä kerro kaikkea siihen sisältyvää kulttuurista informaatiota. Kulttuurienvälisessä viestinnässä tärkeäksi tekijäksi nousevat sanojen konnotaatiot eli niiden sosiaaliset merkitykset. Esimerkiksi sana *sunnuntai* voidaan kääntää kirjaimellisesti monelle kielelle, mutta vieraan kulttuurin kyseiseen sanaan liittämä konnotaatio voi erota lähtökulttuurista. Suomalaisissa esimerkiksi sanat *ystävä*, *hiljaisuus* tai *vapaus* voivat herättää erilaisia assosiaatioita ja tunteita kuin kiinalaisissa tai amerikkalaisissa. (Salo-Lee 1998, 25.)

Puheakteilla viitataan toimintoihin tai tarkoituksiin, jotka toteutetaan kielellisin keinoin. Puheakti voi olla muun muassa anteeksipyyntö, kutsu, varoitus tai kehotus. Eri kulttuureissa on esimerkiksi erilaisia tapoja esittää kutsu tai ottaa kutsu vastaan. Mikäli viestintätilanteessa viestijät tulkitsevat toisen erilaista käytöstä virheellisesti oman kulttuurinsa näkökulmasta, voidaan toisen käytöstä pitää hämmentävänä tai epäkohteliaana. (Salo-Lee 1998, 26–27.) Samanlaiseen lopputulokseen saattavat johtaa erot siinä, millaisista puheenaiheista kulttuurissa on tapana puhua ja missä järjestyksessä. Myös tilanteen muodollisuusasteen arvioiminen on tärkeää, sillä eri kulttuureissa tiettyyn tilanteeseen saattaa liittyä kiinteästi tietyn viestinnällisen rekisterin käyttö. (Mts. 27–28.)

Kielen käyttöön ja toisen sanoman analysointiin vaikuttavat myös prosodiset ja parakielelliset piirteet sekä ei-kielellinen eli nonverbaalinen viestintä. Prosodisiin ja parakielellisiin piirteisiin lukeutuvat muun muassa intonaatio ja painotus sekä äänen korkeus ja voimakkuus. Prosodisten ja parakielellisten piirteiden eroja eri kulttuureissa on vaikea tiedostaa, mutta ne vaikuttavat paljon siihen, miltä sanottu asia kuulostaa ja miten se tulkitaan. Myös ei-kielellisen viestinnän piirteet

opitaan omassa kulttuuriympäristössä ja niitä voi olla vaikea tiedostaa. Ei-kiielellisellä viestinnällä tarkoitetaan ilmeiden, kuten hymyn, lisäksi tunteiden ilmaisua, elehtimistä, kehon asentoa, liikkumista ja pukeutumista. (Salo-Lee 1998, 28–30.)

Kaikki edellä mainitut piirteet muodostavat yhdessä henkilön viestintätyyliin. Viestintätyyliin voivat vaikuttaa niin kielelliset piirteet kuin metaviestit eli ohjeet siitä, miten sanottu tulisi tulkita. Myös puheen ja hiljaisuuden vaihtelu, suoruus tai epäsuoruus sekä argumenttien esittämisen rakenne liittyvät viestintätyyliin. (Salo-Lee 1998, 28–30.)

Kielitieteessäkin paljon esillä olleen Sapir-Whorf-hypoteesin mukaan yksilön käyttämän kielen rakenne vaikuttaa vahvasti yksilön tapaan ajatella ja käyttäytyä (Kramsch 1998, 11). Myös Tiittulan (2005, 124) mukaan merkitykset ovat vain osittain kiinni kielellisissä ilmauksissa, kuten sanoissa ja lauseissa. Ajatusten ja merkitysten kielellinen ilmaiseminen ei ole koskaan täydellistä ja niiden tulkinnat ovat aina sidoksissa kuulijan tai lukijan tietoon ja käsitykseen maailmasta. Jos kaksi keskusteluun osallistujaa on taustaltaan, historialtaan ja kokemuksiltaan hyvin samanlaisia, he voivat tulkita paremmin toistensa epätäydellisiä viestejä ja antaa niille samanlaisia merkityksiä. Näin ollen mitä yhtenäisemmät osallistujien tiedot, oletukset ja odotukset maailmasta ovat, sitä paremmin toimii myös heidän välisensä viestintä. (Mp.) Tämä on yksi syy kulttuurienvälisen viestinnän haasteille. Toisaalta sama haaste voi näkyä samaan kansalliseen kulttuuriin kuuluvien, mutta muuten taustoiltaan hyvin erilaisten ihmisten vuorovaikutuksessa. Tällaisia eroja ihmisten taustoissa voivat aiheuttaa esimerkiksi henkilön koulutustausta, sosiaalinen asema, vakaumus tai sukupuoli (Kanervo & Saarinen 2004, 8).

2.1.2. Eurooppalainen viitekehys ja kielikasvatus

Eurooppalainen viitekehys on kehitetty edistämään eurooppalaisen kielenopetuksen ja -opiskelun läpinäkyvyyttä sekä vertailtavuutta. Viitekehys lähestyy kielenopetusta ja kielenoppimista toiminnallisesta näkökulmasta, mikä auttaa kehittämään kielitaitoa työelämän tarpeet huomioiden ja niitä tukien. Viitekehysten tavoitteena on parantaa viestinnän laatua erilaisista kieli- ja kulttuuritaustoista tulevien eurooppalaisten välillä ja näin lisätä ja helpottaa liikkuvuutta. Paremmun kommunikaation myötä liikkuvuus ja suorien kontaktien määrä kasvaa, mikä puolestaan vaikuttaa myönteisesti yhteistyöhön sekä toinen toisensa ymmärtämiseen. (Kantelinen & Keränen 2005, 152–153.)

Kielen käyttö nähdään eurooppalaisessa viitekehyksessä yhdeksi inhimillisen toiminnan muodoksi. Yksilöt ovat erilaisissa kielen käyttöön ja kielen oppimiseen liittyvissä tilanteissa ensisijaisesti sosiaalisia toimijoita, jotka suorittavat yhteiskunnan jäseninä tietyissä ympäristöissä ja tietyllä elämänalueella erilaisia tehtäviä. Kielitaito ei viitekehyksen näkökulman mukaan koostu pelkästään viestinnällisistä tai kielellisistä taidoista, vaan siihen kuuluvat lisäksi moninaiset henkilökohtaiset ja sosiaaliset valmiudet, asenteet sekä toimintakyky erilaisten ihmisten kanssa muuttuvissa viestintätilanteissa. Myös yksilön kognitiiviset, emotionaaliset ja tahtotoimintaan liittyvät voimavarat sekä erityiskyvyt otetaan huomioon kielen käytössä. Näitä taitojaan, voimavarojaan sekä kykyään yksilö voi soveltaa sosiaalisena toimijana erilaisissa tilanteissa. (Kantelinen & Keränen 2005, 152–153.)

Eurooppalaisessa viitekehyksessä ja kielikasvatuksessa keskeisinä tavoitteina on kulttuurienvälisen viestinnän taitojen oppiminen sekä opettaminen (Kantelinen & Keränen 2005, 152). Näin kielitaito nähdään laajempänä: se ei koostu pelkistä vieraan kielen sanoista ja kieliopista, vaan viestintätilanteeseen liittyvistä sosiaalisista kyvyistä. Kulttuurienvälisissä viestintätilanteissa pelkkä kielitaito ei välttämättä riitä, vaan myös kulttuurintuntemus ja kulttuurienvälisen viestinnän taidot ovat tarpeen.

2.2. Kulttuurienvälinen viestintä

Kulttuurienvälisellä viestinnällä tarkoitetaan prosessia tai tilannetta, jossa kulttuuritaustaltaan erilaiset ihmiset kommunikoivat jostakin tietystä syystä. Kulttuurienvälinen viestintä tapahtuu nimensä mukaisesti kahden tai useamman osapuolen välillä ja molemmat tai kaikki osapuolet ottavat siihen osaa, aktiivisesti tai vähemmän aktiivisesti. Kommunikoijien erilaiset kulttuuritaustat voivat johtua esimerkiksi kuulumisesta eri kansalliseen kulttuuriin tai erilaiseen etniseen tai muuhun ryhmään. (Gudykunst & Kim 1992, 13–14.) Kulttuurienvälistä viestintää tapahtuu monenlaisissa tilanteissa, ulkomailla tai kotimaassa, vieraiden tai tuttujen ihmisten kesken.

Kulttuurienvälisessä viestinnässä olennaista on se, miten hyvin ihmiset ymmärtävät toistensa viestejä, jotka voivat välillä sisältää kulttuurisidonnaisiakin elementtejä (Kanervo & Saarinen 2004, 15). Jokainen ihminen on erilainen taustaltaan ja historialtaan, ja nämä hän tuo mukanaan kommunikaatiotilanteeseen. Tämän vuoksi kulttuurienvälistä viestintää voi tapahtua myös oman

kulttuurin sisällä. (Salo-Lee & Winter-Tarvainen 1995, 82.) Toisaalta voidaan puhua myös kulttuurinsisäisestä viestinnästä, mikäli viestintätilanteeseen osallistuvat ovat kulttuuriselta taustaltaan hyvin samankaltaisia (Gudykunst & Kim 1992, 13–14). Tässä tutkimuksessa keskityn kuitenkin käsittelemään pääosin eri kansallisten kulttuurien edustajien välillä tapahtuvaa kulttuurienvälistä viestintää sekä siinä esiintyviä haasteita ja eroja.

Oman ja vieraan kulttuurin välisiä eroja tutkimalla on mahdollista oppia uutta myös omasta kulttuuristaan. Oman kulttuurin säännöt ja tavat ovat itsestäänselvyyksiä niin kauan, kunnes ne joutuvat kyseenalaistetuiksi vieraassa kulttuurissa (Salo-Lee & Winter-Tarvainen 1995, 86). Näiden sääntöjen mukaan tulkitsemme myös muiden käyttäytymistä. Vieraaseen kulttuuriin tutustuessamme tutustumme paremmin myös itseemme. Monissa maissa, kuten Suomessa, ihmiset ovat kansainvälistymisen myötä alkaneet kiinnostua omasta kulttuuristaan sekä omista kansallisista erityispiirteistä. (Mp.)

Salo-Leen ja Winter-Tarvaisen (1995, 81) mukaan suomalaiset opiskelijat hyödyntävät vaihto-opiskelumahdollisuutta ahkerasti. Vaihtoaikaisia monikielisen ja monikulttuurisen viestinnän kokemuksia ei kuitenkaan kerätä tai käsitellä yhdessä vaihtoon osallistuneiden kanssa, vaan kokemukset, niin negatiiviset kuin positiivisetkin, viedään sellaisinaan mukanaan työelämään (mp.). Juuri aikaisemmat kulttuurienvälisen viestinnän kokemukset ovat yksi tekijä, joka vaikuttaa ihmisten väliseen vuorovaikutukseen kulttuurienvälisessä tilanteessa. Muita tekijöitä ovat muun muassa ennakoasenteet, aikaisempien kulttuurienvälisen kohtaamisten määrä ja kohtaamistilanteen luonne sekä oman taustan tunteminen ja tiedostaminen. Jos henkilöllä on jo monia kokemuksia kulttuurienvälisistä tilanteista, vaikuttavat nämä henkilön ennako-odotuksiin seuraavan kulttuurienvälisen kohtaamisen osalta. Kulttuurienväliseen tilanteeseen vaikuttaa myös kohtaamisen luonne. (Hammar-Suutari 2005, 112–113.) Viranomaisen kohdatessa työssään toisenlaisesta kulttuuritaustasta tulevan asiakkaan on tilanne täysin erilainen kuin kahden matkustajan kohdatessa lentokentällä. Seuraavissa alaluvuissa käsitelen tarkemmin kulttuurienvälistä oppimista (2.2.1.) sekä sen seurauksena syntyvää kulttuurienvälistä kompetenssia (2.2.2.).

2.2.1. Kulttuurienvälinen oppiminen

Pelkosen (2005a, 73–74) mukaan kulttuurienvälisessä oppimisessa tavoitellaan yksilön kulttuurisen itsetietoisuuden parantamista. Tämä näkökulma on tiiviissä yhteydessä muihin kulttuureihin:

toisaalta se kehittää kykyä ymmärtää muita kulttuureja ja toisaalta se kehittyy juuri tarkkailemalla kulttuurien välisiä eroja. (Mp.) Tällaisessa kokonaisvaltaisessa, transformatiivisessa prosessissa oppija hankkii itselleen herkkyyttä ja kykyjä, jotka tukevat ymmärtämistä, kommunikaatiota sekä adaptaatiota toisesta kulttuurisesta kontekstista toiseen. Pelkosen mukaan kyse on nimenomaan taidosta tarkastella asioita erilaisista näkökulmista ja ymmärtää globaaleja riippuvuussuhteita. (Pelkonen 2005b, 134.)

Neff (1981, 4-5) määrittelee asioita, joita kulttuurienvälisen viestinnän seurauksena usein toivotaan opittavan. Hänen mukaansa tällaisia ovat tietoisuus toisesta kulttuurista, kieli- ja viestintätaidot, halukkuus suvaita muita kulttuureja, ymmärrys omasta kulttuurienvälisestä oppimisesta sekä motivaatio oppia lisää vastaavien kokemusten kautta ja kyky yhdistää uudet kokemukset aiemmin opittuun (mp.). Ihmisillä on luontainen taipumus kategorisoida muita ihmisiä ja asioita ympärillään, ja muodostaa näin syntyneistä ryhmistä ja niiden edustajista käsityksiä. Tällaisia käsityksiä voidaan sanoa myös stereotyyppioiksi. Ne voivat olla positiivisia, negatiivisia tai neutraaleja ja ne ohjaavat usein kantajansa toimintaa ja ajatuksia tämän tiedostamatta. (Hammar-Suutari 2005, 112–113.) Kulttuurienvälisen oppimisen avulla yksilö voi helpommin tunnistaa omia stereotyyppioitaan, kun hänen tietoisuutensa ja ymmärryksensä omasta ja muista kulttuureista kasvaa. Tämä lisää osaltaan myös suvaitsevaisuutta ja ymmärrystä globaalin maailman suhteista.

2.2.2. Kulttuurienvälinen kompetenssi

Kulttuurienvälisiä kompetenssia on määritelty paljon kommunikaation näkökulmasta (Jokikokko 2005, 91). Lustigin ja Koesterin (1996, 57–58) mukaan kulttuurienvälinen kompetenssi on kuitenkin paljon monimutkaisempi ilmiö kuin pelkät kommunikatiiviset taidot ja on olemassa monia eri tapoja olla kulttuurisesti kompetentti. Lustig ja Koester (1996, 57–58) näkevät, että kulttuurienvälinen kompetenssi määrittyy ennen kaikkea kontekstin mukaan ja on näin ollen sidottu niihin suhteisiin ja tilanteisiin, joissa viestintää ilmenee. Pelkosen (2005a, 84) mukaan kulttuurienvälinen kompetenssi ja herkkyyks ovat molemmat sekä kulttuurienvälisen viestinnän edellytyksiä että tuloksia. Erityisesti motivaatio, positiivinen asenne ja uteliaisuus kulttuurisia eroja kohtaan ovat välttämättömiä, jotta yksilö pystyy kokemaan, reflektoimaan ja oppimaan (mp.).

Jokikokko (2005, 92–93) on muodostanut muiden mallien pohjalta mallin kulttuurienvälisen kompetenssin ulottuvuuksista. Hänen (mts. 93) mukaansa kulttuurienvälisen kompetenssin eettinen perusta muotoutuu neljästä osasta: taidoista, asenteista, teoista sekä tiedoista ja tietoisuudesta.

Kulttuurienvälisellä kompetenssilla ei siis tarkoiteta sitä, että yksilö opettelisi ulkoa tietyn kulttuurin puhuttelua tai tapoja. Sen sijaan kulttuurienvälisen kompetenssin tulisi toimia apuna ennakkoluulojen ja ennakkokäsitysten käsittelyssä. Samalla kompetenssi voi helpottaa interferenssitilanteiden analysointia: kuinka paljon ennen tiettyä tilannetta tai sen jälkeen saatu informaatio vaikuttaa yksilön kokemukseen itse tilanteesta (Opitz 1997, 22). Opitz (mp.) kuvaileekin kulttuurienvälisiä kompetenssia eräänlaisena tietouden käyttöohjeena. Toisaalta hän myöntää, että myös erilaiset sosiokulttuuriset, historialliset ja kielelliset tiedot ovat usein hyödyllisiä kulttuurienvälisen viestinnän tilanteissa (mp.).

Yhteys toisiin ihmisiin ja ympäristöön on olennaista kaikessa oppimisessa. Näin ollen myös kulttuurienvälinen herkkyys ja kompetenssi kehittyvät muiden kulttuurien edustajien kanssa käytävän kommunikaation myötä. Tällaisessa kommunikaatiossa tärkeää on dialogisuus eli toisen kuunteleminen, uusien perspektiivien ottaminen, avoimuus sekä tasavertainen kommunikaatio. Dialogisuuden puuttuessa eri kulttuurien edustajien välinen kommunikaatio saattaa johtaa jopa ennakkoluulojen ja stereotyyppien vahvistumiseen. Sen sijaan haastavassa ympäristössä henkilö joutuu väkisin pohtimaan omia aikaisempia ajatuksiaan ja näkemyksiään. (Jokikokko, Lamminmäki-Kärkkäinen & Räsänen 2004, 336.) Jotta ihmisten välinen vuorovaikutus olisi toimivaa ja tilanteeseen sopivaa, täytyy heidän olla tietoisia itsestään ja toisista. Itsetietoisuus liittyy aina olennaisesti muun muassa kulttuuritaustaan ja se muotoutuu tutkimalla ja kokeilemalla. Itsetietoisuuden kehittämisessä myös reflektio on tärkeää. Itsetietoisuuden lisäksi kulttuurienväliseen kompetenssiin voidaan katsoa kuuluvan myös kyky tunnistaa ennakkoluuloja, oletuksia sekä epätasa-arvoisia menettelytapoja niin yksilöllisellä kuin rakenteellisellakin tasolla. (Jokikokko ym. 2004, 332.)

Kulttuurienvälisen ja globaalin tietoisuuden kehittyminen on pitkä prosessi, johon vaikuttavat usein monet onnistuneet kokemukset sekä monenlainen tieto. Nämä kokemukset ja tieto muuttavat lopulta yksilön perspektiiviä, mutta täytyy muistaa, ettei oppiminen ole kuitenkaan koskaan täydellistä tai kokonaisvaltaista. (Jokikokko, ym. 2004, 340.) Kulttuurienvälisestä viestinnästä sekä tietoudesta voi aina oppia lisää ja kaikkien perspektiivien kokeileminen tai hallitseminen tuskin olisikaan mahdollista.

Kulttuurienvälisen viestinnän kentän laajuus näkyy myös kulttuurienvälisesti kompetentin henkilön määritelmässä. Kulttuurienvälisesti kompetentin henkilön voidaan määritellä olevan sellainen, joka pystyy elämään ja toimimaan tehokkaasti vieraassa kulttuurissa, tai laajemmin monikulttuurisessa,

globaalissa maailmassa. Kulttuurienvälinen kompetenssi voidaan nähdä myös toisesta näkökulmasta. Se voidaan ymmärtää moniulotteisena käsityksenä, joka yhdistettynä kulttuurienvälisen viestinnän taitoihin luo edellytyksiä kulttuurienväliselle ymmärrykselle, yhteistyölle, rauhalle, tasa-arvolle sekä ihmisoikeuksien toteutumiselle. (Jokikokko ym. 2004, 331.) Näin ollen kulttuurienvälisen viestinnän tilanteet eivät vaikuta suppeasti vain tilanteessa mukana oleviin, vaan sen vaikutukset voidaan nähdä yksilöiden kokemusten myötä laajemmin koko yhteiskunnassa.

2.2.3. Kriittiset tilanteet

Kriittisillä tilanteilla viitataan sellaisiin kulttuurienvälisiin vuorovaikutustilanteisiin, joissa tilanteeseen osallistujat kokevat olevan jotakin ongelmallista, hämmentävää tai kenties huvittavaa. Tällaiset tilanteet ja tapahtumat pysyvät mielessä ja ne herättävät osallistujassa kysymyksiä esimerkiksi siitä, sanoiko tai tekikö hän jotakin väärin. (Salo-Lee & Winter-Tarvainen 1995, 82.)

Kun yksilö syventää kulttuurienvälistä kompetenssiaan tai herkkyyttään ylemmälle tasolle, kulttuurienvälinen oppiminen voi olla muuttavaa. Kun yksilö viettää pidemmän ajan vieraassa kulttuurissa tai kun hän mukautuu uuteen kulttuuriseen tilanteeseen, hän voi käydä läpi muutoksen. Tätä on kuvailtu radikaalina kulttuurienvälisen muutoksen prosessina, jossa yksilön persoonallisuus ja maailmankuva voi käydä läpi muutoksen. Lähtötilanne tai laukaisija muutokselle voi kulttuurienvälisessä oppimisessa olla kriittinen tilanne, kulttuurishokki tai kulttuurista johtuva stressi. (Pelkonen 2005a, 79.)

Kriittisiä tilanteita on hyödynnetty paljon muun muassa psykologian tutkimuksessa, ja viime aikoina niitä on alettu huomioida yhä enemmän myös kulttuurienvälisen viestinnän tutkimuksessa. Kriittisiä tilanteita voidaan käyttää myös kulttuurienvälisen viestinnän koulutuksessa. Tällöin tavoitteena on antaa mahdollisuus nähdä vuorovaikutustilanteita toisen kulttuurin edustajan silmin ja oppia tulkitsemaan tilanteita sekä reagoimaan niihin. Tärkeää on tilanteen analysointi sekä siitä keskusteleminen niin oman kuin vieraan kulttuurinkin näkökulmasta. Aineistoa kriittisiä tilanteita koskevaan tutkimukseen voidaan kerätä yksilö- tai ryhmähaastattelujen, kyselylomakkeiden tai muistiinpanojen tekemisen avulla. (Salo-Lee ja Winter-Tarvainen 1995, 82–83.) Ongelmallista kriittisten tilanteiden tutkimuksessa on se, että havainnoitsijalla ja tutkijalla on omat ennakkokäsityksensä, jotka saattavat vaikuttaa myös tilannekuvaukseen ja sen tulkintaan (mts. 84).

3. Suomalais-saksalaisen viestinnän haasteita

Huolimatta Suomen ja Saksan monipuolisesta ja pitkäkestoisesta yhteistyöstä (Salo-Lee & Winter-Tarvainen 1995, 86–87), suomalaisessa ja saksalaisessa viestinnässä on monenlaisia haasteita. Monet näistä haasteista johtuvat maiden välisistä kulttuurieroista ja näin ollen erilaisista viestintä- ja puhetyyleistä. Seuraavissa alaluvuissa käsittelen sekä kulttuurierojen vaikutusta suomalais-saksalaiseen viestintään että suomalaisen ja saksalaisen viestintäkäyttäytymisen eroja.

3.1. Kulttuurierojen vaikutus suomalais-saksalaiseen viestintään

Kun Suomea ja Saksaa tarkastellaan globaalista näkökulmasta, suhteessa muihin kulttuureihin, ne ovat kulttuureiltaan hyvinkin samankaltaisia. Toisaalta näiden maiden ja kulttuurien välillä esiintyy suuriakin eroja, kun niitä vertaillaan keskenään kontrastiivisesta näkökulmasta. (Salo-Lee & Winter-Tarvainen 1995, 90.) Kulttuurienvälisissä vertailuissa olennaista on, millaisen painotuksen tietyt piirteet ja ilmiöt saavat. Kun kulttuureja on tutkimuksissa luokiteltu eri perusteilla, määritellään suomalainen ja saksalainen kulttuuri usein samoihin luokkiin. (Salo-Lee 1998, 13.)

Saksalaisen ja suomalaisen kulttuurin yhtenäisyydet näkyvät muun muassa Hofsteden (1991)² työhön liittyviä arvoja yli 50 maassa vertaileessa tutkimuksessa, jossa Suomi ja Saksa asettuivat lähes kaikilla asteikoilla lähelle toisiaan. Valtaetäisyyttä, yksilöllisyyttä tai kollektiivisuutta sekä epävarmuuden välttämistä kuvaavilla asteikoilla suomalainen ja saksalainen kulttuuri olivat lähes yhtenäiset, mutta feminiinisyttä ja maskuliinisuutta kuvaavalla asteikolla erot olivat suuria. Maskuliinisuuteen liitetään usein selkeästi erottuviin sukupuolirooleihin, menestykseen, riippumattomuuteen sekä rahan ja tavaran arvostukseen liittyviä piirteitä, kun taas feminiinisiä piirteitä ovat sukupuolten välinen tasa-arvo, ihmissuhteiden arvostus ja pehmeät arvot. Samankaltaista on tutkimusten mukaan myös suomalaisten ja saksalaisten suhtautuminen aikaan, tilaan ja kanssaihmiin. (Salo-Lee 1998, 13.) Näin ollen kulttuureista löytyy yhtäläisyyksien lisäksi eroja, ja on tilannekohtaista, painotetaanko eroavaisuuksia vai yhtäläisyyksiä.

Salo-Lee ja Winter-Tarvainen (1995, 86–87) nostavat Saksan ja Suomen viestinnän tutkimuksessa tärkeänä tekijänä esiin maiden historiat. Suomi ja Saksa ovat tehneet monipuolista yhteistyötä

---

² Hofstede, Geert 1991. *Cultures and Organizations. Software of the Mind*. Lontoo. McGraw-Hill Book Company (Salo-Lee 1998, 6-35).

vuosisatojen ajan, mutta silti historialliset erot vaikuttavat yhä nykyään heidän mukaansa vahvasti kommunikaatioon molemmissa maissa. Merkittävimmät erot ovat Salo-Leen ja Winter-Tarvaisen (1995, 87) mukaan yhteiskuntarakenne, geopoliittinen asema, väestön määrä sekä infrastruktuuri. Saksasta kehittyi kaupunkiyhteiskunta jo 700–800 vuotta sitten, jolloin Suomi eli vielä vahvasti agraariyhteiskunnan aikaa. Toisaalta Suomen sijainti Euroopan reuna-alueena on aiheuttanut sen, että suomalaiset suhtautuvat epäröiden ulkoisiin vaikutteisiin. Suomeen verrattuna moninkertaisella väestöllä on Saksassa ollut myös paremmat mahdollisuudet matkustaa, hoitaa yhteyksiä sekä kuljettaa tavaraa niin koti- kuin ulkomaillakin. (Mp.)

Salon-Leen ja Winter-Tarvaisen (1995, 96) mukaan myös saksalaisten suurempi tarkkuus aikatauluissa ja kellonajoissa selittyy historialla ja nykyisellä vapaa-ajan vietolla. Suomessa suurella osalla väestöstä harrastukset ovat maanläheisiä, kuten mökkeilyä, joka ei vaadi tarkkaa aikataulutusta. Saksassa sen sijaan suuri vapaa-ajan tarjonta ja sen hyödyntäminen vaatii tarkkaa aikataulutusta. (Mp.) Toisaalta syynä saksalaisten ajankäytön tarkkuudelle saattaa varsinkin työelämässä olla asiasuuntautuneisuus sekä sääntöjen ja tehtyjen suunnitelmien arvostaminen ja noudattaminen. Ajankäytön suunnittelun nähdään olevan tärkeää tehokkuuden kannalta ja tämän vuoksi myös kerran tehtyä suunnitelmaa tulee noudattaa tarkasti. (Selkälä 2011, 86–87.) Suunnitelmallisuuden avulla saksalaisten sanotaan välttelevän epävarmuutta sekä moniselitteisyyttä (Mole 2004, 199). Suomalaiset sen sijaan ovat suunnitelmallisuudessa joustavampia ja pragmaattisempia, ja suunnitelmia voidaan tarvittaessa muuttaa vastaamaan paremmin ajankohtaista tilannetta (Selkälä 2011, 86–87).

3.2. Suomalainen ja saksalainen viestintäkäyttäytyminen

Suomalaiset pitävät tyypillisesti itseään “tuppisuina” (Sallinen 1994, 73) ja näin ollen viestintätaitoiltaan keskimääräistä huonompina. Kuitenkaan yhdessäkään tutkimuksessa ei ole löydetty todisteita siitä, että suomalaisten viestintätaidot olisivat muiden maiden kansalaisten taitoja heikompia. Pintapuolisen vertailun sijaan suomalaisten tulisi tunnistaa ja myöntää viestintäkäyttäytymisensä erilaisuus esimerkiksi yhdysvaltalaisiin verrattuna. (Mts. 81.) Sallinen (1994, 81) kirjoittaaakin Lehtosen ja Sajavaaran (1985)³ tutkimuksen perusteella, että suomalaisten reaktioajat, palautekäyttäytyminen, viestintäreviiri sekä hiljaisuudensietokyky eroavat vahvasti muiden maiden puhekäyttäytymisestä.

---

³ Lehtonen, Jaakko & Sajavaara, Kari 1985. The Silent Finn. Tannen, D. & Sauville-Troike, M. (toim.). *Perspectives on Silence*. Norwood, New Jersey: Ablex. 193–201 (Sallinen 1994, 73-84).

Suomalaista kulttuuria pidetään usein hiljaisena kulttuurina ja liika puheliaisuus voidaan yhdistää lipevyYTEEN ja tämä edelleen epäluotettavuuteen. Suomalaisten mielestä hyvä puhuja on sellainen, joka osaa muotoilla asiansa tiiviisti ja tehokkaasti puhumatta liikaa. (Sajavaara & Lehtonen 2011, 184.) Saksalaiset sen sijaan voivat pitää suomalaisten hiljaisuutta ja puhumattomuutta merkinä pidättyväisyydestä ja jopa päämäärättömyydestä (Tiittula 1993). Hiljaisuus voidaan myös tulkita tarkoitukselliseksi vaikenemiseksi ja näin ollen haluttomuudeksi osallistua keskusteluun (Lehtonen 1994, 86).

Salo-Leen ja Winter-Tarvaisen (1995, 91) tutkimuksessa suomalaisten ja saksalaisten opiskelijoiden kokemista kriittisistä viestintätilanteista toisessa maassa tuli esiin monenlaisia kokemuksia. Saksalaisille tervehtiminen on suomalaisia tärkeämpää, ja saksalaisille sen merkitys on osoittaa toiselle, että tämä on huomioitu. Saksalaiset kokevat tärkeäksi tulla myös itse huomatuiksi ja kuulua yhteisöön, joita molempia ilmaistaan toisia tervehtimällä. Tervehtiminen voi siis olla ulkoisesti melko samanlaista, mutta siihen liittyvät sosiaaliset säännöt, eli se, ketä tervehditään, milloin ja miten, eroavat toisistaan eri kulttuureissa. (Mts. 91–92.) Saksassa tervehdyksiin ja muuhunkin kommunikaatioon liittyy olennaisesti myös nimen käyttö sekä uusien henkilöiden esittely, minkä puuttumisen saksalaiset olivat huomioineet Suomessa. Salo-Lee ja Winter-Tarvainen (1995, 92–93) näkevät tämän johtuvan historiallisista eroista: suomalaisessa agraariyhteiskunnassa ihmiset ovat pääosin tunteneet toisensa, eikä esittelylle tai nimen toistamiselle keskustelussa ole ollut tarvetta. Sen sijaan Saksassa kulttuurin kaupunkilaisluonne on aiheuttanut sen, että saksalaiset käyttävät tervehdystä erottuakseen muista ja ilmaistakseen yhteenkuuluvuutta puhelumppaninsa kanssa. (Mts. 93.)

Saksalaisten ja suomalaisten opiskelijoiden kokemukset omasta tilasta erosivat toisistaan. Saksalaiset voivat osoittaa pienillä, heille lähes merkityksettömillä eleillä, että huomioivat toista, mutta suomalainen voi kokea tällaiset eleet tungetteluksi. (Salo-Lee & Winter-Tarvainen 1995, 94–95.) Tutkimuksessa esiin nousi myös small talk, jonka koetaan yleensä olevan ongelmallista suomalaisille. Suomessa small talkissa keskitytään pääosin faktoihin sekä sen hetkiseen tilanteeseen. Suosittuja aiheita ovat sää ja sääolot, vuodenaikaan liittyvät toiminnot, kuten sienestäminen tai hiihtäminen sekä viestintätilanteeseen liittyvät aiheet. Puhuttelu on suomalaisessa small talkissa yleensä epäsuoraa. Sen sijaan saksalaisessa kulttuurissa small talkin tarkoitus on tuottaa yhteenkuuluvuuden tunnetta ja sitoa jäseniä ryhmään. Small talk on puoliksi henkilökohtaista keskustelua, joko tärkeistä tai vähemmän tärkeistä aiheista, ja se saattaa sisältää myös vitsejä tai kriittisiä huomautuksia. (Salo-Lee & Winter-Tarvainen 1995, 97–98.) Toisenlaiseen

small talk -kulttuuriin tottuneelle eroihin sopeutuminen saattaa olla hankalaa. Salo-Leen ja Winter-Tarvaisen (1995, 95) mukaan suomalaisilla ei myöskään ole samanlaista tarvetta ja halua tutustua uusiin ihmisiin ja muodostaa uusia, todennäköisesti lyhyeksi jääviä ihmissuhteita kuin saksalaisilla.

Saksalaisten sanotaan olevan suomalaisia tottuneempia ilmaisemaan tunteitaan, tarpeitaan ja toiveitaan sanallisesti. Esimerkiksi suomalaisen perussa tapaamisen viime hetkellä, voi saksalainen osoittaa avoimesti ärtyneisyytensä ja jatkaa tämän jälkeen asiallista yhteistyötä. Suomalainen sen sijaan saattaa kokea tulleeensa torjutuksi, minkä vuoksi suhde saattaa kärsiä. (Salo-Lee & Winter-Tarvainen 1995, 95.) Suomessa laiminlyöntiä ilmaistaan sanojen sijaan usein kehon kielellä: olemalla hiljaa ja paikallaan. Toisin kuin saksalaisessa kulttuurissa, jossa vaaditaan sanallista ilmaisua mikäli haluaa tulla huomatuksi, Suomessa toisen odotetaan lukevan kehon kieltä. (Mts. 102.) Salo-Lee ja Winter-Tarvainen (1995) selittävät tilannetta sillä, että Saksassa on jo kauan tavattu vieraita muista maista, ja saksalaiset ovat näin ollen joutuneet kyselemään enemmän ja selittämään omia tekojaan ja tarpeitaan. Suomessa sen sijaan väestö on ollut melko samanlaista, jolloin ei ole tarvinnut kysellä toisen taustaa tai tapoja. (Mts. 87–88.)

Toiveiden ja tarpeiden sanallistamisen lisäksi saksalaisilla on Selkälän (2011, 89) mukaan tapana sanoa myös muita asioita suoraan tai jopa epädiplomaattisesti. Tämä viittaa saksalaisten asiasuuntautuneisuuteen, mikä näkyy eroina saksalaisten ja suomalaisten viestintätyyleissä. Suomalaiselle viestintätyylille on ominaista sietää pitkiä taukoja ja hiljaisuutta, kun taas saksalaiseen tyyliin kuuluu asioiden esittäminen niin kuin niiden nähdään olevan, ”ilman kiertelyä ja kaartelua.” (Mp.) Samalla tavalla saksalaiset saattavat tulkita heille kommunikaatiotilanteessa osoitettuja viestejä, mikä saattaa aiheuttaa ongelmia viestinnässä. Suorapuheisuuden vuoksi saksalainen saattaa vaikuttaa suomalaisesta keskustelukumppanista röyhkeältä tai kenties jopa loukkaavalta. (Mp.) Suomalaisten epäsuorasta viestintätyylistä kertoo se, että viestintätilanteissa negatiivisten mielipiteiden suoraan sanomista vältellään. Toisaalta suomalaisessa viestintäkulttuurissa on piirteitä myös suorasta viestintäkulttuurista, mistä esimerkkinä voidaan pitää small talkin eli eräänlaisen lämmittelyvaiheen puuttumista viestintätilanteissa. (Piitulainen 2011, 392.) Tästä näkökulmasta katsottuna suomalaista viestintäkulttuuria voidaan pitää jopa saksalaista suurempana (mp.), mikä osoittaa kulttuurien ja viestintätyyliin luokittelun hankaluuden.

Suomalaiset ja saksalaiset opiskelijat kertoivat Salo-Leen ja Winter-Tarvaisen (1995, 100–101) tutkimusaineistossa eroista myös mielipiteiden ja kysymysten esittämisessä sekä puheenaiheiden valinnassa. Saksassa on tärkeää kutsua ryhmän uusi jäsen heti mukaan keskusteluun, kertoa omia

mielipiteitään faktoilla taustoitettuina sekä kysellä toisen ajatuksista. Suomessa sen sijaan tapana on antaa ryhmän uudelle jäsenelle tilaa tarkkailla rauhassa. Suomalaiset kokivat kiusallisena myös saksalaisten tavan kysellä suhteellisen henkilökohtaisiakin kysymyksiä jo tuttavuuden alkuvaiheessa. Suomessa henkilön oletetaan itse kertovan itsestään ja liiallista kyselyä pidetään uteluna. (Mp.) Hankaliksi puheenaiheiksi koettiin muun muassa raha. Erityisesti suomalaiset olivat sitä mieltä, että heistä oli kiusallista, kun palkoista tai eri perheiden varallisuudesta keskusteltiin ja kyseltiin avoimesti. (Mts. 99.) Suomalaisten puhumisen sääntöjen sanotaankin olevan melko haastavat: tuntemattomille ei pääosin puhuta, henkilökohtaisuuden aste on matala varsinkin tuttavuuden alussa ja puheenaiheet valitaan tuttujenkin kesken siten, että ne ovat “sosiaalisesti vartenotettavia” (Salo-Lee 1998, 27). Näin ollen esimerkiksi palkasta, poliittisesta kannasta tai uskonnosta ei uusien tuttavien kanssa puhuta (mp.). Saksalaisessa viestintäkulttuurissa keskustelukumppani ja tämän huomioiminen on tärkeää, kun taas suomalaisessa viestintäkulttuurissa pääosassa on asia tai puheenaihe (Piitulainen 2011, 392).

Tuominen (1997) kuvaa suomalaisen ja saksalaisen kulttuurin eroja ja niistä syntyviä ongelmia yritysviestinnän näkökulmasta. Hänen mukaansa suomalaiset ovat hiljaisia kuuntelijoita ja käyvät kauppatilanteissa suoraan asiaan ilman pitkää small talkia, kun taas saksalaiset kaipaavat välitöntä palautetta puheestaan ja pidempää small talkia (mts. 148–149). Suomalaiset kokevat erilaiset muodolliset tittelit ja niillä puhuttelun kiusalliseksi, toisin kuin saksalaiset. Samanlainen ero muodollisuudessa näkyy suomalaisten tavassa sinutella siinä missä saksalaiset teitittelevät. (Mts. 149–151.) Epämuodollisuus voi näkyä käytöksen ja käytetyn kielen lisäksi toimistossa, jossa tilojen jako on Pohjoismaissa Saksaa tasa-arvoisempaa ja pukeutuminen rennompaa (Opitz 1997, 17–18).

Halu pitää työ ja vapaa-aika toisistaan erillään mainitaan yhtenä syynä eroille muodollisuudessa suomalaisen ja saksalaisen kulttuurin välillä. Teitittelyllä ja muodollisten titteleiden käytöllä ilmaistaan, että suhde kollegoihin halutaan pitää asiallisena, neutraalina ja hieman etäisenä. Tästä syystä myös kollegoiden tapaaminen vapaa-ajalla on harvinaista, eikä työntäjän valta ylety vapaa-aikaan ja sen käyttöön. Suomessa sen sijaan kollegoiden väliset ystävyysuhteet ovat tavallisia ja työnantaja saattaa vaikuttaa työntekijöiden vapaa-aikaan esimerkiksi kannustamalla terveellisiin ja työkykyä ylläpitäviin elintapoihin. (Selkälä 2011, 88–89.) Työn ja vapaa-ajan erottaminen näkyy myös saksalaisten täsmällisyydessä töihin tulemisessa sekä töistä lähtöajoissa. Huumorin ei katsota kuuluvan muodollisiin tilanteisiin kuten työelämään, ja saksalaisten sanotaan muutenkin suhtautuvan työelämään kunnianhimoisesti. (Mole 2004, 203–207.)

Edellä esitellyt tutkimukset osoittavat, että kriittiset tilanteet ja kulttuurieroista johtuvat erot viestintätavoissa aiheuttavat ongelmia suomalaisten ja saksalaisten välisessä viestinnässä. Salo-Leen ja Winter-Tarvaisen (1995, 102) mukaan ongelmia voidaan pitää jopa vakavina ja niiden voidaan ajatella vaarantavan henkilökohtaisten kulttuurienvälisen suhteiden syntyä ja ylläpitoa. Tuominen (1997, 151) kuitenkin huomauttaa, että kulttuurienvälisessä viestinnässä tulee muistaa, että keskenään viestivät ennen kaikkea ihmiset ja yksilöt, eivät kulttuurit eikä tilanteita näin voida yleistää. Samoin kuin historia on vaikuttanut viestintätyyleihin ja kulttuureihin aikojen saatossa, samoin ne muuttuvat yhä nykyään erityisesti kulttuurienvälisen vaikutteiden ja globalisaation myötä. Saksalaisessa puhekulttuurissa esimerkki tästä on sinuttelun yleistyminen esimerkiksi toisilleen tuntemattomien opiskelijoiden keskuudessa (Lenk 1995, 25–27). Myös amerikkalaista elokuvista otettu malli etunimellä puhuttelun ja teitittelyn yhdistämisestä on nykyään yleisessä käytössä (mp.). Tästä huolimatta tutkimusten esiin nostamat haasteet suomalais-saksalaisessa viestinnässä ovat pysyneet samankaltaisina jo vuosikymmenien ajan.

4. Kansainvälisyys ja kulttuurienvälisyys nuorisotyössä

Aiempaa laajempaa kielitaitoa ja kulttuurienvälisen viestinnän taitoja tarvitaan entistä enemmän niin henkilökohtaisessa elämässä kuin työelämässäkin kansainvälistymisen ja monikulttuuristumisen myötä. Kulttuurienvälisen viestinnän taidot auttavat ihmistä elämään ja toimimaan vieraassa kulttuurissa ja globaalissa maailmassa, mutta se luo edellytyksiä myös kulttuurienväliselle ymmärrykselle, yhteistyölle, rauhalle ja tasa-arvolle (Jokikokko ym. 2004, 331). Kansainvälisyys, monikielisyys ja kulttuurienvälisyys ovat näin ollen tärkeitä osa-alueita myös nuorisotyössä. Eri kulttuurien edustajien välinen kanssakäyminen vähentää tutkitusti ennakkoluuloja sekä lisää vierauden hyväksymistä ja ymmärrystä (Salo-Lee 1998, 19). Positiiviset vaikutukset paranevat, mikäli kanssakäyminen tapahtuu suotuisissa oloissa eli esimerkiksi ryhmien välisinä ohjattuina projekteina. Tällaisia ovat muun muassa erilaiset koulujen ja järjestöjen järjestämät oppilasvaihdot, projektit ja vierailut.

Kansainvälisestä yhteistyöstä voivat hyötyä vaihtoon osallistuvien nuorten lisäksi myös organisaatiot. Erilaisista käytännöistä ja kokemuksista voidaan oppia ja saada tuoreita ajatuksia ongelmatilanteiden ratkaisemiseen. Suomessa päästään hyötymään myös monista kansainvälisistä nuoriso-ohjelmista sekä muualta tulleista työmuodoista. Nuorisoyhteistyö Allianssissa on huomattu, että nuorten kasvaminen kansainväliseen toimintaan on tärkeää jo itsessään. Nuoret ovat tulevaisuuden päättäjiä, joille kansainvälisen yhteistyön harjoittelusta sekä kansainvälisten verkostojen luomisesta on varmasti hyötyä myöhemmin. (Lehikoinen 2004, 20.)

Käsittelen seuraavissa alaluvuissa monikielisyyttä ja kulttuurienvälisyyttä nuorisotyössä eri näkökulmista. Ensimmäisenä hahmottelen kulttuurienvälisen kokemusten vaikutusta nuoren identiteettiin (4.1.) sekä nuoren kehitykseen (4.2.). Tämän jälkeen keskityn kokemuksellisuuteen ja sen myötä oppimiseen (4.3.). Lopuksi tarkastelen suomalais-saksalaisen nuorisovaihdon taustaa (4.4.) sekä SSYL:n nuorisovaihtoa ja muuta toimintaa (4.5.).

4.1. Identiteetti

Identiteetti ei ole koskaan valmis vaan aina kesken. Jokainen ihminen edustaa aina tiettyä aikaa ja paikkaa, tiettyä historiaa ja kulttuuria. Olemme kaikki erityisiä omana itsenämme ja käytöksemme sekä se, mitä puhumme, on aina tilannesidonnaista. (Hall 1990, 222.) Kronqvistin ja Pulkkinen

(2007, 172) mukaan identiteetti tarkoittaa “yksilön kokemaa jatkuvaa samankaltaisuuden tunnetta itseään kohtaan sekä ainutlaatuisuuden ja erilaisuuden kokemusta suhteessa toisiin.” Identiteetti voidaan siis jakaa kahteen osaan: persoonalliseen identiteettiin sekä sosiaaliseen identiteettiin. Persoonallisella identiteetillä viitataan sellaiseen ajallisesti jatkuvaan samanlaisuuteen ja ainutlaatuisuuteen, joka koetaan yksilöllisesti. Sosiaalisella identiteetillä sen sijaan kuvataan samaistumista johonkin tiettyyn sosiaaliseen ryhmään, esimerkiksi harrastusryhmään, kaveripiiriin tai tiettyyn kulttuuriin. (Mp.) Saastamoinen (2010, 236) nostaa esiin Moyan luokittelun mukaisesti myös kolmannen identiteetin osan, ulkoa määritellyn eli aksriptiivisen identiteetin. Tällä tarkoitetaan yksilön tai ryhmän ulkopuolelta tulevaa määritelmää sosiaalisesta kategoriasta ja sen jäsenyydestä. Esimerkkejä tällaisista kategorioista ovat muun muassa sosioekonominen luokka, sukupuoli, ihonväri ja enemmistö- tai vähemmistöryhmät. Tämä identiteettityyppi vaikuttaa olennaisesti siihen, miten ihmisiä arvotetaan ja kohdellaan. (Mp.)

Identiteettejä voi siis olla monta päällekkäin ja samaan aikaan, ja henkilö voi identifioitua eri tavalla, ympäristöstä riippuen. Tässä työssä identiteetistä puhuessani viitataan kuitenkin pääosin persoonalliseen identiteettiin, ihmisen omaan kokemukseen itsestään. Vaikka persoonallinen identiteetti on yksilöllinen, ei identiteetti kuitenkaan ole ihmisen muuttumaton ominaisuus. Saastamoinen (2010, 238–239) kuvaa identiteettiä muuttuvana realistisen identiteettiteorian mukaisesti. Ihmisen kognitiivinen tulkinta omasta identiteetistään ja ympäröivästä todellisuudesta voi muuttua sen mukaan, kun ihminen saa uusia kokemuksia tai lisää tietoa (mp.). Ympäristön muutos tai vieraassa kulttuurissa vietetty aika on hyvä esimerkki kokemusten ja tiedon väistämättömästä lisääntymisestä.

Nuoruus on tärkeää aikaa identiteetin kehittymisen kannalta. Lapsuudessa kehittyneet käsitykset itsestä muokkautuvat ja rakentuvat sitä mukaa, kun nuori saa uusia voimavaroja ja kohtaa uusia haasteita. Nuoruudelle olennaista on myös oman paikan ja elämän merkityksen etsiminen. Nuori opettelee itsenäistymistä ja etsii erillisyyttä vanhemmistaan. Identiteetin kehityksen kannalta nuoruusiän tavoitteena on saavuttaa eheytyneet minäidentiteetti. (Kronqvits & Pulkkinen 2007, 172.) Kun murrosikäen liittyvät fyysiset muutokset nuoren kehossa alkavat olla ohi, voi nuori käyttää aikaansa ja energiaansa sosiaaliseen kehitykseen fyysisten muutosten tarkkailun sijaan. Nuorille kaveriporukat ovat usein tärkeitä sidosryhmiä, ja niissä harjoitellaan sosiaalisia taitoja. (Kroger 2007, 60–61.) Kaverit toimivat peilinä, kun nuori kokeilee erilaisia rooleja ja hakee paikkaansa niin kaveriporukassa kuin laajemminkin elämässä. Kaveriporukan ja ystävien lisäksi nuoren elämässä on

muita henkilöitä, ryhmiä ja instituutioita, jotka vaikuttavat vahvasti nuoren identiteetin kehitykseen. Tällaisia ovat perhe, koulu ja yhteisö, jossa nuori kasvaa. Myös median rooli identiteettien muodostuksessa on kasvanut viime vuosikymmeninä roimasti. (Mp.)

Nuoruuden kehityskriiseille tyypillistä on, että nuori pohtii muun muassa seksuaali-identiteettiään sekä ideologista ja ammatillista identiteettiään (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 172–173). Pohtiessaan identiteettiään suhteessa esimerkiksi ideologioihin nuori tekee sitoumuksia ja muodostaa omaa maailmankuvaansa, joka vaikuttaa vahvasti myös nuoren identiteettiin (Parviainen 1993, 143). Nuoruudessa ihminen muodostaa omaan elämäänsä liittyviä odotuksia pidemmälle aikavälille kuin ennen ja valmistautuu aikuisuuden haasteisiin luomalla entistä tietoisemmin elämälleen kehitystavoitteita. Näitä kehityshaasteita ja nuoren kehittymistä muokkaavat myös kulttuuri ja nuoren elinympäristö. Toisaalta nuori pyrkii myötäilemään omaa sosiaalista ympäristöään, toisaalta kyseenalaistamaan ja muuttamaan vallitsevaa yhteiskuntaa ja arvomaailmaa. (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 175–176).

4.2. Nuorisovaihdon vaikutus nuoren kehitykseen

Identiteetti muovautuu nuoren luoman maailmankuvan mukaan ja identiteetin rakentumiseen vaikuttaa vahvasti se yhteiskunta, jossa nuori elää. Yhteiskunta tarjoaa nuorelle tietyt vaihtoehdot, roolimallit ja tulevaisuusmahdollisuudet. Nuoren lähtiessä vaihto-oppilaaksi nämä kulttuuri- ja identifikaationympäristöt kuitenkin muuttuvat. (Parviainen 1993, 143.) Uudessa ympäristössä nuori joutuu mukautumaan ympäristön uudenlaisiin minäänsä koskeviin havaintoihin ja hyväksymään ainakin joitakin uuden kulttuurin piirteitä. Tämän seurauksena nuorelle saattaa muotoutua uudessa maassa uusi identiteetti. (Mp.) Tällaista vieraaseen maahan, perheeseen tai kulttuuriympäristöön muuttamista voidaan tarkastella ekologisen muutoksen teorian pohjalta. Ekologista muutosta seuraa usein muutosprosessi, jonka aikana nuori saattaa muuttaa arvomaailmaansa ja elämäntapaansa. Kun nuori omaksuu uuden ympäristön piirteitä, vaikuttavat ne vahvasti myös häneen itseensä. Omaksuttavat piirteet voivat olla positiivisia, kuten kielen hallintaa, mutta nuori saattaa omaksua myös ympäristönsä kielteisiä piirteitä, esimerkiksi huumeiden käyttöä. Toisaalta ekologisen muutoksen kokemukset saattavat olla joillekin nuorille liian rajuja, ja ne voivat aiheuttaa sopeutumisvaikeuksia kotiinpaluun jälkeen. Jotta nuori voi hyötyä ekologisesta muutoksesta ja vieraassa kulttuurissa vietetystä ajasta, vaaditaan nuorelta itseltään kypsyyttä ja sopeutumiskykyä. (Mts. 140–141.)

Parviaisen (1993, 144) mukaan vaihto-oppilasvuosi voi hidastaa nuoren psykososiaalista kehitystä ja identiteetin kehitystä. Hän ei kuitenkaan näe tätä välttämättä kielteisenä asiana. Kun minään liittyvät käsitysjärjestelmät joutuvat uudelleen arvioitaviksi, voidaan tätä pitää merkinä ekologisen muutoksen aiheuttamasta prosessista. Prosessi avartavaa nuoren maailmankuvaa ja edistää nuoren inhimillistä kehitystä. (Mp.) Tämä näkyi Parviaisen (1993, 144–145) omassa tutkimuksessa, joka käsitteli vaihto-oppilaiden kokemuksia. Sen mukaan vaihto-oppilasvuosi vaikutti nuorten arvomaailmaan juurikin arvojen selkeytymisenä ja maailmankuvan avartumisena. Maailmasta oli tullut moniarvoisempi ja vähemmän mustavalkoinen. Myös minäkäsityksissä tapahtui muutoksia ja jotkut vaihto-oppilaina olleista kertoivat itsenäistyneensä ja heidän itseluottamuksensa parantuneen. Monet kuvailivat tullessa aktiivisemmiksi ja avoimemmiksi ja toisaalta saaneensa paljon uusia taitoja ja uutta tietoa. (Parviainen 1993, 144–145.) Vaihto-oppilaat olivat pohtineet omaa suomalaisuuttaan ja sen merkitystä oman identiteetin kannalta. Samalla nuoret kokivat näkevänsä selkeämmin suomalaisuuden hyvät ja huonot puolet. (Mts. 149.)

Vastaavansuuntaisia tuloksia on saatu myös muissa tutkimuksissa. Flackin (1981, 16–17) tutkimuksen mukaan ulkomailla vaihto-opiskelijoina olleet nuoret kuvailivat kokemustaan hyödylliseksi, arvostetuksi ja opettavaiseksi ja he saivat sen kautta uusia mielenkiinnon kohteita sekä oivalluksia. Lähes jokaisen nuoren kohdalla vaihtoaika antoi myös erilaisen ja sivistyneemmän perspektiivin ei ainoastaan vierailun kohteena olevaan kulttuuriin vaan, mikä tärkeämpää, nuoren omaan kulttuuriin. (Mp.) Näin ollen nuoret olivat päässeet tarkastelemaan niin persoonallista kuin sosiaalista identiteettiään ja erilaisiin ihmisiin ja tapoihin tutustuminen oli ollut avuksi omassa henkisessä kasvuprosessissa. Toisen vaihto-oppilaiden kokemuksia käsitelleen tutkimuksen mukaan nuorten suvaitsevaisuus oli lisääntynyt ja heidän käsityksensä olivat avartuneet samalla kun nuoret olivat kokeneet ihmisen samanlaisuuden kulttuurista ja kielestä riippumatta (Helin, H. 1992, 58). Tässä kulttuurienvälinen viestintä on selvästi saavuttanut laajempiakin tavoitteitaan kulttuurienvälisen ymmärryksen, yhteistyön ja rauhan suhteen (vrt. Jokikokko ym. 2004, 331).

Pirkko Talvenmäki (2003) on tutkinut väitöskirjassaan kulttuurienvälisen vuorovaikutuksen kehittämistä lukioasteella. Hänen mukaansa toimintaan osallistuneet kertoivat erityisesti sosiaalisten taitojensa kehittyneen projektin myötä. Myös oman kulttuurin ja koulun arvostus, kieli- ja kommunikointitaitojen vahvistaminen, kulttuurienvälinen oppiminen sekä ihmissuhteiden ja itsetunnon vahvistuminen olivat oleellista antia tutkimuksen osallistujille. (Mts. 161.) Talvenmäen

(2003, 163) tutkimukseen osallistuneet nuoret olivat lisäksi kokemuksensa myötä innostuneita osallistumaan kansainvälisiin projekteihin jatkossakin, niin koulussa kuin yksityiselämässään.

Lyhytkestoisilla vaihto-ohjelmilla, esimerkiksi kouluryhmän kanssa tehdyillä, on huomattu olevan samansuuntaisia vaikutuksia nuoren ja tämän identiteetin kehitykseen. Muun muassa Regensburgin yliopiston tutkimuksen mukaan samanikäisten erimaalaisten nuorten tapaaminen vaikuttaa positiivisesti nuorten socialisaatioon (Nimtz 2011, 58). Tämä näkyy nuorisovaihtoon osallistuneiden itseluottamuksen ja avoimuuden lisääntymisenä sekä sosiaalisen kompetenssin vahvistumisena. Lisäksi heidän joustavuutensa ja kielitaitonsa paranivat kokemuksen myötä. Tutkimukseen osallistuneet nuoret olivat oman arvionsa mukaan hyötynneet kansainvälisistä nuorisovaihdoista monipuolisesti, ja he kertoivat, että kokemus oli kannustanut mukaan erilaisiin vapaa-ajan toimintoihin tai vaikuttanut opintoalan ja ammatin valintaan. Kokemusta kansainvälisestä nuorisovaihdosta nuoret itse kuvailivat tärkeänä tai erittäin tärkeänä. (Nimtz 2011, 58–59.)

Nuori saattaa kohdata vastaavia identiteetin muutosta vaativia tilanteita myös myöhemmässä elämänvaiheessa, jopa ilman ulkomaille suuntautuvaa vaihto-ohjelmaa tai matkaa. Saastamoinen (2010, 245–246) kuvaa artikkelissaan yhteiskunnan muutosta, joka heijastuu myös identiteetteihin ja identiteetin muodostamiseen. Joustavan markkinatalouden lyhytjänteisyys merkitsee ihmisen elämässä jatkuvaa muutosta: pätkätöitä, työn perässä muuttamista, uudelleen kouluttautumista ja sosiaalisten verkostojen vaihtuvuutta. Jatkuvan uudelleen asettumisen ja sijoittumisen myötä ihminen joutuu aloittamaan myös identiteettityönsä aina alusta ja määrittelemään itsensä uusissa tilanteissa. (Mp.) Näin ollen nuorisovaihdosta saatujen kokemusten voidaan katsoa hyödyttävän nuorta myös erilaisissa elämänmuutostilanteissa, sillä he ovat kokeneet vastaavan tilanteen jo aiemmin ja selvinneet siitä.

4.3. Kokemuksellinen oppiminen ja kokemuksellisuus

Kokemus voidaan ajatella prosessina tai metodina, joka sisältää enemmän tai vähemmän tietoisesti tapahtuvaa tietoisuuden aktivointia. (Flack 1981, 11.) Näin ollen siihen, kuinka paljon ulkomailla aikaa viettänyt henkilö saa irti vieraassa kulttuurissa oleskelustaan, vaikuttaa se, miten hänet otetaan vastaan ja miten häneen suhtaudutaan kotiinpaluun jälkeen. Tavoitteena on, että kokemuksellisesta oppimisesta on hyötyä ja nämä opit säilyvät aktiivisina muodostaen uusia taitoja. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi täytyy kotimaan ja siellä olevien läheisten olla kiinnostuneita uusista kokemuksista

sekä arvostaa uusia ideoita, joita ulkomailla on kerätty. Näin ulkomaankokemus voi muotoutua monipuolisiksi taidoiksi ja laajentuneeksi ymmärrykseksi. (Flack 1981, 15.) Flackin (1981, 18) mukaan kokemuksellisessa oppimisessa on kaksi vaihetta: ensin tapahtuu kokemuksellinen oppiminen, minkä jälkeen kokemuksta käydään läpi ja sitä käsitteellistetään. Jälkimmäinen, teoreettinen vaihe muodostaa kokemuksille kehyksen, joka johtaa ennakointiin, kokemiseen ja tilanteiden tulkitsemiseen.

Kolb (1984)⁴ jaottelee kokemuksellisen oppimisen vaiheet neljään kohtaan, joista hänen mukaansa muodostuu kehä (Pelkonen 2005a, 81). Ensimmäisenä vaiheena on jälleen konkreettinen kokemus ja toisena tarkkailu sekä reflektointi. Kolbin kolmas vaihe vastaa Flackin toista vaihetta eli sen aikana kokemuksta käsitteellistetään. Neljäntenä vaiheena Kolbin kehässä on opitun testaaminen uudessa tilanteessa. Kehän mukainen oppiminen voidaan aloittaa mistä kohdasta tahansa, ja sitä pitäisi ajatella jatkuvana: viimeisen vaiheen jälkeen palataan taas alkuun. Oppiminen alkaa kuitenkin usein sillä, että yksilö toimii jollakin tietyllä tavalla ja tarkkailee tämän jälkeen tekonsa vastaanottoa ja vaikutuksia. (Mp.) Kokemusten tärkeys kulttuurienvälisessä oppimisessa on lähes kiistaton. Kokemusten nähdään olevan subjektiivisia, vaikka ne liittyisivätkin johonkin ulkoiseen tekijään. (Pelkonen 2005a, 81–82.) Kulttuurienvälisessä oppimisessa kokemukset liittyvät usein kulttuuriin eroavaisuuksiin, toisin sanoen tilanteisiin, joissa jokin asia tehdään eri tavalla kuin mihin oppija on tottunut. Kulttuurishokki, kriittinen tilanne tai kulttuuriin liittyvä stressitilanne voi siis muuttua positiiviseksi kokemukseksi, sillä sen avulla henkilö voi oppia huomaamaan kulttuurista erilaisuutta sekä huomata, ettei hänen oma tapansa käyttäytyä tai katsoa ympäröivää maailmaa ole välttämättä ainoa oikea. (Jokikokko 2005, 134.)

Tutkimukseni käsittelee nuorten kokemuksia nuorisovaihdosta. Kokemukset ovat subjektiivisia ja niiden merkitys yksilölle voi vaihdella suuresti. Identiteetti ja käsitys ympäröivästä todellisuudesta voivat kuitenkin muuttua näiden kokemusten tai tiedon lisääntymisen myötä (Saastamoinen 2010, 238–239). Uuteen ympäristöön siirtymisen kohdalla uusien kokemusten saaminen on hyvin todennäköistä. Kokemukset ovat usein se tekijä, joka laittaa ekologisen muutoksen jälkeisen muutosprosessin ja identiteetin muuttumisen liikkeelle. Tätä taustaa vasten kokemuksia ja kokemuksellisuutta on syytä tarkastella lähemmin. Esittelen seuraavassa tarkemmin kokemuksia

---

⁴Kolb, D.A. 1984. *Experiential Learning: Experience as a Source of Learning and Development*. Engelwood Cliffs, NJ. Prentice-Hall (Pelkonen 2005a, 68-87).

Pirneksen ja Tiihosen (2010) jaottelun avulla. He jakavat kokemuksellisuuden neljään erilaiseen kategoriaan: elämyksiin, merkityksellisiin kokemuksiin, osallisuuskokemuksiin sekä toimijuuskokemuksiin (mp.).

Elämykset kuvaillaan usein yksilöllisiksi ja passiivisiksi katselu- tai kuuntelukokemuksiksi, jotka tuottavat mielihyvää. Elämykset voivat olla niin kuluttajille varta vasten tuotettuja kuin luonnossa tai yhteisössä saatuja. Merkityksellisille kokemuksille tunnusomaista sen sijaan on, että ne koskettavat jollakin tavalla ihmisen identiteettiä ja saavat ihmisen pohtimaan omaa olemistaan tai kuulumistaan tiettyyn ryhmään. Merkityksellisiä kokemuksia löytää helpommin kulttuurin avulla kuin arkielämästä, sillä merkityksellisen kokemuksen syntyminen vaatii usein kokemukseen heittäytymistä. Tällaiset kokemukset lisäävät kokijan ymmärrystä itsestään ja ympäröivästä maailmasta, ja ne voivat olla sekä negatiivisia että positiivisia. (Pirnes & Tiihonen 2010.)

Kaksi viimeistä kategoriaa, osallisuus- ja toimijuuskokemukset ovat lähellä toisiaan. Osallisuuskokemuksilla tarkoitetaan ryhmään kuulumisen ja aidosti mukana olemisen tunteita. Tällaiset kokemukset syntyvät, kun kokija toimii pitkään ryhmässä yhdessä muiden kanssa. Toimijuuskokemukset sen sijaan viittaavat osallisuutta vahvempaan mukanaoloon. Kokija on toiminnassa mukana omasta tahdostaan ja tuntee itsensä toimijaksi yhteisössään. Toimijuuskokemuksille olennaista on, että ihminen kokee selvästi vaikuttavansa omaan ja toisten elämään. (Pirnes & Tiihonen 2010.)

4.4. Suomalais-saksalainen nuorisovaihto

Suomi aloitti nuorisovaihtotoiminnan sekä Saksan demokraattisen tasavallan että Saksan liittotasavallan kanssa jo 1960-luvun puolivälissä. Tuolloin Suomen ja molempien maiden välillä solmittiin ensimmäiset viralliset nuorisovaihtosopimukset sekä vahvistettiin niiden pohjalta ensimmäiset vaihto-ohjelmat. (Hentilä, S. 2011, 8.) Suomi jatkoi aktiivista nuorisoyhteistyötä molempien Saksan valtioiden kanssa Saksojen vuoden 1990 yhdistymiseen saakka. (Mts. 23.)

Suomen kansainvälisen nuorisovaihdon toteutuksesta vastasivat alkuvaiheessa päätahoina valtio, nuorisojärjestöt ja ystävyyskaupungit. Ystävyyskaupunkitoiminta Suomen ja Saksojen välillä oli vilkasta: vuonna 1979 suomalaisilla kaupungeilla oli ystävyyskaupunkeja Saksan liittotasavallassa 25 ja Saksan demokraattisessa tasavallassa 17. Nuorisovaihto muodostui merkittäväksi toiminnan

muodoksi lähes kaikissa ystävyyskaupunkisuhteissa. (Hentilä, S. 2011, 11.) Nuorisovaihtoa Suomen ja Saksojen välillä toteuttivat myös muut tahot. Ystävyysseurat ja seurakunnat järjestivät kielikursseja sekä koululaisvaihtoa ja oppilaitokset hankkivat opiskelijoilleen niin työharjoittelu- kuin vaihto-opiskelupaikkojakin sekä Saksan liittotasavallassa että Saksan demokraattisessa tasavallassa. Tämän lisäksi Suomella ja molemmilla Saksan valtioilla oli sopimukset vuotuisesta stipendiaattien vaihdosta. (Mts. 12.)

Ystävyyskaupunkitoiminnassa kieli muotoutui toisinaan ongelmaksi niin suomalaisten kuin saksalaisten keskuudessa. Suomalaiset eivät puhuneet paljoakaan saksaa, ja toisaalta saksalaiset eivät puhuneet englantia. Kommunikaatio perhemajoituksessa onnistui tarvittaessa kuitenkin ilman yhteistä kieltä. (Pyhänniska 2011, 46.) Myös kielikursseja järjestettiin molemmissa kielissä, mutta suomalaisten osallistumisinto oli saksalaisia suurempi. Suomalaisten kielitaito mahdollisti toisaalta myös työharjoitteluiden tekemisen, kun taas saksalaisten suomen kielen taito ei riittänyt Suomessa työskentelyyn. (Wagner 2011, 34–35.)

Suomen ja Saksan väliselle nuorisoyhteistyölle on luotu pohja jo varhaisessa vaiheessa ja erilaiset vaihto-ohjelmat ja projektit ovat edelleen suosittuja maiden välillä. Suomalaisille yläkoulu- tai lukioikäisille vaihto-opiskelumahdollisuutta Saksassa tarjoaa nykyään moni yritys sekä järjestö, muun muassa AFS, Youth for Understanding YFU, STS, Explorius, Into sekä Suomen Rotary⁵. Nämä vaihto-ohjelmat ovat usein maksullisia ja kestävät kuudesta kuukaudesta vuoteen. Tarjolla on myös lyhyempiä kielikursseja, kielimatkoja ja kesävaihtoja. Koulut tai yksittäiset oppilaat voivat osallistua kansainvälisiin projekteihin myös EU:n Elinikäisen oppimisen ohjelman Comenius-rahoituksen avulla (CIMO 2013a). Tarjolla on rahoitusta niin koulujen yhteistyöhankkeisiin (mp.) kuin yksittäisten oppilaiden vaihto-opiskeluun (CIMO 2012).

Saksa on suosittu kohde myös vanhempien opiskelijoiden näkökulmasta. Korkeakoulujen EU:n tukemaan Erasmus-ohjelmaan osallistuu vuosittain monia vaihto-opiskelijoita ja työharjoitteluun lähtijöitä. Tilastojen mukaan (CIMO 2011, 14–16) Saksa on suomalaisten opiskelijoiden keskuudessa suosituin vaihtokohde: Saksaan lähti vaihto-opiskelijaksi lukuvuonna 2009–2010 yhteensä 562 suomalaista, ja Saksasta Suomeen saapui vastaavasti 1038 vaihto-opiskelijaa. Työharjoittelun kohdemaana Saksa on toiseksi suosituin ja Suomesta lähti harjoittelijoita Saksaan lukuvuonna 2009–2010 Erasmus-tuen turvin 153 henkeä (CIMO 2011, 28). Saksalaisia

---

⁵AFS www.afs.fi; YFU www.yfu.fi; STS www.sts-education.com/finland; Explorius www.explorius.fi; Into www.vaihto-oppilas-into.fi; Rotary www.ryefinland.com.

harjoittelijoita saapui Suomeen samana vuonna vastaavasti 64 henkilöä (mp.). Kansainvälistymisen myötä myös koko tutkinnon ulkomailta suorittavien määrä on kasvussa (CIMO 2013b). Saksassa tutkintoaan suorittaa vuonna 2013 Kansaneläkelaitoksen tietojen mukaan 271 henkeä, ja tutkinnon suorittajien määrässä mitattuna Saksa on viidentenä maana (mp.).

4.5. Suomi-Saksa Yhdistysten Liitto (SSYL) ja sen kesävaihto

Suomi-Saksa Yhdistysten Liitto ry (SSYL) on vuonna 1983 perustettu kattojärjestö, joka yhdistää saksan kielen ja kulttuurin ystäviä Suomessa. Liittoon kuuluu 29 paikallista jäsenjärjestöä, joiden toimintaa liitto tukee muun muassa tarjoamalla näille kulttuuriohjelmaa. SSYL välittää lisäksi eripituisia vaihto-oppilaspaikkoja yläkoululaisille ja lukiolaisille sekä julkaisee neljä kertaa vuodessa ilmestyvää *Silta-Brücke*-lehteä. (SSYL 2013.)

SSYL:n tärkeimpiä tehtäviä on koululais- ja nuorisovaihto. Järjestö haluaa olla tukemassa nuorisoa ja kannustaa heitä kielen oppimiseen ja saksalaiseen kulttuuriin tutustumiseen ulkomaan kokemuksen myötä. (Hentilä, M. 2012, 2.) Saksaan vaihtoon lähtee SSYL:n kautta vuosittain noin sata nuorta. Viime vuosina vaihtoon ovat päässeet kaikki halukkaat, sillä vaihtopaikoista on täyttynyt vain noin kaksi kolmasosaa. Vaihtoon lähtijän tulee hallita saksan alkeet ja hänellä täytyy olla vanhempiensa ja opettajansa tuki hankkeelleen. SSYL tarjoaa kolmenlaisia vaihtomahdollisuuksia: neljän viikon kesävaihtoa, kolmen kuukauden syysvaihtoa sekä pidempää lukuvuosivaihtoa. (Helin, P. 2012a, 6.) Tässä tutkielmassa keskityn kesävaihtoon ja siihen osallistuneiden nuorten kokemuksiin. Kyselyyni vastanneet nuoret ovat osallistuneet kesävaihtoon kesällä 2012, jolloin kesävaihto-oppilaita oli yhteensä 72 henkeä (Helin, P. 2012b).

Hakuaika vaihtoihin alkaa vuosittain lokakuussa ja jatkuu helmikuun lopulle mikäli vaihtopaikkoja riittää. Hakulomake on täytettävissä internetissä ja siihen liitetään hakijan kirjoittama Lebenslauf eli esittelyteksti itsestään, valokuvia sekä opettajan lausunto. Saksassa vaihto-ohjelmien koordinoinnista vastaa SSYL:n saksalainen yhteistyökumppani Deutsch-Finnische Gesellschaft (DFG), jonka vapaaehtoiset etsivät suomalaisille vaihto-oppilaille isäntäperheet sekä koulupaikat eri osavaltioista. Myös SSYL toimii vastaanottavana organisaationa: joka vuosi liitto etsii isäntäperheet parille kymmenelle Suomeen saapuvalla saksalaisella nuorella. (Helin, P. 2012a, 6.) Vaihdon jälkeen nuoret täyttävät SSYL:n palautelomakkeen, jonka avulla SSYL seuraa vaihto-oppilaiden tyytyväisyyttä ja kokemuksia vaihdosta.

SSYL:n nuorisovaihto on edullista kaupallisiin toimijoihin verrattuna, sillä toiminta perustuu pääosin vapaaehtoisuuteen. (Hentilä, M. 2012, 2.) Toimistomaksut olivat vuonna 2012 lähteville vaihto-oppilaille 220–250 euroa, minkä lisäksi isäntäperheelle maksetaan korvausta 200–250 euroa kuukaudessa. Tämän lisäksi vaihto-oppilaan täytyy maksaa itse matkakulunsa sekä vakuutuksensa. Lukuvuosivaihtoon voi hakea myös Kelan opintotukea. SSYL saa tukea nuorisovaihtotoimintaansa Opetushallitukselta sekä Aue-säätiöltä. (Helin, P. 2012a, 6.)

5. Tutkimuskysymykset, aineisto ja metodit

Tutkimukseni aiheina ovat kulttuurienvälinen viestintä sekä nuorten kesävaihdosta saamat kokemukset. Tutkimuksessani käsiteltävä kesävaihto on SSYL:n järjestämä neljän viikon Saksaan suuntautuva nuorisovaihto, johon kyselyyn vastanneet nuoret osallistuivat kesällä 2012. Tutkimuskysymykseni koostuu kahdesta toisiinsa lomittuvasta kysymyksestä:

- Millaisia kulttuurienväliseen viestintään ja kulttuurieroihin liittyviä kokemuksia nuorilla on ollut kesävaihtonsa aikana?
- Miten nuoret kokevat kesävaihdon vaikuttaneen heihin?

Taustaoletukseni on, että nuoret ovat saaneet kesävaihtonsa aikana kokemuksia monikieliseen viestintään ja kulttuurieroihin liittyvistä tilanteista ja ongelmista. Lisäksi oletan, että nämä kokemukset ovat olleet opettavaisia ja ne ovat parantaneet sekä heidän kielitaitoaan että kykyään toimia kulttuurienvälisissä ja monikielisissä tilanteissa. Taustaoletukseni pohjautuu aiempiin tutkimuksiin, joita olen käsitellyt edellä. Tutkimusten (Helin H. 1992; Flack 1981; Talvenmäki 2003; Nimtz 2011) mukaan oleskelu vieraassa kulttuurissa ja ympäristössä vaikuttaa positiivisesti sekä nuoren käsitykseen itsestään että hänen kehitykseensä.

Tutkielmani aineisto koostuu vastauksista, joita Saksassa kesävaihdossa olleet nuoret ovat täyttämässään kyselylomakkeessa antaneet. Kyselylomakkeessa on yhteensä 33 kysymystä. Aineisto on kerätty verkkolomakkeen avulla. Linkki lomakkeeseen välitettiin nuorille vaihdon järjestäjän SSYL:n kautta ja koska lomake on anonyymi, minulla ei ole nuorten yhteystietoja. Näin ollen tietoturva-asiat ja eettiset kysymykset eivät muodosta ongelmaa. Kyselyyn vastasi yhteensä 35 nuorta. Osa lomakkeen kysymyksistä on avoimia kysymyksiä ja osa monivalintakysymyksiä. Lomakkeen ja kysymyksenasettelun selkeyttä testasin ennen kyselyn toteuttamista kahdella yläkouluikäisellä. He lukivat kyselyn ja kysymykset läpi ja kertoivat, ovatko kysymykset selkeitä ja helppoja vastata. Esittelen seuraavaksi tarkemmin aineistoni keruun, itse aineiston sekä käyttämäni tutkimusmenetelmän.

Kyselyn toteuttamisessa suurena apuna toimi SSYL:n henkilökunta. Välitin heille sähköpostitse saatekirjeen ja linkin tekemääni verkkolomakkeeseen, ja he välittivät viestini eteenpäin kaikille 72 kesällä 2012 heidän kauttaan kesävaihdossa olleelle nuorelle. Saatekirja ja linkki kyselylomakkeeseen lähetettiin nuorille syyskuun lopulla ja heillä oli kaksi viikkoa aikaa vastata

kyselyyn. Nuoret pystyivät täyttämään lomakkeen netissä Google Docsin sivulla nimettöminä ja lähettämään lomakkeelle antamansa vastaukset minulle sivuston kautta. Arvoisin kyselyyn osallistuneiden nuorten kesken elokuvaalippuja, ja arvontaan osallistuakseen he lähettivät minulle osoitetietonsa sähköpostitse. Näin ollen en pystynyt yhdistämään nimiä ja osoitetietoja lomakkeelle annettuihin vastauksiin. Arvonnan tehtyäni ja elokuvaaliput lähetettyäni laitoin tietonsa lähettäneille kiitosviestin ja tuhosin heidän yhteystietonsa tietoturvasyistä. Saatekirje ja kyselylomake ovat työni liitteinä (liite 1 ja 2).

Lomakkeen kysymykset muodostin taustakirjallisuuteen ja aiempiin tutkimuksiin tutustuttuani. Kysely jakautui teemoittain kuuteen osioon. Ensimmäisenä selvitin nuorten taustatietoja, minkä jälkeen kysymykset koskivat heidän vaihtoaikaansa yleisesti. Seuraavaksi keskityin kieleen ja kielenkäyttöön liittyviin seikkoihin sekä kulttuurieroihin. Kesävaihdon vaikutukset nuoreen itseän ja hänen käsityksiinsä olivat seuraavien kysymysten aiheena ja lopuksi kysyin vastaajien mielipidettä itse kyselystä. Tavoitteeni oli tehdä lomakkeesta selkeä ja nopea täyttää, mutta tarjota vastaajille kuitenkin riittävästi myös avoimia kysymyksiä ja mahdollisuuksia kommentoida aiempia vastauksiaan. Vastaajien aktiivisuus kommentikohtien täytössä yllätti positiivisesti, ja tämän myötä myös aineistoni laajeni. Kyselylomakkeen täytti yhteensä 35 SSYL:n kesävaihtoon 2012 osallistunutta nuorta. Kesävaihto-oppilaita oli kesällä 2012 kaiken kaikkiaan 72 henkeä, joten vastausprosentti oli lähes puolet, noin 49 %.

Kyselylomakkeessa on sekä avoimia että monivalintakysymyksiä, mikä asettaa tietyt vaatimukset myös aineiston käsittelylle. Nuoret ovat kirjoittaneet avoimiin kysymyksiin tekstiä vapaasti ja kuvailleet omia kokemuksiaan. Monivalintakysymyksissä he sen sijaan ovat valinneet parhaalta sopivan annetuista vaihtoehdoista. Näin ollen aineistossa ja tutkimuksessa on piirteitä sekä kvalitatiivisesta että kvantitatiivisesta tutkimuksesta. Tämän vuoksi suhtaudun aineistoon avoimesti ja olen käsitellyt erilaisia kysymyksiä, avoimia ja monivalintakysymyksiä eri tavalla. Tavoitteeni on kuvailla aineistoani ja sen sisältöä sitä esittelemällä ja luokittelemalla.

Aineiston analysoinnissa olen käyttänyt apuna sisällönanalyysia. Avointen kysymysten vastauksista etsin ja luokittelin yhteneviä tekijöitä. Näiltä osin analyysini oli hyvin aineistolähtöistä. Tavoitteenani oli luokitella avointen kysymysten vastauksia ja niissä esiin nousevia tekijöitä kategorioihin siten, että samaan aihepiiriin liittyvät tekijät muodostavat yhden kategorian. Monissa vastauksissa nuoret olivat maininneet ja nostaneet esiin monia eri tekijöitä, joten esiin nostettujen asioiden määrä on suurempi kuin vastaajien määrä. Monivalintakysymysten kohdalla esitän

valittujen vastausvaihtoehtojen määrän. Käsittelen kyselyni tuloksia seuraavassa luvussa 6. Esittelen kaikki kysymykset sekä niihin annetut vastaukset myös luokiteltuina taulukkoihin, jotka ovat työn liitteenä (taulukot 1-5, liite 3).

Tutkimukseni haasteena on tutkimusaiheen henkilökohtaisuus ja subjektiivisuus sekä aineiston kokemuksellisuus. Vaihtoajan jälkeen vaihtoon osallistuneen nuoren vieraan kielen tai kulttuurin tuntemusta voi olla suhteellisen helppo testata, mutta vaikeampaa on mitata henkilökohtaista kehittymistä (Neff 1981, 5–6) sekä omien arvioiden totuudenmukaisuutta. Kehittymisen tai muuttumisen voi usein huomata itse tai joku läheisistä ihmisistä kotiin paluun jälkeen, mutta sen mittaaminen on vaikeaa (mp.). Tässä tutkimuksessa pyrin saamaan käsitystä siitä, miten nuoret itse ovat kokeneet itsensä ja identiteettinsä sekä toisaalta kielellisten ja kulttuurienvälisen viestinnän taitojensa kehittyvän tai muuttuvan kesävaihdon aikana. Tutkimusaineiston subjektiivisuus on huomioitu jo tutkimuskysymysten sanamuodoissa ja asettelussa ja oli tärkeää pitää mielessä myös analyysia tehdessä.

6. Nuorten kokemukset SSYL:n kesävaihdosta

Käsittelen tutkimukseni tuloksia kysymys kerrallaan ja keskityn avointen kysymysten vastauksiin. Suljettujen kysymysten vastaukset toimivat sopivana taustana nuorten vapaasti kirjoittamalle tekstille omista tuntemuksistaan. Olen jakanut aineistoni 33 kysymystä vastauksineen kuuteen osaan. Ensimmäisenä esittelen taustakysymykset vastauksineen sekä yleiset vaihtoaikaan liittyvät kysymykset ja vastaukset luvussa 6.1. (kyselylomakkeen kysymykset 1–13, ks. liite 2). Tämän jälkeen luvussa 6.2. luon nuorten vastausten perusteella käsitystä siitä, miten vaihto on vaikuttanut nuorten kielitaitoon (kyselylomakkeen kysymykset 14–16, 23, 26, 27b, ks. liite 2). Nonverbaaliseen viestintään ja kulttuurieroihin liittyviä kokemuksia käsittelen seuraavassa luvussa 6.3. (kyselylomakkeen kysymykset 17–21, ks. liite 2).

Luvussa 6.4. käyn läpi vaihtoajan vaikutuksia nuoreen itseensä ja hänen ajatuksiinsa sekä vaihtoajan kokemuksia yleisemmin (kyselylomakkeen kysymykset 24, 25, 27a, ks. liite 2). Seuraavassa luvussa 6.5. keskityn siihen, miten tärkeäksi nuori itse vaihtonsa kokee ja mitä tekijöitä hän itse pitää tärkeinä (kyselylomakkeen kysymykset 28, 29, 31, ks. liite 2). Nuorten kotiinpaluuseen, vaihtoaikana tarjotun tuen määrään sekä kyselyyn vastaamiseen liittyviä vastauksia käsittelen luvussa 6.6. (kysymykset 22, 30, 32, 33, ks. liite 2), minkä jälkeen vedän tutkimustulokset yhteen luvussa 6.7. Kyselyyn vastanneiden nuorten oma ääni pääsee esiin tutkimustulosten lisäksi heidän vastauksistaan otetuissa lainauksissa. Nämä suorat lainaukset on sisennetty ja niiden perässä kerrotaan sulkeissa vastaajan vastausnumero. Kunkin otsikon alle kuuluvat kysymykset ja niihin annetut vastaukset esittelen taulukoissa 1-5, jotka ovat työni liitteenä (liite 3).

6.1. Nuorten taustatiedot ja yleistä vaihtoajasta

Kyselyyn vastanneet ovat kotoisin eri puolilta Suomea ja he viettivät kuukauden eri puolilla Saksaa kesän 2012 aikana. Saksassa ollessaan he asuivat isäntäperheissä (host-perheissä) ja kävivät paikallista koulua. Vastaajia oli kaiken kaikkiaan 35. He ovat syntyneet vuosina 1994–1998 ja vastaajista 26 oli naispuolisia ja yhdeksän miespuolisia. Käsittelen seuraavaksi heidän kielitaitoaan ennen kesävaihtoon osallistumista sekä heidän kokemuksiaan vaihtoajasta yleisesti. Edellä esitetyt taustatiedot sekä muiden tämän alaluvun alla käsiteltävien kysymysten vastaukset ovat luettavissa työn liitteenä olevasta taulukosta (taulukko 1, liite 3).

Nuorten tilanteet vaihtelivat paljon ennen kesävaihtoon lähtöä: osalle Saksa oli tuttu maa entuudestaan ja kieli oli hyvin hallussa, kun taas toiset osasivat kielestä vasta alkeet. Suurin osa vastaajista oli opiskellut saksaa seitsemän vuotta (19 vastaajaa), mutta nuoria oli lähtenyt kesävaihtoon lyhyemmänkin opiskelun jälkeen. Saksaa oli opiskeltu myös viidestä kuuteen vuotta (8 vastaajaa), kolmesta neljään vuotta (4 vastaajaa) ja yhdestä kahteen vuotta (3 vastaajaa). Lisäksi yksi vastaajista kertoi opiskelleensa saksaa vasta puoli vuotta eli kolme lukion kurssia. Pääosin kyselyyn vastanneet nuoret kokivat kielitaitonsa ennen vaihtoa riittävän helppoihin arjen tilanteisiin (15 vastaajaa) tai helpoista aiheista keskusteluun (13 vastaajaa). Viisi vastaajaa sanoi keskustelun olevan sujuvaa, kun taas yksi kertoi, ettei osannut saksan kieltä juuri laisinkaan. Nuoret lähtivät siis matkaan rohkeasti hieman heikommallakin kielitaidolla, mitä myös vaihdon järjestäjä SSYL on toivonut (vrt. luku 4.5.). Saksalainen kulttuuri oli vaihtoon lähdeettäessä kyselyn nuorille suhteellisen tuttua: 20 vastaajista sanoi tutustuneensa kulttuuriin koulussa tai itsenäisesti ja kolmetoista heistä oli vierailut Saksassa tai heillä oli saksalaisia tuttavuuksia. Kaksi vastaajaa kertoi kuitenkin, etteivät he tienneet saksalaisesta kulttuurista juuri mitään ennen vaihtoa.

Tärkeimmiksi syiksi SSYL:n kesävaihtoon osallistumiseen nousivat halu parantaa kielitaitoa (33 vastauksessa), halu saada uusia kokemuksia (30 vastauksessa) sekä halu tutustua uusiin ihmisiin (28 vastauksessa). Myös saksalaiseen kulttuuriin tutustuminen (21 vastauksessa) sekä halu matkustaa (20 vastauksessa) olivat vastaajien mielestä tärkeitä asioita. Kulttuurienvälisen viestinnän taitoja halusi lisäksi kehittää 11 vastaajista. Nuorilla vastaajilla oli jo ennestään melko paljon kokemusta matkailusta ja ulkomailla oleskelusta. Vastaajista 28 kertoi olleensa ulkomailla perheensä kanssa, ja 20 heistä oli ollut ulkomailla ilman vanhempiaan, yhdessä jonkin harrastusjoukkueen, kouluryhmän tai oman kaverinsa kanssa. Neljä nuorta kertoi olleensa aikaisemmin yksin matkalla tai kielikurssilla, ja kaksi heistä oli osallistunut SSYL:n kesävaihtoon myös edeltävänä kesänä. Kaksi vastaajaa kertoi asuneensa perheineen saksankielisellä alueella, kun taas kaksi vastaajista ei ollut käynyt ollenkaan ulkomailla ennen kesävaihtoon osallistumista. Nuorten runsaat aiemmat kokemukset matkustelusta ja näin ollen kulttuurienvälisen viestinnän tilanteista saattavat osaltaan selittää sen, että aiemman kysymyksen vastauksissa kulttuurienvälisen viestinnän taitojen kehittämisen valitsi vain 11 vastaajaa. Toisaalta muut vastausvaihtoehdot olivat arkisempia ja lähempänä nuorten omaa maailmaa, ja niitä on tämän vuoksi ollut kenties helpompi valita vastaukseksi.

Suurimmalla osalla vaihtoon osallistuneista nuorista (33 vastaajaa) oli saman ikäisiä host-sisaruuksia host-perheessään, eli siinä perheessä, jossa he Saksassa asuivat. Vain kaksi vastaajaa kertoi, ettei

heidän host-perheessään ollut saman ikäisiä lapsia, minkä he mainitsivat harmillisena asiana. Nuorisovaihtoon osallistuneet nuoret viettivätkin Saksassa eniten aikaa host-siskonsa tai -veljensä sekä näiden kavereiden kanssa (22 vastauksessa). Myös muut host-perheen sukulaiset, tuttavat ja naapurit mainittiin monesti seuralaisina (17 vastauksessa), samoin kuin omat koulukaverit (19 vastauksessa). Nuoret kertoivat tavanneensa lisäksi muita suomalaisia kesävaihto-oppilaita (14 vastauksessa) sekä muiden suomalaisten vaihto-oppilaiden host-perheitä (3 vastauksessa). Kaksi vastaajista ei ollut viettänyt aikaa juurikaan muiden kuin oman host-perheensä jäsenten kanssa ja yksi nuorista kertoi vapaa-aikansa kuluneen paljolti omien ennestään tuttujen, paikallisten kavereiden kanssa.

Koulussa nuoret kertoivat tutustuneensa uusiin ihmisiin (17 vastauksessa), vaikka olivatkin kokeneet kieliongelmat haasteeksi (11 vastauksessa) erityisesti oppituntien aikana. Osa nuorista piti oppitunteja ja koulussa käymistä tylsänä (11 vastauksessa) osittain juuri kieliongelmiensa vuoksi ja tietoteknisten laitteiden ja niiden käytön koettiin olevan jäljessä Suomen tavoista (3 vastauksessa). Ihmetystä herättivät myös käytännön asiat (4 vastauksessa), kuten koulupäivän pituus, kurinpito ja koulujärjestelmä, sekä ihmisten kiinnostuksen ja sosiaalisuuden puute vaihto-oppilasta kohtaan (5 vastauksessa). Vapaa-ajallaan nuoret olivat oleilleet saksalaisten kavereidensa kanssa (22 vastauksessa) ja tehneet erilaisia retkiä yhdessä host-perheensä kanssa (20 vastauksessa). Moni oli käynyt myös host-perheen jäsenten kanssa heidän harrastuksissaan (8 vastauksessa) ja viettänyt aikaa kotona muiden perheenjäsenten kanssa (13 vastauksessa). Muiden suomalaisten vaihto-oppilaiden kanssa oleilun mainitsi olennaiseksi osaksi vapaa-aikaansa kuusi nuorta, kun taas kymmenen vastaajista kertoi tehneensä vaihdon aikana paljon asioita yksin, esimerkiksi tietokoneen ääressä istuen.

Suurin osa nuorista oli kuitenkin viettänyt aikaa paikallisten seurassa ollen mukana heidän arjessaan. Tämän voidaan ajatella mahdollistaneen monia kulttuurienvälisen viestinnän tilanteita sekä tarjonnan hyvän taustan kulttuurierojen huomioimiseen ja sen myötä kulttuurienvälisen kompetenssin parantamiseen. Isäntäperheen eli host-perheen merkitys nuorten ajankäytön kannalta on merkittävä, ja moni nuorista on tutustunut myös muihin paikallisiin host-perheensä kautta. Nuorten kesävaihto-oppilaiden asumista isäntäperheessä voidaan pitää hyvänä käytäntönä, sillä se tarjoaa mahdollisuuden päästä tutustumaan kulttuuriin syvällisemmin. Toisaalta monet SSYL:n yhteistyökumppanin DFG:n valitsevat isäntäperheet ovat ottaneet kesävaihto-oppilaan hyvin mukaan ja vieneet häntä harrastuksiin, tapahtumiin ja retkille. Isäntäperheessä asuminen vastaa hyvin myös nuorten odotuksiin kesävaihdosta. Yleisimmät syyt kesävaihtoon lähdölle olivat

kielitaidon parantaminen, uusien kokemusten saaminen sekä uusiin ihmisiin ja saksalaiseen kulttuuriin tutustuminen. Isäntäperheessä asuminen tarjoaa näihin paremmat lähtökohdat kuin tavallinen matkustelu, josta kyselyn nuorilla olikin jo paljon kokemusta. Kulttuuriin ja uusiin ihmisiin tutustumisen kannalta olennaista on ollut myös koulunkäynti, vaikka se onkin tuonut kielellisiä haasteita ja herättänyt nuorissa erilaisia positiivisia ja negatiivisia ajatuksia.

Edellä esiteltyt nuorten taustatiedot ja esimerkiksi erot kielellisessä tasossa vaikuttavat osaltaan myös nuorten kokemuksiin ja seuraavien kysymysten vastauksiin. Jokaisen nuoren kokemukset vaihdosta ovat yksilöllisiä, ja niihin vaikuttavat nuoren taustan lisäksi heitä Saksassa ympäröineet ihmiset.

6.2. Vaihdon vaikutus kielitaitoon

Nuoret viettivät neljä viikkoa vieraassa maassa vieraan kulttuurin ja kielen ympäröiminä. Seuraavassa keskityn siihen, miten tämä vaikutti heidän kielitaitoonsa. Kysymykset vastauksineen ovat luettavissa myös työn liitteenä olevasta taulukosta 2 (liite 3). Kyselyn perusteella nuoret itse kokivat pärjänneensä viestinnässä vieraalla kielellä joko erittäin hyvin (4 vastaajaa), hyvin (20 vastaajaa) tai kohtalaisesti (9 vastaajaa), vaikka heistä moni muistikin kielen käyttöön liittyviä hankalia tilanteita. Kielellisiä haasteita suurin osa vastaajista sanoo kohdanneensa päivittäin (17 vastaajaa), viikoittain (4 vastaajaa) tai muutamia kertoja vaihdon aikana (10 vastaajaa). Neljä nuorista ei kuitenkaan muistanut tällaisia tilanteita ollenkaan vaihtoajaltaan. Avoimessa kommenttikohdassa esiin nousi viidenlaisia ongelmatilanteita: sanastoon, puheen ymmärtämiseen, murteisiin, kohteliaisuuteen tai kielioppiin sekä kielenulkoisiin seikkoihin liittyviä tilanteita.

Kielenkäyttöön liittyvistä ongelmista yleisin vastaajien keskuudessa oli sanavaraston suppeus tai sanojen unohtaminen (16 vastauksessa). Myös puheen ymmärtämisessä oli välillä haasteita: yhdeksän nuorta kertoi, että heillä oli vaikeuksia ymmärtää muita esimerkiksi liian nopean puheen vuoksi ja seitsemän mainitsi, että muilla oli vaikeuksia ymmärtää heitä.

Joskus syntyi pieniä väärinymmärryksiä puolin ja toisin kun ei ollut ihan varma mitä toinen sanoi. En esimerkiksi aina ollut varma mihin sitä oltiin menossa ja miksi kun jo istuin autossa. (Vastaaja 17)

Murresanat ja murre nousivat erillisinä haasteina esiin viidessä vastauksessa ja aiheuttivat omat haasteensa ymmärtämiselle. Kaksi vastaajaa kuvaili kohteliaisuus- ja kielioppisääntöjen olleen haasteellisia ja neljä muisti tilanteita, jotka olisivat olleet vaikeita ilman kieliongelmiakin.

Ensimmäisten päivien aikana minulla oli ongelmia kotimme ulko-oven lukon kanssa. Olin yksin kotona ja lähdessä kouluun, mutta en saanut ovea lukittua ulkopuolelta. Jouduin lopulta pyytämään naapurissa asualta tädiltä apua ja tämä käsitti minun yrittävän murtautua kotitaloomme. Onneksi lopulta naapurin poika tuli auttamaan minua ja ehdin ajoissa kouluun. (Vastaaaja 29)

Lähes kaikki nuorista olivat saaneet vaihtonsa aikana palautetta tai kommentteja kielen käyttöön liittyvistä seikoista. Suurin osa vastaajista kertoi saaneensa palautetta muutamia kertoja vaihdon aikana (17 vastaajaa), kun taas toiset olivat saaneet palautetta päivittäin (8 vastaajaa) tai viikoittain (7 vastaajaa). Kolme nuorista ei ollut saanut kieleen liittyvää palautetta lainkaan vaihtonsa aikana. Palaute jakautui nuorten vastauksissa neljään teemaan: kielitaidon tai ääntämisen kehumiseen (12 vastauksessa), sanavalintoihin liittyviin kommentteihin (12 vastauksessa), kielioppia koskevaan palautteeseen (10 vastauksessa) sekä kohteliaisuussääntöjä koskeviin kommentteihin (8 vastauksessa). Kolmen jälkimmäisen teeman alla kommentit ja palautteet saattoivat olla sekä negatiivisia että positiivisia. Kommenteissa oli monesti mukana myös huumoria.

Moni kehui saksaani hyväksi, ja perheen naapuri mm. yllättyi, kun osasin käyttää genetiiviä. (Vastaaaja 15)

Eräs tilanne muistuu mieleen erityisesti. Satuun nimittäin epähuomiossa sinuttelemaan matikanopettajaamme, kun keskityin niin pitkän sivulauseen rakentamiseen, etten ehtinyt ajatella kohteliaisuussääntöjä. Tämä oli myös hieman omalaatuinen opettaja ja iski asian leikiksi ”ai no mepäs ollaan jo tuttuja tämän vaihto-oppilaan kanssa” ja minä sopersin jotain, että anteeksi, me Suomessa emme teitittele. Ja ihan kivasti tilanne palasi normaaliin päiväjärjestykseen, hupaisaa oli hieman vain. (Vastaaaja 16)

Käytin sanaa ”danke” kuulemma ennenkuulumattoman paljon, joka kuulemma jätti minusta erittäin kunnollisen ja kohteliaan kuvan. (Vastaaaja 21)

Luulin sanan ”voll” kelpaavan myös tilanteeseen jossa olen täynnä syötyäni, mutta olinkin ensimmäisten päivien aikana hokenut olevani humalassa. Tähän suhtauduttiin onneksi huumorilla :) (Vastaaaja 22)

Sanavalintoihin liittyvien haasteiden ja kommenttien suuri määrä osoittaa Salo-Leen (1998, 25) esiin nostamien sanojen konnotaatioiden merkityksen. Tällä sanojen sosiaalisella merkityksellä tarkoitetaan, että sanan kirjaimellinen käänös saattaa erota siitä, miten sanaa tietyssä kulttuurissa käytetään tai millaisia assosiaatioita niihin liitetään (mp.). Tällainen tilanne on ollut esimerkiksi kyselyyn vastaajalla numero 22, joka käytti sanaa *voll* sen sanatarkan käänöksen mukaan,

tietämättä sen sosiaalista merkitystä tietyssä käyttötilanteessa. Yksittäisiä sanoja ei usein voikaan kääntää suoraan toiselle kielelle, vaan on tärkeää tietää, missä yhteydessä niitä käytetään. Sanoilla voi olla myös monia eri sanakirjamerkityksiä, kuten tässä tapauksessa voll-sanalla. Nuorten vastauksissa näkyy myös se, kuinka saksalaiset keskustelu- ja käyttäytymistavat sekä viestinnälliset rekisterit eroavat suomen vastaavista (vrt. Salo-Lee 1998, 26–28). Esimerkiksi vastauksissa esiin tulleet tilanteet, sanan *danke* epätavallinen käyttö tai teittelymuodon unohtaminen, saattavat aiheuttaa hämmennystä tai antaa puhujasta epäkohteliaan vaikutelman. Nuorten antamissa esimerkeissä tilanteista on kuitenkin selvitty pääosin molemmin puoleisella ymmärryksellä ja huumorilla, mikä on osaltaan edesauttanut kulttuurienvälisen kompetenssin parantumista.

Nuorten antamien vastausten perusteella kesävaihto oli parantanut kielitaitoa huomattavasti (21 vastaajaa) tai jonkin verran (12 vastaajaa). Kaksi vastaajaa kertoi, ettei vaihto ollut juurikaan vaikuttanut heidän kielitaitoonsa ja yhden mukaan kielitaito ei ollut parantunut odotetusti. Kielitaidon kehityksen määrään vaikuttavat nuorten aiemmat kokemukset ja kielitaidon taso vaihtoon lähtiessä. Toisaalta erilaiset kokemukset vaihdosta ovat olennaisia taustatekijöitä vastauksissa näkyville eroille: muun muassa yksi vastaajista kertoi host-sisarusten puhuneen hänelle lähinnä englantia. Tärkeimpinä parantuneina seikkoina kysymyksen avoimessa kommenttikohdassa mainittiin sanavaraston laajentuminen (3 vastausta), puhekielisyyteen liittyvien asioiden oppiminen (3 vastausta) sekä kuullunymmärtämisen parantuminen (2 vastausta). Neljässä vastauksessa korostettiin lisäksi kielitaidon yleistä kehittymistä ja yksi nuorista nosti esiin puhevalmiuden parantumisen.

Kielitaidon kehittämisessä erikseen mainitut sanavarastoon, puhekielisyyteen, kuullunymmärtämiseen ja puhevalmiuteen liittyvät seikat ovat selvästi teemoja, jotka kehittyvät hyvin, kun oleskellaan opiskeltavan kielen ja kulttuurin ympäröimänä. Ne liittyvät tiiviisti myös kulttuuriin sekä toisaalta yksittäisten henkilöiden viestintätyyleihin. Erityisesti murteen tai puhekielisyyden käyttö on yksilöllistä ja Saksan kokoisessa maassa kiinni myös asuinpaikkakunnasta tai -alueesta. Koulujen kielenopetus perustuu osaltaan eurooppalaiseen viitekehykseen, joka korostaa kielitaidon koostuvan viestinnällisten tai kielellisten taitojen lisäksi moninaisista henkilökohtaisista ja sosiaalisista valmiuksista, asenteista sekä toimintakyvystä erilaisten ihmisten kanssa muuttuvissa viestintätilanteissa (Kantelinen & Keränen 2005, 152–153).

Eurooppalaisessa viitekehyksessä ja kielikasvatuksessa keskeisinä tavoitteina on kielellisten taitojen lisäksi kulttuurienvälisen viestinnän taitojen oppiminen sekä opettaminen (Kantelinen & Keränen

2005, 152). Näin ollen myös kulttuurintuntemus ja kulttuurienvälisen viestinnän taidot ovat kielitaidon olennaisia osia. Näitä taitoja nuoret ovat nostaneet esiin myös vastauksissaan sekä kielitaitoa kuvaillaessaan että myöhemmin käsiteltävien kysymysten vastauksissa. Sanastoon ja puhekielisyysliittymään liittyvät seikat saattavat olla hyvinkin kulttuurisidonnaisia ja tiettyjä ilmaisuja saatetaan käyttää vain tietyissä tilanteissa. Toisaalta nuorten kuvailema puhevalmiuden parantuminen saattaa aiheuttaa sen, että heidän nähdään käyttäytyvän enemmän saksalaisen kulttuurin normien mukaisesti. Saksalaisia ja suomalaisia viestintätyylejä vertailtaessa huomataan, että saksalaisille runsas kielellinen kanssakäyminen on tyypillisempää (Salo-Lee & Winter-Tarvainen 1995, 95, 102), ja tätä odotetaan varmasti myös ulkomaalaisilta sekä saksaa vieraana kielenä puhuvilta.

Kielenkäyttöön liittyvät haasteet ja ongelmat vaikuttivat nuorten mielestä kokemuksiin vaihdosta pääosin jonkin verran (16 vastaajaa) tai eivät ollenkaan (14 vastaajaa). Merkittävästi niiden koki vaikuttaneen viisi vastaajaa. Edellä mainittiin, että nuoret olivat kokeneet pärjänneensä vieraalla kielellä viestiessään suhteellisen hyvin, mikä vaikuttaa vahvasti myös tämän kysymyksen vastauksiin. Toisaalta nuorilla oli ollut paljon kokemuksia kielellisistä haasteista päivittäin, viikoittain tai muutamia kertoja vaihdon aikana. Viestintä paikallisten ihmisten kanssa näyttää kuitenkin onnistuneen kielellisistä haasteista huolimatta, eikä kielimuuri ole monenkaan nuoren kohdalla osoittautunut ylitsepääsemättömäksi.

6.3. Kokemuksia nonverbaalisesta viestinnästä ja kulttuurieroista

Monet nuoret olivat huomanneet kuukauden kestäneen vaihtonsa aikana eroja suomalaisten ja saksalaisten kielen käytössä sekä nonverbaalisessa viestinnässä. Päivittäin tällaisia eroja kertoi havainneensa viisitoista nuorta, ja viikoittain yksi nuori. Kahdeksan oli kiinnittänyt huomiota näihin eroihin muutamia kertoja vaihdon aikana, kun taas yhdeksän ei muistanut tällaisia tilanteita esiintyneen lainkaan. Seuraavaksi käsittelen tarkemmin nuorten tekemiä havaintoja nonverbaalisesta viestinnästä ja kulttuurieroista, joihin liittyvät kysymykset vastauksineen ovat luokiteltuina myös työn liitteenä olevassa taulukossa 3 (liite 3).

Kyselylomakkeessa oli nonverbaaliseen viestinnän huomioimiseen liittyvän kysymyksen jälkeen avoin kommenttikohta, johon nuoret olivat kirjoittaneet paljon huomaamistaan eroista. Nonverbaalisen viestinnän keskeiset osat ilmeet, eleet ja kehon kieli nostettiin esiin 7 vastauksessa.

Tämän lisäksi vastauksissa mainittiin painotus ja intonaatio (8 vastauksessa) sekä äänenvoimakkuus ja puheen nopeus (8 vastauksessa), jotka lukeutuvat kaikki prosodisiin ja parakielellisiin piirteisiin. Kuudessa vastauksessa kuvailtiin erilaisia keskustelutilanteissa käyttäytymiseen liittyviä tekijöitä, esimerkiksi katsekontakti, aktiivinen kuunteleminen ja päälle puhuminen. Samoin tuttavallisuudessa ja small talkin käytössä (3 vastauksessa) oli eroja suomalaiseen viestintätyyliin verrattuna. Nämä edellä mainitut keskustelutilanteissa käyttäytymiseen liittyvät tekijät ovat osa henkilön viestintätyyliä, vaikka eivät varsinaisesti kuulu nonverbaalisen eli ei-kielellisen viestinnän määritelmän alle. Yksi nuorista kirjoitti huomanneensa monia eroja, mutta ei osannut tarkemmin eritellä millaisia. Muiden vastauksissa oli huomattavissa useita havaintoja, niin yksityiskohtaisia kuin laajempiakin.

Intonaatio erilainen ja voimakkaampi, puhuminen yleisesti ilmeikkäämpää, eleoisampaa [sic] ja fyysisempää – non-verbaalisella viestinnällä enemmän osuutta mielestäni. (Vastaja 35)

Nuorten vastauksista käy ilmi, että he ovat huomanneet ja pohtineet monia prosodisiin, parakielellisiin ja nonverbaalisiin piirteisiin lukeutuvia kielen käyttöön ja viestintätilanteisiin liittyviä tekijöitä. Yhteensä 35 vastaajasta kahdeksan ei ollut kiinnittänyt huomiota näihin piirteisiin, mutta muut olivat kokemuksen myötä oppineet tiedostamaan myös oman kielenkäyttönsä vastaavia piirteitä. Yksilön käyttämän kielen rakenteen sanotaan vaikuttavan vahvasti siihen, miten yksilö ajattelee ja käyttäytyy (vrt. Kramsch 1998, 11; Tiittula 2005, 124). Kuten vastaajan numero 35 vastauksesta käy ilmi, hän piti nonverbaalisen viestinnän osuutta tärkeämpänä osana viestintää saksalaisessa kulttuurissa kuin suomalaisessa. Tämä saattaa johtua siitä, että oman kielen ja kulttuuriympäristön ei-kielellisen viestinnän piirteitä voi olla vaikea tiedostaa ennen kuin huomaa eroja jonkun muun viestinnässä (vrt. Salo-Lee 1998, 28–30).

Kyselyyn osallistuneet nuoret eivät kertomansa perusteella pääosin olleet kohdanneet vaikeuksia tai ongelmia vuorovaikutuksessa paikallisen väestön kanssa (15 vastaajaa). Kuitenkin monelle oli jäänyt tunne, ettei aina ymmärtänyt kaikkea, mitä sanottiin tai mitä tapahtui (10 vastaajaa), tai ettei tiennyt, miten toimia (3 vastaajaa). Haasteita vuorovaikutukseen eivät aiheuta pelkät kielellisiin taitoihin liittyvät ongelmat, vaan kommunikaatioon saattavat vaikuttaa myös erilaiset viestintätyyliä sekä erilaisten kielellisten rakenteiden myötä muodostuneet ajatusmaailmat tai kulttuuriset tavat. Tiittulan (2005, 124) mukaan ajatuksia ja merkityksiä ei voida koskaan ilmaista täydellisesti kieltä käyttäen, vaan niiden tulkinnat ovat aina sidoksissa kuulijan tietoon ja käsitykseen maailmasta. Näin ollen kahden taustaltaan ja kulttuuriltaan erilaisen keskusteluun osallistujan voi olla vaikea

tulkita toistensa epätäydellisiä viestejä siten kuin toinen on ne tarkoittanut. Pääosin nuoret ovat kuitenkin pärjänneet hyvin tällaisissa tilanteissa, sillä he eivät juurikaan olleet kokeneet ongelmia vuorovaikutuksessa paikallisten kanssa.

Suurin osa kyselyyn vastanneista nuorista oli joutunut vaihtoaikanaan tilanteisiin, joissa he huomasivat selkeitä kulttuurieroja. Kulttuurieroihin oli törmätty päivittäin (14 vastaajaa), viikoittain (8 vastaajaa) tai muutamia kertoja vaihdon aikana (9 vastaajaa). Neljä vastaajista ei muistanut olleensa lainkaan tällaisissa tilanteissa. Pääosin nuorten mainitsemat kulttuurierot olivat näkyneet arkipäivän käytännöissä ja tavoissa. Useimmiten mainittiin ruokaan ja ruokailuun liittyvät tavat (11 vastauksessa), kuten kouluruokailun puute ja sen korvaaminen eväillä, ruoka-aikojen erot sekä epäterveellisen ruuan syöminen ja hapollisen veden juominen. Kulttuurieroja oli huomattu myös sosiaalisuudessa (8 vastauksessa) eli toisten huomioimisessa, yhdessäolon suosiossa yksinolon sijaan, small talkissa sekä kouluaktiivisuudessa. Päihteiden käyttö (7 vastauksessa) nousi esiin eri näkökulmista: sen koettiin olevan toisaalta yleisempää ja hyväksytympää, toisaalta hallitumpaa, ja myös päihteiden sallittavuutta 16-vuotiaille pohdittiin. Toisaalta vastauksissa mainittiin kohteliaisuuden ja teitittelyn tärkeys (7 vastauksessa) ja toisaalta oli huomattu tunteiden näyttämisen ja koskettelun yleisyys (5 vastauksessa). Tällä tarkoitettiin muun muassa suutelua ja halaamista tavattaessa sekä negatiivisten tunteiden avoimempaa näyttämistä. Vastauksissa näkyi, että saksalaisia perheitä pidettiin läheisinä (5 vastauksessa) sekä myös se, että monet yksittäiset tavat olivat herättäneet ajatuksia (11 vastauksessa). Tällaisia tapoja olivat muun muassa koulupäivien pituus, jämäkkyys päätöksissä, asunnon huoneiden käyttötarkoitus sekä jalkapallon suosio.

Teitittely, tervehtiminen kylän raitilla, koulussa luokka oli aivan hiljaa opetuksen ajan. Sen lisäksi perheen sauna oli liinavaatevarasto! Liinavaatevarasto! (Vastaaja 20)

Saksalaiset näyttävät tunteensa paljon selkeämmin, ja siellä poskisuudelmat ja halit olivat arkipäivää kun täällä Suomessa hyvä jos omaa äitiään halaa edes kerran vuodessa. (Vastaaja 16)

Ruoka perustuu makkaran ympärille; joka ruualla oli makkaraa jossain muodossa. (Vastaaja 25)

Isäntäperheen äidin kanssa tuli juteltua pitkiäkin tuokioita lasillisen ääressä. Sitä ei minulle suomessa [sic] tapahdu. (Vastaaja 6)

Nuorten huomaamien kulttuurierojen arkisuus todistaa, että oman kulttuurin säännöt ja tavat ovat usein itsestäänselvyyksiä niin kauan kunnes joutuvat kyseenalaistetuiksi vieraassa kulttuurissa.

Toisaalta vastaaviin kulttuurieroihin saattaisi törmätä myös eri perheiden välillä Suomessa. Vieraan kulttuurin tarkastelu opettaa tarkastelijalle kuitenkin paljon tämän omasta kulttuurista ja tästä itsestä ihmisenä. Näin on käynyt varmasti myös monelle kyselyyn osallistuneelle nuorelle: kun on huomattu esimerkiksi ruokailuun, päihteiden käyttöön tai perheen läheisyyteen liittyviä eroja, on ensi kerran ymmärretty ikään kuin ulkopuolisen silmin, miten asiat ovat omassa kulttuurissa tai perheessä. Tällainen yksilön kulttuurisen itsetietoisuuden parantaminen on tavoitteena myös kulttuurienvälisessä oppimisessa: kulttuurienvälisiä eroja tarkkailemalla kehittyy myös kyky ymmärtää muita kulttuureja (vrt. Pelkonen 2005, 73–74).

Kulttuurieroihin liittyviä hämmentäviä, epäselviä tai huvittavia tilanteita muisti vaihtoajaltaan vastaajista noin puolet. Tällaisia tilanteita nuoret olivat kohdanneet päivittäin (6 vastaajaa), viikoittain (2 vastaajaa) tai muutamia vaihdon aikana (9 vastaajaa). Suurin osa kyselyyn vastanneista ei kuitenkaan muistanut tällaisia tilanteita ollenkaan (18 vastaajaa). Avoimeen kommenttikohtaan kysymyksen perään nuoret olivat kuvailleet mahdollisia muistamia tilanteita. Yleisimpiä olivat halailuun, kättelyyn ja suuteluun liittyvät tilanteet (4 vastauksessa) sekä kieleen liittyvät tilanteet (4 vastauksessa). Myös ruokaan ja ruokailuun liittyvät tilanteet (2 vastauksessa) sekä sosiaalisuuteen ja vuorovaikutukseen liittyvät tilanteet (2 vastauksessa) nousivat jälleen esiin. Tällaiset hämmentävät, ongelmalliset tai huvittavat tilanteet voivat viitata kriittisiin tilanteisiin. Kriittisten tilanteiden sanotaan olevan usein taustalla kulttuurienvälisen kompetenssin syventymiselle (Pelkonen 2005a, 79), sillä niiden myötä yksilö herää huomaamaan eriävyyksiä sekä pohtimaan omia tapojaan ja omaa kulttuuriaan.

Kyselyssä selvitettiin myös, olivatko nuoret kokeneet vaihtonsa aikana tilanteita, joissa puheenaihe oli ollut yllättävä, hämmentävä tai muuten heille totutuista aiheista poikkeava. Suurin osa nuorista, 25 vastaajaa, ei muistanut tällaisia tilanteita ollenkaan, mutta kolme kuvaili tilanteita olleen viikottain ja kuusi muutamia vaihdon aikana. Kysymyksen avoimeen kommenttikohtaan nuoret olivat kuvailleet heidät yllättäneitä tai heitä mietityttäneitä puheenaiheita. Yleisimpänä näistä mainittiin historian ja erityisesti toisen maailmansodan tapahtumat (3), joita nuorten mukaan käsiteltiin eri tavalla kuin Suomessa ja välillä jopa naureskellen. Myös naisten vaivoista ja ehkäisystä (2) oli puhuttu avoimemmin kuin mihin nuoret olivat tottuneet, ja tilanne oli sama päihteiden osalta (1). Yksi nuorista kertoi kiinnittäneensä huomiota ulkonäön arvosteluun, joka hänen mukaansa oli suurempaa kuin Suomessa. Tällaiset puheenaiheisiin liittyvät erot kuvaavat kulttuurierojen lisäksi suomalaisten ja saksalaisten viestintätyylien eroavaisuuksia. Nuorten esiin nostamissa esimerkeissä kyse on nimenomaan puheen suoruudesta tai epäsuoruudesta ja toisaalta

tavasta esittää argumentteja. Erityisesti puheenaiheiden valinnan osalta kulttuurieroihin vaikuttaa historia, joka on yksi kulttuurin muodostumisen tärkeistä tekijöistä (vrt. Collier 1997, 36–37).

Kyselyyn vastanneet nuoret olivat huomanneet paljon eroja suomalaisten ja saksalaisten välillä nonverbaalisessa viestinnässä sekä kulttuurieroissa. Nämä eivät kuitenkaan vastausten perusteella vaikuttaneet juurikaan vuorovaikutukseen paikallisten kanssa eivätkä aiheuttaneet kovin paljoa hämmäntäviä tilanteita. Salo-Leen ja Winter-Tarvaisen (1995, 94–95) tutkimuksessa suomalais-saksalaisesta viestinnästä esiin nousivat erot small talkissa, tunteiden ja tarpeiden esittämisessä sekä yksilöiden kokemuksissa omasta tilasta. Tutkimukseni nuoret ovat nostaneet vastauksissaan esiin hyvin samankaltaisia seikkoja. Small talkin mainittiin olevan erilaista ja runsaampaa, kuten muunkin sosiaalisen kanssakäymisen kadulla tervehtimisestä lähtien. Myös Salo-Leen ja Winter-Tarvaisen (1995, 97–98) mukaan small talk ja sen aiheet eroavat Suomessa ja Saksassa. Suomessa keskitytään pääosin faktoihin tai sen hetkiseen tilanteeseen, kun taas Saksassa small talk voi olla henkilökohtaisempaa ja se voi sisältää myös vitsejä tai kriittisiä huomautuksia (mp.)

Tutkimuksessani nuoret kuvailivat saksalaisten puhetyyliä ilmeikkäämmäksi ja eloisammaksi ja sanoivat nonverbaalisen viestinnän olevan tärkeämpää kuin suomalaisessa puhe-kulttuurissa. Toisaalta huomiota oli kiinnitetty myös tunteiden avoimempaan näyttämiseen sekä kosketteluun, muun muassa halaamiseen ja suuteluun. Tämä täsmää hyvin Salo-Leen ja Winter-Tarvaisen (1995, 95) tekemään tutkimukseen, joka käsittelee suomalaisten ja saksalaisten omaa tilaa koskevia eroja. Yllättävää on, että tutkimusten tulokset ovat näin samankaltaisia, vaikka niiden välillä on lähes 20 vuotta. Tänä aikana myös maailman voidaan katsoa muuttuneen ja esimerkiksi kulttuurienvälisen kanssakäymisen ja viestinnän lisääntyneen niin Suomessa kuin Saksassakin. Oman tutkimukseni monissa vastauksissa nousi esiin myös nuorten huomiot eroista kohteliaisuudessa ja muodollisuudessa. Tuomisen (1997, 149–151) mukaan suomalaiset voivat kokea saksalaisille tyypilliset muodolliset tittelit ja teitittelyn kiusalliseksi, mikä kuvastaa suomalaisen ja saksalaisen kulttuurin eroja muodollisuudessa. Erot ovat edelleen nähtävissä, vaikka nämä kulttuurispesifit käytännöt muuttuvatkin aikojen saatossa globalisaation ja eri kulttuureista tulevien vaikutteiden myötä (vrt. Lenk 1995, 25–27).

6.4. Vaihtoajan vaikutus ajatusmaailmaan, identiteettiin ja omaan itseen

Vaihtoajan vaikutuksia nuoren identiteettiin, omaan itseen sekä käsityksiin itsestään ja ympäröivästä maailmasta käsitellään seitsemän kysymyksen vastauksissa. Kysymykset vastauksineen ovat luettavissa myös työn liitteenä olevasta taulukosta 4 (liite 3). Ensimmäinen tämän aihepiirin kysymys koski vaihtoajan vaikutuksia nuoreen itseensä ja hänen ajatuksiinsa, asenteisiinsa sekä mielipiteisiinsä. Suljetun kysymyksen vastausten perusteella vaihtoaika oli vaikuttanut nuoriin pääosin suuresti (12 vastaajaa) tai jonkin verran (19 vastaajaa). Neljä nuorta kertoi, ettei vaihtoaika ollut vaikuttanut häneen itseensä, hänen käsityksiinsä tai mielipiteisiinsä juuri ollenkaan. Vastauksissa näkyvät erot siinä, kuinka paljon vaihtoajan katsottiin vaikuttaneen, saattavat riippua myös vastaajan henkilökohtaisesta taustasta; esimerkiksi kaksi vastaajista oli osallistunut samaan kesävaihtoon jo edellisenä kesänä. Toki vastauksiin vaikuttavat myös nuoren henkilökohtaiset kokemukset vaihdosta. Kyselyssä kysyttiin myös nuorten käsitystä siitä, muuttiko vaihtoaika heidän käsityksiään Saksasta tai Suomesta maana. Suurin osa vastaajista kertoi vaihdon muuttaneen käsityksiä jonkin verran (16 vastaajaa) ja kahdeksan sanoi vaihdon vaikuttaneen käsityksiin hyvin paljon. Yhdentoista nuoren käsityksiin vaihto ei ollut vaikuttanut juuri ollenkaan.

Kahden edellisen kysymyksen perässä oli avoin kommenttikohta, johon nuoret saivat halutessaan vapaasti kertoa, miten he kokivat vaihtoajan vaikuttaneen kysymyksissä mainittuihin asioihin, itseensä ja ajatuksiinsa tai käsitykseen Saksasta ja Suomesta maana. Kommenttikohdassa oli sen vapaaehtoisuudesta huolimatta paljon tekstiä. Jaottelin avoimen kommenttikohdan vastaukset neljään kategoriaan: kielitaito, henkilökohtainen kehitys, itsetuntemus ja kotimaan arvostus sekä käsitys Saksasta maana. Kielitaito on kategorioista selkein, kun sen sijaan henkilökohtainen kehitys, itsetuntemus sekä käsitys Saksasta maana olivat sisällöltään laajempia.

Kielitaitoon liittyvät asiat, kuten oman kielitaidon kehitys ja rohkeus puhua vierasta kieltä, nousivat esiin viiden eri nuoren vastauksista. Vastauksissa mainittiin myös saksan kielen opiskelumotivaation parantuminen kokemuksen myötä.

Haasteet ja ongelmat kielenkäytössä ovat vaikuttaneet positiivisesti, sillä enää en pelkää käyttää kieltä vaikka se ei olisikaan ihan täydellistä. (Vastaaja 1)

Henkilökohtainen kehitys näkyi yhteensä 16 vastauksesta ja sen alle mahtui erilaisia asioita: itsevarmuuden kasvu, itsenäistyminen sekä oma-aloitteisuuden, uskalluksen ja avoimuuden lisääntyminen. Vastauksista nousi esiin myös luottamus omaan pärjäämiseen erilaisissa tilanteissa, mikä oli vahvistunut kokemuksen myötä. Nämä itsevarmuuteen, itsenäistymiseen ja uskallukseen liittyvät asiat nousivat esille yllättävän monesta vastauksesta. Samoja teemoja mainittiin myös aiempien tutkimusten tuloksissa, mutta ei yhtä suuressa määrin. Muutama vastaaja ei osannut kertoa vaihdon vaikutuksista tarkemmin, vaikka huomasikin sen vaikuttaneen itseen ja ajatteluun.

Ja kliseenä: vaihto sai uskomaan omaan pärjäämiseen. Jos tähän pystyin, pystyn kaikkeen. (vastaaja 15)

Tajusin olevani itsenäisempi ja rohkeampi kuin luulinkaan (Vastaaja 21)

Sain aivan uusia valmiuksia toimia itsenäisesti uusissa tilanteissa ja uusien ihmisten kanssa. (Vastaaja 26)

Vaikutti taatusti jonkin verran itseeni, tunnen ajattelevani monesta asiasta hieman eri tavalla. (Vastaaja 35)

Itsetuntemuksen ja kotimaan arvostuksen alle luokittelin omaan luonteeseen ja tulevaisuuden haaveisiin sekä kodin, Suomen ja äidinkielen arvostukseen liittyvät vastaukset. Tällaisia asioita nostettiin esiin yhteensä 16 vastauksessa. Myös etäisyyden ottaminen tavalliseen arkeen ja tuttuihin asioihin sekä henkilöihin näkyi vastauksista. Etäisyyden myötä nuoret saivat uutta perspektiiviä omaan elämäänsä ja kulttuuriinsa, ja pystyivät kenties tarkastelemaan näitä ikään kuin ulkopuolisen silmin. Ulkopuolisuuden avulla on mahdollista katsoa omaa sosiaalista ja aksriptiivista, ulkoa määriteltyä identiteettiä eri näkökulmasta. Myös Parviaisen (1993) ja Flackin (1981) tutkimusten mukaan vaihto-ohjelmiin osallistuneet nuoret olivat pohtineet ja tarkastelleet kansallisuuttaan ja kulttuuri-identiteettiään niin yleisesti kuin oman identiteettikokemuksensa kautta.

Sai aikaa olla kokonaan pois omasta arjesta, ja sai aikaa ajatella itselle tärkeitä asioista [sic] ja ystävyyttä ja perhettä. (Vastaaja 19)

Viimeisin neljästä kategoriasta, käsitys Saksasta maana, tuli esiin 9 vastauksessa. Nuoret kuvailivat muun muassa stereotyyppisten käsitystensä kadonneen ja kertoivat kuvaan Saksasta maana vaikuttaneen paljon niiden ihmisten, joihin he olivat tutustuneet. Moni kirjoitti kesävaihdon auttaneen myös Saksan suuruuden ja teollistuneisuuden ymmärtämisessä. Nuoret olivatkin määritelleet oppineensa vaihdon aikana saksalaisesta kulttuurista hyvin paljon uutta (9 vastaajaa) tai jonkin verran uutta (26 vastaajaa). Monin paikoin tämän neljännen kategorian, käsitys Saksasta,

vastaukset olivat lomittaisia edellisen, itsetuntemuksen ja kotimaan arvostuksen, kategorian kanssa. Molempiin liittyvät vastaukset on laskettu mukaan molempiin kategorioihin.

Sai kuvaa Baijerista ja perinteistä, perhekäsityksistä ja eroista maiden välillä. Tulini yllätykseksi Suomen ilmaisesta terveydenhuollosta, opintotuista, ilmaisesta hyvästä kouluruuasta, hyvästä koulusysteemistä YMS! (Vastaaja 19)

Vaihtoajan kokemuksia yleisesti nuoret kuvailivat melko positiivisesti. Suurin osa vastaajista kertoi oppineensa paljon uutta ja että kokisi vastaavaa mielellään uudestaan (25). Yhdeksän nuorista ei välttämättä lähtisi uudestaan, vaikka tunsikin oppineensa uutta. Lisäksi yksi vastaajista ei ollut pitänyt vaihdosta eikä lähtisi uudestaan. Suurin osa vastaajista vaikuttaa siis tyytyväiseltä vaihtoonsa ja sen antiin. Yhtä lukuun ottamatta kaikki vastaajat kertoivat vastausvalinnallaan, että he oppivat vaihdon aikana paljon uusia asioita ja olivat pitäneet vaihdosta. Tarkemmin nuoret olivat perustelleet tai kommentoineet vastaustaan kysymyksen perässä olevaan avoimeen kenttään. Kymmenessä vastauksessa nuoret kuvailivat kokemuksen innostaneen heitä uusiin kulttuurienvälisiin tilanteisiin jatkossakin. Esimerkkeinä kerrottiin muun muassa haaveista ottaa vaihto-oppilas kotiin asumaan ja lähteä ulkomaille opiskelemaan, töihin tai asumaan. Toisaalta nuoret olivat nostaneet esiin myös vaihdon negatiivisempia puolia: perhemajoituksesta ja koulukäynnistä ei ollut pidetty (3 vastauksessa), vaihtoa pidettiin turhan lyhyenä (2 vastauksessa) tai se ei ollut vastannut odotuksia (1 vastauksessa). Myös vaihtoon negatiivisemmin suhtautuneet nuoret saattoivat kokea oppineensa uutta tai vaihdon negatiiviset piirteet voivat olla vain osa heidän kokemustaan. Monen nuoren kohdalla vaihdon voidaan kuitenkin ajatella vahvistaneen tai sytyttäneen intoa kulttuurienväliseen oppimiseen ja kanssakäymiseen tulevaisuudessakin.

Jos tällainen tilanne tarjoutuisi uudelleen, en epäröisi lähtöä hetkeäkään! (Vastaaja 21)

Perheessä 24/7 asuminen ei tainnu [sic] olla aivan se minun juttu. En ole Suomessakaan sosiaalisinta tyyppiä, ja runsas kanssakäyminen vieraiden ihmisten kanssa alkaa jopa uuvuttaa ja ahdistaa. Olisin tarvinnut hengähdyspaikaksi jonkin paikan, jossa ei tarvitse olla kenenkään kanssa tekemisissä, niin kamalalta kuin se kuulostaakin. (Vastaaja 15)

Teoriaosuudessa esittelin Parviaisen (1993) ekologisen muutoksen teorian, joka pätee hyvin myös tutkimukseni nuorten kokemuksiin. He ovat joutuneet tarkastelemaan omaa itseään, identiteettiään ja kaikkea itselle tuttua uudesta näkökulmasta, suhteessa uusiin ihmisiin ja uusiin tapoihin. Moni nuorista on lyhyessäkään ajassa joutunut muokkaamaan omaa identiteettiään uudelleen uuden ympäristön mukaisesti. Tämä on lisännyt ennen kaikkea nuorten itsetuntemusta ja vaikuttanut niin persoonalliseen kuin sosiaaliseen identiteettiin. Myös uusien kokemusten ja näkemysten saaminen

ja sen myötä maailmankuvan laajentuminen on ollut tärkeää. Omien identiteettien tarkastelusta sekä itsetuntemuksen ja näkökulmien lisääntymisestä on hyötyä myös kotiin palaamisen jälkeen, kuten nuoret itse vastauksissaan kuvailivat.

6.5. Vaihtoajan tärkeys ja tärkeinä pidetyt tekijät

Kyselyn (kysymys 29) perusteella nuoret pitivät kokemusta kesävaihdosta itsensä, oppimisensa ja/tai tulevaisuutensa kannalta erittäin tärkeänä (9 vastaajaa), tärkeänä (19 vastaajaa) tai jonkin verran tärkeänä (7 vastaajaa). Viimeisintä vaihtoehtoa (en lainkaan tärkeänä) ei valinnut kukaan nuorista. Vaihtoaikaa pidettiin siis tärkeänä kokemuksena, vaikka kaikki eivät kokeneet sen vaikuttaneen laajemmin itseensä ja omaan ajatteluunsa tai eivät olleet pitäneet siitä. Myös Nimitzin (2011) esittelemässä tutkimuksessa kansainväliseen nuorisovaihtoon osallistuneet nuoret olivat kuvailleet vaihtokokemustaan tärkeänä tai erittäin tärkeänä. Syytä sille, miksi omaan kyselyyni vastanneet nuoret pitivät vaihtoaikaansa tärkeänä, haen seuraavan kysymyksen (kysymys 31) vastauksista. Nämä kaksi kysymystä ja niiden vastaukset ovat luokiteltuina myös työn liitteenä olevan taulukon 4 lopussa (liite 3).

Kyselylomakkeessa nuoria pyydettiin erittelemään, minkä he itse sanoisivat olleen tärkein heidän vaihtoaikanaan oppimansa taito tai kokemansa asia (kysymys 31). Myös tähän avoimeen kysymykseen nuoret kirjoittivat paljon tekstiä, jota jälleen jaottelin esiin nousseiden asioiden perusteella. Kategorioita näistä nuorten nostamista tärkeimmistä asioista syntyi yhteensä kuusi:

- kielitaidon kehittyminen (20 vastauksessa);
- uudet ihmiset ja vaikutteet (15 vastauksessa);
- itsenäistyminen ja pärjääminen (5 vastauksessa);
- itsetuntemus (5 vastauksessa);
- uudet tilanteet ja sopeutuminen (4 vastauksessa) sekä
- vaihto kokonaisuutena (3 vastauksessa).

Näistä kategorioista kaksi, kielitaidon kehittyminen sekä vaihto kokonaisuutena, olivat melko selkeitä. Kielitaidon kehittymiseen liittyi olennaisesti uskallus puhua vierasta kieltä eli se on yhteydessä myös itsenäisyyteen ja pärjäämisen kokemukseen. Kokonaisuuden tärkeäksi nimenneet lisäsivät usein, että eivät osaa eritellä tärkeitä kokemuksia tai opittuja taitoja tarkemmin. Heidän vastaustensa perusteella kokemus vaihdosta kokonaisuutena oli kuitenkin ollut hyvin vaikuttava. Näitä kahta kategoriaa en käsittele niiden selkeyden vuoksi tarkemmin, vaan keskityn alla tarkemmin neljään muuhun kategoriaan.

Uudet ihmiset ja vaikutteet mainittiin tärkeinä lähes yhtä monta kertaa kuin kielitaitoon liittyvä kehitys. Yhdeksän näistä 15 vastauksesta keskittyi uusiin tuttaviiin ja kavereihin. Muissa kuvailtiin kulttuurien kohtaamisen ja vertailun sekä uusien vaikutteiden muuttaneen ajattelua. Isäntäperheen suvaitsevaisuus oli ollut avartavaa, ja tärkeänä mainittiin myös yleinen ajatusmaailman laajentuminen. Uudet kokemukset ja uusiin ihmisiin ja tapoihin tutustuminen olivat siis selvästi vaikuttaneet nuoriin ja heidän ajatuksiinsa. Mielenkiintoista on, että nuoret nostivat nämä tekijät tärkeinä esiin itse, vaikka aiemmassa kysymyksessä (kysymys 24, ks. luku 6.4.) heistä vain muutama mainitsi vastaavan asian, avoimuuden lisääntymisen, vaihtoajan vaikutuksina. Samansuuntaisia tuloksia esittelevät kuitenkin myös Parviainen (1993) ja Helin (1992). Ekologisen muutoksen teorian mukaan uusi ympäristö vaikuttaa niin nuoren arvoihin kuin maailmankatsomukseen, jotka muokkaavat myös identiteettiä. Näin ollen identiteetti voi muuttua, kun henkilö saa uutta tietoa ja uusia kokemuksia uusien ihmisten tapaamisen ja uusien vaikutteiden myötä. Omaan tutkimukseeni osallistuneet nuoret ovat selvästi saaneet uusia vaikutteita ja ajatuksia, ja onkin todennäköistä, että nämä ovat vaikuttaneet myös nuoren identiteetin rakentumiseen.

Itsenäistyminen ja pärjääminen nousivat esiin tärkeinä viidessä eri vastauksessa. Nuoret kertoivat vastauksissaan itseluottamuksensa lisääntyneen, kun he olivat alkaneet luottaa omaan pärjäämiseensä erilaisissa tilanteissa. Myös itsenäistyminen oli lisännyt rohkeuden tunnetta, ja kesävaihtoa kuvailtiin kokemuksena muun muassa näin:

Muistutus siitä [sic] että on pakko uskaltaa, vain siten voi oppia ja kokea uutta. (Vastaaja 20)

Uusiin tilanteisiin ja sopeutumiseen liittyvät vastaukset (4 vastauksessa) olivat hyvin toistensa kaltaisia. Esiin nousivat kyky reagoida ja sopeutua uusiin ja yllättäviin tilanteisiin sekä avoin suhtautuminen uusiin tilanteisiin. Monille nuorille kesävaihto oli ensimmäinen ulkomaanmatka ilman vanhempia tai tuttua ryhmää, mikä osaltaan selittää sen vaikutusta itsenäisyyden ja pärjäämisen kokemuksen vahvistamisessa.

Itsetuntemuksen (5 vastauksessa) alle luokittelin vastaukset, joissa nuoret kuvaavat pohtineensa omaa itseään, suomalaisuuttaan, omaa perhettään sekä omia ennakkoluulojaan.

nyt päähän tiedän, mistä pidin ja mistä en, ja millaisiin tilanteisiin näin ollen saattaisin tulevaisuudessa haluta hankkiutua uudestaan ja millaisiin en. (Vastaaja 15)

Tämän kategorian alla nuoret ovat tarkastelleet omia sosiaalisia identiteettejään, eli omaa kuulumistaan erilaisiin ryhmiin. Sosiaalisten identiteettien tutkiskelu saattaa olla vaikeaa, jos näihin ryhmiin ei pystytä ottamaan etäisyyttä, mikä on tullut ilmi myös edellisissä luvuissa käsitellyissä vastauksissa. Kesävaihto on tarjonnut nuorille mahdollisuuden tarkastella niin itseään kuin sosiaalisia identiteettejään kauempaa ikään kuin ulkopuolisen silmin.

Nuorten vastaukset vaihtoajan tärkeinä pidetyistä tekijöistä eroavat toisistaan, ja toisaalta yhden nuoren vastauksissa saatettiin nostaa esiin monia hyvin erilaisia tekijöitä. Osa näistä tekijöistä vaikuttaa varmasti myös nuorten tulevaisuuteen tavoilla, joita he eivät vielä osaa nähdä.

Sain paljon uusia hyviä ystäviä ja kielitaitoni koheni huomattavasti ja nyt saksan opiskelu on melkeimpä [sic] mukavaakin. (Vastaaja 18)

Pääosin nuoret kuitenkin pitivät kokemusta kesävaihdosta tärkeänä ja osasivat eritellä omasta mielestään tärkeitä opittuja taitoja tai saatuja kokemuksia. Samantyyllisiä vastauksia ovat antaneet myös muissa tutkimuksissa vaihto-ohjelmiin osallistuneet nuoret. Kokemuksen on sanottu olleen hyödyllinen, opettavainen ja arvostettu (Flack 1981, 16–17) ja sen on kuvailtu lisänneen suvaitsevaisuutta sekä avartaneen käsityksiä (Helin, H. 1992, 58). Oman tutkimukseni nuoret nostivat olennaisimpina asioina vaihdostaan kielitaidon kehittymisen sekä uusiin ihmisiin tutustumisen ja uusien vaikutteiden saamisen. Näiden tekijöiden myötä kokemus on tuonut heille monenlaista hyötyä muun muassa taitojen kehittymisenä ja toisaalta se on tarjonnut mahdollisuuden myös suvaitsevaisuuden lisääntymiseen sekä käsitysten avartumiseen.

6.6. Kotiinpaluu, vaihtoaikana saatu tuki ja kyselyyn vastaaminen

Vaihtoajan kokemusten käsittely ja niistä saatava hyöty ei pääty siihen kun nuori palaa kotimaahansa. Kokemuksellisen oppimisen vaiheiden (Pelkonen 2005a, 81) mukaan itse kokemus on vasta ensimmäinen osa oppimisen kehää, ja sen jälkeen vuorossa ovat reflektointi, kokemuksen käsitteellistäminen ja opitun testaaminen uudessa tilanteessa. Jotta ulkomaankokemus voi muotoutua taidoiksi ja laajentuneeksi ymmärrykseksi, täytyy myös kotimaan ja siellä olevien läheisten olla kiinnostuneita uusista kokemuksista sekä ideoista (Flack 1981, 15). Seuraavassa käsittelen nuorten kokemuksia kotiinpaluusta, heidän saamastaan tuesta sekä kyselyyn vastaamisesta. Kysymykset vastauksineen ovat myös työn liitteenä olevassa taulukossa 5 (liite 3).

Kyselyyn vastanneiden nuorten perheenjäsenet ja ystävät olivat olleet kiinnostuneita heidän kokemuksistaan kotiinpaluun jälkeen. Neljätoista nuorta kuvaili heidän olleen erittäin kiinnostuneita, kun taas loput 21 nuorta kertoi perheen ja ystävien olleen jonkin verran kiinnostuneita. Nuorten vaihtoaikana saamista kokemuksista ja niiden vaikutuksista haluttiin kuulla kotona, mikä on osaltaan edistänyt kokemusten muodostumista osaksi kulttuurienvälisiä kompetenssia. Kotiinpaluun jälkeinen kokemuksista kertominen auttaa nuoria myös refleктоimaan ja käsitteellistämään vaihtoaikana saamia kokemuksia. Palattuaan Suomeen kesävaihtoon osallistuneet nuoret ovat vastanneet SSYL:n toteuttamaan kyselyyn vaihdostaan, mikä on osaltaan toiminut apuna refleктоinnissa ja kokemusten käsitteellistämisessä. Toisaalta vain harvalla tutkimukseeni osallistuneista nuorista on ollut mahdollisuus käsitellä kokemuksia yhdessä muiden vastaavassa tilanteessa olevien kanssa. Nämä aiemmat kokemukset kulttuurienvälisestä viestinnästä ovat oman taustan tuntemisen ja tiedostamisen ohella tärkeä tekijä, joka vaikuttaa jatkossakin ihmisten väliseen vuorovaikutukseen sekä ennako-odotuksiin kulttuurienvälisissä tilanteissa (Hammar-Suutari 2005, 112–113). Tutkimukseni nuoret ovat kuitenkin kertoneet kokemuksen herättäneen kiinnostusta kansainvälisiin tilanteisiin tulevaisuudessa, ja tämä toive tarjoaa toteutuessaan oivan tilaisuuden myös opitun testaamiseen uudessa tilanteessa.

Vaihto-oppilaille tarjottavaa tukea oli nuorten mielestä ollut pääosin tarjolla riittävästi sekä ennen vaihtoa että sen jälkeen ja niin Suomi-Saksa Yhdistysten Liitolta kuin sen saksalaiselta yhteistyökumppanilta Deutsch-Finnische Gesellschaftilta. Kuusi nuorista olisi kaivannut tukea enemmänkin, vaikka sitä jonkin verran saikin, kun taas yksi nuorista ei kokenut saaneensa riittävästi tukea. Tuen tarjolla olo sekä sen saaminen tarvittaessa on tärkeää, kun kyse on nuorista vaihto-oppilaista. Osa kyselyyni vastanneista nuorista ei ollut viettänyt aikaa ulkomailla ilman vanhempiaan kesävaihtoon lähtiessään, ja vain harva oli ollut ulkomailla yksin ilman ryhmän tuomaa tukea. Tuen tarpeeseen on vaikuttanut paljon myös nuoren oma tausta, kuten kielitaito vaihtoon lähdettäessä, sekä isäntäperheen tarjoaman tuen määrä.

Kyselyyn vastaaminen ja vaihtoajan kokemuksiin palaaminen oli suurimman osan (25 vastaajaa) mielestä mukavaa. Viisi vastaajaa kertoi jo unohtaneensa suuren osan kokemuksistaan, mikä vaikeutti vastaamista, ja yksi vastaajista ei olisi halunnut palauttaa kokemuksia lainkaan mieleensä. Muu vaihto-oppilaiden kohdan alla kyselyä sanottiin melko pitkäksi (2 vastaajaa) ja toisaalta harmiteltiin, ettei pysty enää muistamaan yksityiskohtia vaihtoajastaan (2 vastaajaa). Nuorten innostuneisuus muistella ja kertoa vaihtoaikansa kokemuksia tuli ilmi selvästi vastausten pituudesta ja vapaaehtoisten kommenttikohtien suuresta suosiosta. Kyselyn toteutus vasta syyskuussa aiheutti

sen, että nuoret olivat jo unohtaneet osan kokemuksistaan, sillä suurimman osan kesävaihto oli sijoittunut kesäkuulle. Toisaalta voidaan ajatella, että nuorille merkitykselliset ja mieleenpainuvat kokemukset vaihtoajalta ovat olleet heillä hyvin muistissa yhä syksyllä.

Itse kyselyä nuoret pitivät pääosin selkeänä ja helppona vastattavana (29 vastaajaa). Kaksi vastaajista koki kyselyn kuitenkin monimutkaiseksi ja vaikeaksi ymmärtää. Muu vaihtoehto -kohtaa oli myös käytetty ja siinä todettiin jälleen vastaamisen kestäneen kauan (1 vastaaja), kerrottiin vaikeuksista avoimen lisäkommenttikohdan kanssa (1 vastaaja) sekä harmiteltiin omien vastausten ”rönsyilyä” (1 vastaaja), vaikka itse kyselyä pidettiin selkeänä. Pääosin kyselyn ja kysymystenasettelun voidaan siis sanoa olleen onnistunut, mutta selvästi selkeydessä olisi ollut parantamisen varaa.

6.7. Yhteenveto

Kesällä 2012 SSYL:n neljän viikon kesävaihtoon osallistuneilla nuorilla oli hyvin erilaisia taustoja. Suurin osa kyselyyni vastanneista nuorista oli opiskellut saksan kieltä jo seitsemän vuotta ja tunsivat myös saksalaista kulttuuria melko hyvin, mutta joukossa oli myös sellaisia, joiden kielitaito oli lähtiessä matalammalla tasolla. Vaihdon aikana nuoret saivat paljon erilaista palautetta saksan kielen käytöstään ja suurimmalla osalla kielitaito ja rohkeus puhua paranivat merkittävästi. Tärkeimmät syyt nuorten kesävaihtoon osallistumiselle olivat halu parantaa saksan kielen kielitaitoa, saada uusia kokemuksia sekä tutustua uusiin ihmisiin ja saksalaiseen kulttuuriin. Näitä samoja tekijöitä nostettiin esiin myös vaihtoajan tärkeimpinä kokemuksina, joiden joukossa mainittiin lisäksi itsetuntemus sekä itsenäistymisen ja pärjäämisen tunteen lisääntyminen. Kesävaihtoa pidettiin yleisesti erittäin tärkeänä, tärkeänä tai jonkin verran tärkeänä kokemuksena, jonka koettiin vaikuttaneen itseen monella tavalla. Se oli edellä mainittujen tekijöiden lisäksi vaikuttanut myös käsitykseen Saksasta maana sekä lisännyt kotimaan ja suomen kielen arvostusta.

Kesävaihtonsa aikana nuoret olivat kiinnittäneet huomiota erilaisiin viestintätyyleihin ja kulttuuriin liittyviin eroihin. Viestintään liittyen nuoret nostivat esiin prosodisia ja parakielellisiä piirteitä, kuten painotusta, intonaatiota, äänenvoimakkuutta ja puheen nopeutta sekä nonverbaalisen viestinnän piirteitä, ilmeitä, eleitä ja kehon kieltä. Lisäksi muut keskustelutilanteeseen liittyvät tekijät sekä tuttavallisuudessa ja small talkissa näkyvät erot tulivat esiin nuorten vastauksissa. Eroista huolimatta nuoret eivät olleet kokeneet suuria ongelmia vuorovaikutuksessa paikallisten

kanssa, vaikka välillä olikin ilmennyt epäselvyyksiä. Vastaavanlaisia eroja viestinnässä on tullut esiin myös muissa tutkimuksissa (vrt. Salo-Lee & Winter-Tarvainen 1995), joissa on tutkittu suomalais-saksalaisen viestinnän haasteita.

Nuorten huomaamat kulttuurierot olivat pääosin arkisia, mikä todistaa oman kulttuurin sääntöjen ja tapojen olevan itsestäänselvyksiä ja vaikeasti tiedostettavia siihen asti, kunnes ne joutuvat kyseenalaistetuiksi vieraassa kulttuurissa. Nuoret nostivat vastauksissaan esiin ruokaan ja ruokailuun liittyviä tapoja sekä sosiaalisuuteen, päihteiden käyttöön, kohteliaisuuteen, perheen läheisyyteen, tunteiden näyttämiseen ja koskettelemiseen liittyviä eroja. Myös puheenaiheissa oli eroavaisuuksia Suomen ja Saksan välillä. Kuitenkaan nuoret eivät olleet kokeneet moniakaan viestintätyyleihin tai kulttuurieroihin liittyviä seikkoja varsinaisina kriittisinä tilanteina, eli hämmentävinä, ongelmallisina tai huvittavina tilanteina. Niin kielellisiä kuin muitakin kulttuurisia haasteita oli tilanteissa kuitattu monesti huumorilla ja ymmärryksellä molemmin puolin.

Nuorten vastausten perusteella heistä monet ovat pohtineet omaa identiteettiään sekä suhdettaan esimerkiksi suomalaisuuteen. Kesävaihto on tarjonnut heille mahdollisuuden tarkastella näitä tekijöitä ja omaa elämää kauempaa ja tuonut toisaalta monia uusia vaikutteita ja kokemuksia. Nuoret ovat käyneet läpi ekologisen muutoksen ja joutuneet muokkaamaan identiteettiään uudessa ympäristössä sen tarjoamien roolien mukaisesti. Kokemuksista on nuorille varmasti hyötyä myös tulevaisuudessa. Moni nuorista kertoi kesävaihdon innostaneen mukaan uusiin kulttuurienvälisen viestinnän tilanteisiin ja lisänneen uskoa omaan pärjäämiseen näissä. Tämä kuvaa nuorten toimivan kokemuksellisen oppimisen teorian kehän mukaisesti. Itse kokemuksen jälkeen he ovat reflektoineet ja käsitteellistäneet kokemustaan kotiinpaluun yhteydessä, minkä jälkeen vuorossa on opitun testaaminen uudessa, tässä tapauksessa kulttuurienvälisen viestinnän tilanteessa. Uudet kokemukset jatkavat kulttuurienvälisen kompetenssin parantamista ja lisäävät kulttuurienvälisessä oppimisessa olennaista kulttuurista itsetietoisuutta sekä dialogisuutta. Oppimisen ja kompetenssin parantumisen myötä lisääntyvät myös suvaitsevaisuus sekä globaalien suhteiden ymmärrys. Nämä seikat nousevat esiin nuorten vastauksista, ja kesävaihdon voidaan ajatella olleen hyvä alku kulttuurienvälisen kompetenssin luomiselle. Kulttuurienvälinen oppiminen tai kompetenssi tuskin on koskaan valmis, vaan aina riittää lisää opittavaa. Näin ollen innostus uusiin kokemuksiin kesävaihdon myötä on kulttuurienvälisen oppimisen kannalta hyvin merkittävää.

Tuloksissa on selvästi nähtävissä, että nuoret ovat kokeneet vaihtoajan merkitykselliseksi ja tärkeäksi. Heidän omasta mielestään vaihtoajasta on ollut heille hyötyä ja he osasivat eritellä

selkeästi, millaisia asioita he ovat oppineet tai missä asioissa he ovat kehittyneet. Vaihtoajan myötä nuoret kokevat saaneensa uusia taitoja, miten toimia uusissa ja vieraisissa tilanteissa sekä itseluottamusta ja uskoa omaan pärjäämiseen. Nuoruusikään kehitysvaiheena liittyy kiinteästi oman paikan etsiminen, itsenäistyminen sekä oman maailmankuvan muodostaminen (vrt. Kronqvits & Pulkkinen 2007, Parviainen 1993). Vaihto aika on antanut nuorille uusia eväitä näihin asioihin ja auttanut heitä samalla oman identiteetin muodostamisessa ja muokkaamisessa.

Jos nuorten kuvailemia kokemuksia vertaa Pirneksen ja Tiihosen (2010) kokemuksellisuuden kategorioihin, huomaa, että näistä tärkeimmäksi nousevat merkitykselliset kokemukset. Nuorten pohdinnat omasta identiteetistään sekä johonkin kuulumisesta kertovat, että he ovat saaneet vaihtonsa aikana merkityksellisiä kokemuksia. Elämyksiin viittaavia kokemuksia harva nuorista nostaa esiin vastauksissaan, mutta voidaan olettaa, että heille on jäänyt myös tällaisia yksilöllisiä tai yhteisöllisiä kokemuksia. Sen sijaan osallisuus- tai toimijuuskokemuksia saadakseen nuorten olisi varmasti täytynyt viettää uudessa ympäristössään kuukautta pidempi aika. Kuvattujen merkityksellisten kokemusten määrä ei ole kovinkaan yllättävä, kun otetaan huomioon, että nuoret kuvailivat vastauksissaan nimenomaan vaihtoajan vaikutuksia itseensä sekä tärkeinä pitämiään seikkoja. Kukaan vastanneista ei kuitenkaan kiellä vaikutuksia, ja kaikki osasivat nostaa joitakin tekijöitä kokemuksestaan esiin tärkeimpinä. Kaiken kaikkiaan nuorisovaihdon voidaan siis sanoa olleen osallistujilleen merkityksellinen kokemus.

Kuten sanottua, uudet kokemukset ovat vaikuttaneet nuorten persoonallisiin ja sosiaalisiin identiteetteihin. Saastamoisen (2010) mukaan identiteetin muutosta voidaan vaatia myös henkilön ulkopuolelta. Joustavan markkinatalouden lyhytjänteisyyden myötä ihminen voi joutua rakentamaan identiteettiään aina uudelleen elinympäristön, kuten työpaikan tai asuinpaikkakunnan, muuttuessa. Uskon, että positiiviset kokemukset identiteetin rakentamiseen johtavista kokemuksista auttavat nuorta tulevaisuudessa myös muissa vastaavissa tilanteissa. Moni korosti, että kesävaihto lisäsi uskoa omaan kykyihin ja omaan pärjäämiseen erilaisissa tilanteissa ja erilaisten ihmisten kanssa. Mielestäni tämä kuvastaa nimenomaan sosiaalisten taitojen parantumista sekä identiteetin joustavuuden lisääntymistä: maailmankuvan avartumisen myötä nuori on oppinut, miten sopeutua erilaisiin tilanteisiin, niin kulttuurienvälisiin kuin oman kulttuurin sisäisiinkin.

7. Lopuksi

Tutkimukseni onnistumisen kannalta olennaista oli kyselyyn vastanneiden nuorten aktiivisuus. Kokosin aineistoni kyselylomakkeella, johon vastasi 35 nuorta eli noin 49 prosenttia vaihtoon osallistuneista nuorista. Kyselylomakkeessa oli tärkeää olla sekä suljettuja että avoimia kysymyksiä, sillä nuoret kirjoittivat ahkerasti omista kokemuksistaan ja ajatuksistaan avoimiin kohtiin. Kyselyyn vastanneista suurin osa piti kesävaihtoaan onnistuneena, vaikka muutama poikkeuskin aineistossa oli. Tuloksia ei kuitenkaan voida yleistää kaikkiin samana kesänä kesävaihtoon osallistuneisiin, sillä vastausprosentti jäi alle puoleen kesävaihdon osallistujista. Tulokset ovat suuntaa-antavia ja merkittävää on se, että 35 vastaajan keskuudessa vaihdosta oli toisistaan eriäviä kokemuksia ja mielipiteitä. Nuorten vastauksista koostuvan aineiston käsittely sisällönanalyysin avulla ja luokittelemalla toimi hyvin. Sekä kysely että sisällönanalyysin avulla luokittelu olivat menetelminä tutkimukseeni sopivia. Niiden avulla sain koottua monipuolisen aineiston sekä pystyin tuomaan aineistolähtöisesti esiin aineistossa ilmeneviä seikkoja, joita nuoret itse olivat pitäneet tärkeinä.

Analyysia tehdessä käytin vertailukohtana aiempia aihepiiristä tehtyjä tutkimuksia. Tulokset olivat samansuuntaisia kuin aiemmissa tutkimuksissa, joissa on tutkittu pääosin joko ryhmän kanssa tehtäviä lyhytkestoisia nuorisovaihtoja tai vuoden pituisia vaihto-oppilaskokemuksia. Näin ollen tulokset vahvistavat hypoteesini siitä, että lyhytkestoinenkin nuorisovaihto vaikuttaa positiivisesti nuoren kehitykseen ja kulttuurienvälisen viestinnän taitoihin. Tutkimukseni tulokset vastaavat myös luvussa 5 esiteltyihin tutkimuskysymyksiini. Nuorilla on ollut kesävaihtonsa aikana monenlaisia kulttuurienväliseen viestintään ja kulttuurieroihin liittyviä kokemuksia, joita he ovat arvottaneet eri tavoin. Nämä kokemukset ovat tulleet hyvin esiin nuorten kyselyyn antamissa vastauksissa. Nuoret kokivat kesävaihdon ja sen aikana saatujen erilaisten kokemusten vaikuttaneen heihin vahvasti muun muassa uusina taitoina, ymmärryksen lisääntymisenä ja henkisenä kasvuna.

Kulttuurienvälisen viestinnän ja kansainvälisyyden lisääntymisen myötä näitä teemoja käsittelevä tutkimus on tärkeää, jotta ilmiötä ja sen seurauksia voidaan ymmärtää. Tutkimukseni tulokset täydentävät aiempaa tutkimusta eripituisista nuorten vaihto-ohjelmista ja vahvistavat niiden osoittamia nuorisovaihdon positiivisia vaikutuksia. Tulokset kiinnostavat erityisesti Suomi-Saksa Yhdistysten Liittoa, jonka kesävaihtoa aineistossa tutkittiin. Tuloksia voidaan käyttää apuna

SSYL:n kesävaihdon arvioimisessa ja kehittämässä. Tämän lisäksi niitä voivat hyödyntää myös muut tahot, jotka ovat tekemisissä nuorisovaihdon ja nuorten kulttuurienväliseen viestintään liittyvien projektien kanssa.

Tutkimuksessani käsittelen nuorten vastauksia kysymys kerrallaan enkä näin ollen luo kokonaisvaltaista kuvaa yksittäisen nuoren kokemuksista. Näiltä osin tutkimusaineistoni tarjoaisi mielenkiintoisen näkökulman lisätutkimukselle. Laajemmassa tutkimuksessa yksittäisen nuoren antamien vastausten suhde toisiinsa voitaisiin ottaa paremmin huomioon ja luoda näin vertailtavaksi tarkempi käsitys 35 yksittäisen nuoren kokemuksista. Jatkotutkimuksen avulla voitaisiin ennakoida tarkemmin esimerkiksi vaihto-opiskelijoiden vaihtoaikanaan tarvitseman tuen määrää. Mielenkiintoista olisi myös selvittää, millaisia kulttuuriin tai esimerkiksi nonverbaaliseen viestintään liittyviä tekijöitä nuoret ovat vaihtonsa aikana tai sen jälkeen tiedostaneet oman kulttuurinsa tai kielensä piirissä.

Tutkimuskysymysten rajaama näkökulma aineistooni on aiheuttanut sen, että olen joutunut jättämään pois mielenkiintoisia huomioita, jotka eivät suoranaisesti liity tutkimuskysymyksiini. Tuloksia ei voida pitää täysin yleistettävänä myöskään siksi, että kyselyn aineisto koostuu nuorten omista subjektiivisista kokemuksista. Mielenkiintoista tuloksissa on kuitenkin erityisesti se, kuinka vahvasti nuoret kokivat itsevarmuutensa ja itseluottamuksensa kasvaneen kesävaihdon myötä sekä heidän saamiensa uusien vaikutteiden määrä. Subjektiivisuudesta ja suppeudesta huolimatta tulokset vahvistavat aiemman tutkimuksen pohjalta esittämäni taustaoletusta siitä, että lyhytkin oleskelu vieraassa kulttuurissa ja ympäristössä vaikuttaa positiivisesti sekä nuoren käsitykseen itsestään että hänen kehitykseensä.

Lähteet

- CIMO 2011. Erasmus Suomessa. Tilastoja suomalaisten korkeakoulujen osallistumisesta Erasmus-ohjelmaan vuosina 2007–2010. Kansainvälisen liikkuvuuden ja yhteistyön keskus CIMO. Helsinki. Saatavilla sähköisenä:
http://www.cimo.fi/palvelut/julkaisut/selvitykset/erasmus_suomessa_2007-2010 (luettu 25.9.2013)
- CIMO 2012. Yksilöllinen oppilasliikkuvuus mahdollistaa vaihto-opiskelun peruskoululaisille ja lukiolaisille. Kansainvälisen liikkuvuuden ja yhteistyön keskus CIMO. Päivitetty 11.10.2012.
http://www.cimo.fi/ohjelmat/comenius/koulujen_yhteistyohankkeet/yksilollinen_oppilasliikkuvuus (luettu 25.9.2013)
- CIMO 2013a. Koulujen yhteistyöhankkeet. Kansainvälisen liikkuvuuden ja yhteistyön keskus CIMO. Päivitetty 27.2.2013.
http://www.cimo.fi/ohjelmat/comenius/koulujen_yhteistyohankkeet (luettu 25.9.2013)
- CIMO 2013b. Kelan opintotukitilastot: tutkinnon suorittamine ulkomailla kiinnostaa yhä useampaa. Kansainvälisen liikkuvuuden ja yhteistyön keskus CIMO. Päivitetty 3.4.2013.
http://www.cimo.fi/ajankohtaista/uutisia_cimosta/101/0/kelan_opintotukitilastot_tutkinnon_suorittaminen_ulkomailla_kiinnostaa_yha_useampaa (luettu 25.9.2013)
- Collier, Mary Jane 1997. Cultural Identity and Intercultural Communication. Samovar, L.A. & Porter R.E. (toim.). *Intercultural Communication. A Reader*. 2. painos. Belmont, Wadsworth. 36–44.
- Flack, Michael J. 1981. Experiential Learning in Transnational Contexts. Neff, Charles B. (toim.). *Cross-Cultural Learning. New Directions for Experiential Learning. Number 11, 1981*. Jossey-Bass Inc., Publishers, San Fransisco, Washington. 11–20.
- Gudykunst, William B. & Kim Young Yun 1992. Communicating with Strangers. An Approach to Intercultural Communication. 2.painos. McGraw Hill Sage Publications. New York.

- Hall, Stuart 1990. Cultural Identity and Diaspora. Jonathan Rutherford (toim.). *Identity – Community, Culture and Difference*. Lawrence & Wishart, Lontoo. 222–237.
- Hammar-Suutari, Sari 2005. Kulttuurien väliset asiakaspalvelutilanteet viranomaistyössä. Pitkänen, Pirkko (toim.). *Kulttuurien välinen työ*. Edita, Helsinki. 111–122.
- Helin, Henriette 1992. Nuori, joka ei pysynyt paikoillaan: nuorisomatkaileminen ja nuorison liikkuvuus. Kansalaiskasvatuksen keskuksen vuosikirja. Kansalaiskasvatuksen keskus, Helsinki.
- Helin, Paula 2012a. Haku oppilasvaihtoon meni verkkoon - haku aika pidentyy. *Silta – Brücke 81/2012*. Suomi-Saksa Yhdistysten Liitto ry:n jäsenlehti. 6.
- Helin, Paula 2012b. Yksityinen sähköpostiviesti Aihe: Kysely kesävaihdosta pro gradu - tutkimukseen. Vastaanottaja: Heini Lumio. 27.9.2012.
- Hentilä, Seppo 2011. Nuorisovaihtoja siihen aikaan, kun Saksoja oli vielä kaksi. Nuorisotyön perinteen tallentamiskeskus. 6–23.
- Hentilä, Marjaliisa 2012. Kansainvälisyys ja tulevaisuus on nuorissa. Pääkirjoitus. *Silta-Brücke 81/2012*. Suomi-Saksa Yhdistysten Liitto ry:n jäsenlehti. 2.
- Jokikokko, Katri 2005. Perspectives to Intercultural Competence. Räsänen, Rauni & San, Johanna (toim.). *Conditions for Intercultural Learning and Co-operation*. Finnish Educational Research Association. Pallosalama Oy, Turku. 89–106.
- Jokikokko, Katri; Lamminmäki-Kärkkäinen, Tanja & Räsänen, Rauni 2004. Education for Intercultural Competence. Puuronen, Vesa; Häkkinen, Antti; Pylkkänen, Anu; Sandlund, Tom & Toivanen, Reetta (toim.). *New Challenges for the Welfare Society*. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos. Yliopistopaino, Joensuu. 329–345.
- Kanervo, Sari & Saarinen, Tiina 2004. Kulttuurit keskuudessamme. Turun kulttuurikeskus, kansainvälinen kohtaamispaikka.

- Kantelinen, Ritva & Keränen, Sanna 2005. Kulttuurien välinen viestintätaito - ammatillisen osaamisen arkea. Pitkänen, Pirkko (toim.). *Kulttuurien välinen työ*. Edita, Helsinki. 151–157.
- Kramsch, Claire 1998. *Language and Culture*. Oxford University Press, Oxford.
- Kroger, Jane 2007. *Identity Development. Adolescence Through Adulthood*. 2. Painos. Sage Publications, Thousand Oaks.
- Krongvist, Eeva-Liisa & Pulkkinen, Minna-Leena 2007. *Kehityopsykologia – Matkalla muutokseen*. WSOY Oppimateriaalit Oy, Helsinki.
- Lehikoinen, Jarkko 2004. Kansainvälinen toiminta - EU-jäsenyys sekoitti pakan. *Nuorisotyö Ungdomsarbete 4/2004*. Allianssi.
- Lehtonen, Jaakko 1994. Vaikeneva kulttuuri ja vieraan kielen pelko. Miksi suomalainen vaikenee vieraallakin kielellä? Isotalus, Pekka (toim.). *Puheesta ja vuorovaikutuksesta*. Jyväskylän yliopisto. Viestintätieteiden laitos. Yliopistopaino, Jyväskylä. 85–102.
- Lenk, Hartmunt 1995. *Deutsche Gesprächskultur. Ein Lese- und Übungsbuch für das professionelle Konversationstraining*. Yliopistopaino. Helsinki.
- Lustig, Myron W. & Koester, Jolene 1996. *Intercultural Competence: Interpersonal Communication Across Cultures*. San Diego State University. 2. painos. Harper Collins College Publishers, New York.
- Mole, John 2004. *Maassa maan tavalla. Opas globaalien Euroopan yritys- ja neuvottelukulttuureihin. Mind Your Manners*. 2003. Suomennos Margit Heinämäki. Tietosanoma Oy, Helsinki.
- Neff, Charles B. 1981. Introduction: Cross-Cultural Encounters. Neff, Charles B. (toim.). *Cross-Cultural Learning. New Directions for Experiential Learning. Number 11, 1981*. Jossey-Bass Inc., Publishers, San Fransisco, Washington. 1–9.
- Nimtz, Herman 2011. Kansainvälinen nuorisovaihto: Tärkeä osa persoonallisuuden kehittämistä ja kansojen välistä yhteisymmärrystä. Nuorisotyön perinteen tallentamiskeskus. 58–61.

- Nuorisotyön perinteen tallentamiskeskus 2011. Mansikkahilloa ja karjalanpiirakkaa! Suomen ja Saksojen nuorisoyhteistyöstä. Turun yliopisto. Painosalama, Turku.
- Opitz, Stephan 1997. Probleme der interkulturellen Kommunikation zwischen Skandinavien und Deutschen. Opitz, Stephan (toim.) 1997. *Interkulturelle Kompetenz Skandinavien - Deutschland. Ein Handbuch für Fach- und Führungskräfte*. Raabe, Düsseldorf. 13–24.
- Parviainen, Merita 1993. Suomalaisesta maailmankansalaiseksi? Vaihto-oppilasvuoden vaikutuksia nuorten minäkuvaan ja kansainväliseen ajatteluun. Lehtonen, Jaakko (toim.). *Kulttuurien kohtaaminen. Näkökulmia kulttuurienväliseen kanssakäymiseen*. Jyväskylän yliopisto, Vies-tintätieteiden laitos. Kopi-Jyvä Oy, Jyväskylä. 139–154.
- Pelkonen, Päivi 2005a. Intercultural Learning for International Cooperation. Räsänen, Rauni & San, Johanna (toim.). *Conditions for Intercultural Learning and Co-operation*. Finnish Educational Research Association. Painosalama Oy, Turku. 68–87.
- Pelkonen, Päivi 2005b. Learning from Experiencing Cultural Differences in North-South Cooperation - A Finnish-Kenyan Example. Räsänen, Rauni & San, Johanna (toim.). *Conditions for Intercultural Learning and Co-operation*. Finnish Educational Research Association. Painosalama Oy, Turku. 133–156.
- Piitulainen, Marja-Leena 2011. Von Grammatik und Wortschatz bis zu Textsorten und Kulturunterschieden. Eine Übersicht über den Sprach- und Kommunikationsvergleich Finnisch-Deutsch. Lenk, Hartmut E. H. (toim.). *Finnland – Geschichte, Kultur und Gesellschaft. Beiträge zur Fremdsprachenvermittlung*. Sonderheft 10. 2. painos. Verlag Empirische Pädagogik, Landau. 367–406.
- Pitkänen, Pirkko 2005. Johdanto. Pitkänen, Pirkko (toim.). *Kulttuurien välinen työ*. Edita, Helsinki. 8–10.
- Pirnes, Esa & Tiihonen, Arto 2010. Hyvinvointia liikunnasta ja kulttuurista. Käsitteiden, kokemus-

ten ja vastuiden uusia tulkintoja. *Kasvatus & Aika*. Kasvatuksen historiallis-yhteiskunnallinen julkaisu. 2/2010. Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seura.

http://www.kasvatus-ja-aika.fi/site/?lan=1&page_id=275 (luettu 21.10.2013)

Pyhänniska, Veli-Matti 2011. Ystävyyskaupunkitoiminta minun näkökulmastani. Nuorisotyön perinteen tallentamiskeskus. 40–54.

Saastamoinen, Mikko 2010. Notkeat rakenteet, tiheät identiteetit? Nivala, Elina & Saastamoinen, Mikko (toim.). Nuorisokasvatuksen teoria - perusteita ja puheenvuoroja. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 73 & Kuopion yliopiston sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos. Yliopistopaino, Helsinki. 255–275.

Sajavaara, Kari & Lehtonen, Jaakko 2011. The Silent Finn Revisited. Hua, Z. (toim.). *The Language and Intercultural Communication Reader*. London: Routledge. 179–191.

Sallinen, Aino 1994. Suomalaisten kommunikoijakuva. Isotalus, Pekka (toim.) 1994. *Puheesta ja vuorovaikutuksesta*. Jyväskylän yliopisto. Viestintätieteiden laitos. Yliopistopaino, Jyväskylä. 73–84.

Salo-Lee, Liisa 1998. Kieli, kulttuuri ja viestintä. Salo-Lee, Liisa; Malmberg, Raija; Halinoja, Raimo (toim.). *Me ja muut. Kulttuurienväläinen viestintä*. YLE Opetuspalvelut. Gummerus, Jyväskylä. 6–35.

Salo-Lee, Liisa & Winter-Tarvainen, Annette 1995. Kriittiset tilanteet kulttuurien kohtaamisessa: Suomalaisten ja saksalaisten opiskelijoiden näkökulma. Salo-Lee, Liisa (toim.). *Kieli & kulttuuri oppimisessa ja opettamisessa*. Jyväskylän yliopisto. Viestintätieteiden laitos. Jyväskylä. 81–107.

Selkälä, Satu 2011. Saksalaisista suomalaisin silmin. Varis, Markku (toim.). *Kulttuurienväläinen viestintä ja kasvatus*. Oulun yliopiston oppimateriaalia. Kasvatustieteiden tiedekunta. Oulun yliopisto. Oulu. 82–91. Saatavilla sähköisesti:

<http://herkules.oulu.fi/isbn9789514294693/isbn9789514294693.pdf> (luettu 1.10.2013)

SSYL 2013. Suomi-Saksa Yhdistysten Liitto ry:n kotisivut. [Www.ssyl.fi](http://www.ssyl.fi) (luettu 8.8.2013).

- Talvenmäki, Pirkko 2003. Luova ongelmanratkaisu ja kasvu kansainvälisyyteen. Toimintatutkimus kulttuurienvälisen vuorovaikutuksen kehittämisestä lukioasteella. Opettajankoulutuslaitos. Helsingin yliopisto. Väitöskirja.
- Tiittula, Liisa 1993. Kulttuurit kohtaavat. Suomalais-saksalaiset kulttuurierot talouselämän näkökulmasta. Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisuja. Helsinki.
- Tiittula, Liisa 2005. Monikulttuurisuus ja viestintä. Pitkänen, Pirkko (toim.). *Kulttuurien välinen työ*. Edita, Helsinki. 123–135.
- Tuominen, Seppo 1997. Wie entsprechen Wirtschaftspartnerschaften zwischen Deutschland und Finnland? Opitz, Stephan (toim.). *Interkulturelle Kompetenz Skandinavien - Deutschland. Ein Handbuch für Fach- und Führungskräfte*. Raabe, Düsseldorf. 143–151.
- Wagner, Reinhard 2011. Saksalais-suomalainen nuorisovaihto ja nuoriso- ja sosiaalitoimen ammatillisvaihto vuosina 1964–1988. Nuorisotyön perinteen tallentamiskeskus. 24–39.

Liitteet

Liite 1

Saatekirje

Hei!

Teen tutkimusta siitä, millaisia kokemuksia Suomi-Saksa Yhdistysten Liiton kesävaihtoon osallistuneilla on vaihtoajastaan ja monikielisestä viestinnästä. Haluaisinkin kuulla teidän kesällä 2012 vaihdossa olleiden kokemuksia ja ajatuksia kesävaihdon vaikutuksista.

Alla on linkki kyselylomakkeeseen, jossa on kesävaihtoon liittyviä kysymyksiä. Toivon, että vastaat niihin mahdollisimman totuudenmukaisesti ja kattavasti. Kyselyyn vastaamiseen kuluu noin 10-15 minuuttia, riippuen siitä, kuinka laajasti haluat kokemuksistasi kertoa. **Vastaathan kyselyyn torstaihin 11.10. mennessä.**

Kiitoksena vastauksista arvon kyselyyn osallistuneiden kesken elokuvalippuja. Voit osallistua arvontaan lomakkeen täytettyäsi.

Käytän kyselyn vastauksia pro gradu -tutkimuksessani, jota teen Tampereen yliopistossa saksan kääntämisen opintojani varten. Vastauksia ei käytetä muuhun eikä yhteystietojasi yhdistetä vastauksiisi. Mikäli sinulla on kysymyksiä tai kommentteja kyselyyn tai tutkimukseeni liittyen, minuun voi olla yhteydessä sähköpostitse.

Kesävaihdossa saamasi kokemukset ja kyselyn vastaukset ovat tärkeä osa tutkimustani. Kiitos siis avustasi!

Terveisin
Heini Lumio

Saksan käännöstieteen opiskelija
Tampereen yliopisto
Heini.lumio@uta.fi

Liite 2

Kysely kesävaihdosta

TAUSTATIEDOT

1. Mistä olet kotoisin?

- Itä-Suomesta
- Länsi-Suomesta
- Pohjois-Suomesta
- Etelä-Suomesta

2. Syntymävuotesi?

3. Sukupuolesi?

- Nainen
- Mies

4. Kuinka kauan olit opiskellut saksaa vaihtoon lähtiessä?

- 7 vuotta tai yli
- 5-6 vuotta
- 3-4 vuotta
- 1-2 vuotta
- Olen hankkinut kielitaitoni muualta kuin koulusta, mistä?

5. Miten kuvailisit kielitaitoasi ennen vaihtoon lähtöä?

- Pystyin keskustelemaan sujuvasti erilaisista aiheista.
- Pystyin keskustelemaan helpoista aiheista.
- Selvisin helpoista arjen tilanteista, mutten pystynyt keskustelemaan kunnolla.
- En osannut kieltä juuri lainkaan.
- Muu, mikä?

6. Minkä verran tunsit saksalaista kulttuuria ennen vaihtoon lähtöä?

- Hyvin, olin tutustunut siihen Saksassa ollessani tai saksalaisten tuttavien kautta.
- Jonkin verran, olin tutustunut siihen itsenäisesti tai saksan oppitunneilla.
- Melko huonosti, en tiennyt saksalaisesta kulttuurista juuri mitään.
- Muu, mikä?

7. Oletko aikaisemmin viettänyt yksin tai perheesi kanssa aikaa ulkomailla (esim. lomamatkoilla, kielikursilla, vaihdossa)? Kerro lyhyesti, missä, kenen kanssa ja kuinka pitkään.

8. Miksi osallistuit Suomi-Saksa Yhdistysten Liiton kesävaihtoon?

- Halusin parantaa kielitaitoani.
- Halusin tutustua saksalaiseen kulttuuriin.
- Halusin tutustua uusiin ihmisiin.
- Halusin saada uusia kokemuksia.
- Halusin kehittää kulttuurien välisen viestinnän taitojani.
- Halusin matkustaa.
- Muu, mikä?

VAIHTOAIKAAN LIITTYVÄT KYSYMYKSET

Kerro lyhyesti vaihdostasi seuraavien kysymysten avulla.

9. Vaihtopaikkakunta/-kaupunki?

10. Keitä perheeseesi kuului?

11. Keiden muiden kanssa vietit aikaa?

12. Millaista koulussa oli?

13. Miten vietit vapaa-aikaasi ja keiden kanssa?

14. Miten koit pärjääväsi viestinnässä vieraalla kielellä?

- Erittäin hyvin.
- Hyvin.
- Kohtalaisesti.
- Melko huonosti.
- Huonosti.
- Muu, mikä?

15. Tuliko eteesi kielen käyttöön liittyviä hankalia tilanteita?

- Kyllä, päivittäin.
- Kyllä, viikoittain.
- Kyllä, muutamia kertoja vaihdon aikana.
- En muista yhtäkään.
- Muu, mikä?

Jos vastasit kyllä, kuvaile tähän, millaisia tilanteita muistat.

Mikäli muistat useamman tilanteen, erottele tilanteet toisistaan numeroimalla.

16. Saitko kommentteja tai palautetta kielen käyttöön liittyvistä seikoista (esim. kohteliaisuusfraasien käytöstä, sanavalinnoista, kielen oikeellisuudesta)?

- Kyllä, päivittäin.
- Kyllä, viikoittain.
- Kyllä, muutamia kertoja vaihdon aikana.
- En muista yhtäkään.
- Muu, mikä?

Jos vastasit kyllä, kuvaile tähän, millaisia tilanteita muistat.

Mikäli muistat useamman tilanteen, erottele tilanteet toisistaan numeroimalla.

17. Huomasitko eroja kielen käytössä tai non-verbaalisessa eli ei-kielellisessä viestinnässä (esim. painotuksessa, äänen voimakkuudessa, ilmeissä, eleissä tai kehon asennossa)?

- Kyllä, päivittäin.
- Kyllä, viikoittain.
- Kyllä, muutamia kertoja vaihdon aikana.
- En muista yhtäkään.
- Muu, mikä?

Jos vastasit kyllä, kuvaile tähän, millaisia tilanteita muistat.

Mikäli muistat useamman tilanteen, erottele tilanteet toisistaan numeroimalla.

18. Huomasitko tai koitko tilanteita, joissa näkyi selvästi kulttuurieroja?

- Kyllä, päivittäin.
- Kyllä, viikoittain.
- Kyllä, muutamia kertoja vaihdon aikana.
- En muista yhtäkään.
- Muu, mikä?

Jos vastasit kyllä, kuvaile tähän, millaisia tilanteita muistat. Miten toimit näissä tilanteissa ja miltä ne sinusta tuntuivat?

Mikäli muistat useamman tilanteen, erottele tilanteet toisistaan numeroimalla.

19. Huomasitko tai koitko tilanteita, joissa oli mielestäsi jotakin hämmäntävää, epäselvää tai huvittavaa ja joiden uskot tai tiedät liittyvän kulttuuri- tai kielieroihin?

- Kyllä, päivittäin.
- Kyllä, viikoittain.
- Kyllä, muutamia kertoja vaihdon aikana.
- En muista yhtäkään.
- Muu, mikä?

Jos vastasit kyllä, kuvaile tähän, millaisia tilanteita muistat. Miten toimit näissä tilanteissa ja miltä ne sinusta tuntuivat?

Mikäli muistat useamman tilanteen, erottele tilanteet toisistaan numeroimalla.

20. Huomasitko tai koitko tilanteita, joissa puheenaihe tuntui yllättävältä, hämmäntävältä tai muuten suomalaisista tavoista poikkeavalta?

- Kyllä, päivittäin.
- Kyllä, viikoittain.
- Kyllä, muutamia kertoja vaihdon aikana.
- En muista yhtäkään.
- Muu, mikä?

Jos vastasit kyllä, kuvaile tähän, millaisia tilanteita muistat. Miten toimit näissä tilanteissa ja miltä ne sinusta tuntuivat?

Mikäli muistat useamman tilanteen, erottele tilanteet toisistaan numeroimalla.

21. Millaisia kokemuksia sait vaihtoajanasi vuorovaikutuksesta paikallisten kanssa (esim. keskustellessasi jonkun kanssa tai asioidessasi vaikka kaupassa)?

- Minulla ei ollut minkäänlaisia ongelmia vuorovaikutuksessa paikallisten kanssa.
- Kielitaitoni ei ollut riittävä, enkä osannut ilmaista itseäni.
- Minulla oli monissa tilanteissa tunne, etten tiedä miten toimia.
- Minusta tuntui monesti, etten ymmärtänyt kaikkea, mitä sanottiin tai mitä tapahtui.
- Muu, mikä?

Jos haluat kuvailla muistamiasi tilanteita tai muuten kommentoida vastaustasi, voit tehdä sen tähän.

KOTIINPALUU

22. Olivatko perheenjäsenet ja/tai ystävät kiinnostuneita kokemuksistasi vaihdon aikana tai sen jälkeen?

- Kyllä, erittäin kiinnostuneita.
- Kyllä, jonkin verran kiinnostuneita.
- Eivät juurikaan kiinnostuneita.
- Eivät ollenkaan kiinnostuneita.
- Muu, mikä?

23. Miten mahdolliset haasteet tai ongelmat kielen käytössä tai kulttuurieroihin liittyen vaikuttavat kokemuksisi vaihdosta?

- Vaikuttivat suuresti.
- Vaikuttivat jonkin verran.
- Eivät vaikuttaneet juuri ollenkaan.
- Muu, mikä?

24. Vaikuttiko vaihto aika jotenkin sinuun itseesi, käsitykseesi itsestäsi, ajatuksiisi, asenteisiisi tai mielipiteisiisi?

- Kyllä, vaikutti suuresti.
- Kyllä, vaikutti jonkin verran.
- Ei vaikuttanut juuri ollenkaan.
- Muu, mikä?

25. Muuttiko vaihto aika käsitystäsi Suomesta tai Saksasta maana?

- Kyllä, muutti hyvin paljon.
- Kyllä, muutti jonkin verran.
- Ei muuttanut juuri ollenkaan.
- Muu, mikä?

Jos vastasit kyllä edellisiin kolmeen kysymykseen (22, 23, 24) tai johonkin niistä, voit eritellä tähän, miten vaihto vaikutti tai muutti mainittuja asioita.

26. Miten kuvailisit vaihtoajan vaikutusta kielitaitoosi?

- Kielitaitoni parani huomattavasti.
- Kielitaitoni parani jonkin verran.
- Vaihto ei juurikaan vaikuttanut kielitaitooni.
- Muu, mikä?

27a. Miten kuvailisit vaihtoajan vaikuttaneen käsitykseesi saksalaisesta kulttuurista?

- Opin paljon uutta saksalaisesta kulttuurista.
- Opin jonkin verran uutta saksalaisesta kulttuurista.
- En oppinut juurikaan uutta saksalaisesta kulttuurista.
- Muu, mikä?

27b. Jos haluat selventää edellisten kahden kysymyksen vastauksiasi, voit kertoa ajatuksistasi tähän.

28. Miten kuvailisit kokemuksiasi vaihdosta yleisesti?

- Opin paljon uutta, ja kokisin vastaavaa mielelläni uudestaan.
- Opin paljon uutta, mutten välttämättä lähtisi uudestaan.
- En pitänyt vaihdosta enkä lähtisi uudestaan.
- Muu, mikä?

Jos haluat kommentoida tai perustella vastaustasi, voit kertoa ajatuksistasi tähän.

29. Kuinka tärkeänä itsesi, oppimisesi ja/tai tulevaisuutesi kannalta pidät kokemustasi kesävaihdosta?

- Erittäin tärkeänä.
- Tärkeänä.
- Melko tärkeänä.
- Jonkin verran tärkeänä.
- En lainkaan tärkeänä.
- Muu, mikä?

30. Koitko saavasi apua ja tukea ennen vaihtoasi, sen aikana ja sen jälkeen

(esim. perheeltäsi Suomessa, isäntäperheeltäsi Saksassa, vaihdon järjestäjältä Suomi-Saksa Yhdistysten Liitolta tai sen saksalaiselta yhteistyökumppanilta Deutsch-Finnische Gesellschaft DFG:ltä)?

- Kyllä, tukea oli tarjolla enemmänkin kuin mitä olisin tarvinnut.
- Kyllä, sain tukea riittävästi.
- Kyllä, sain tukea jonkin verran, mutta enemmänkin olisin tarvinnut.
- Ei, en saanut riittävästi tukea, vaan olisin tarvinnut enemmän.
- Muu, mikä?

31. Minkä itse sanoisit olevan tärkein vaihtoajanasi oppimasi taito tai kokemasi asia?

KYSELYYN VASTAAMINEN

32. Miltä tuntui vastata kyselyyn?

- Oli mukava palata vaihtoajan kokemuksiin.
- Olen jo unohtanut suuren osan vaihtoajan kokemuksista, joten kyselyyn vastaaminen oli vaikeaa.

- En olisi halunnut palauttaa mieleeni vaihtoajan kokemuksia.
- Muu, mikä?

33. Millainen kysely mielestäsi oli?

- Selkeä ja siihen oli helppo vastata.
- Monimutkainen ja oli vaikea ymmärtää, mitä kysymyksillä tarkoitettiin.
- Niin hankala, että sen vaikeus vaikutti vastauksiini.
- Muu, mikä?

Muita kyselyyn tai siihen vastaamiseen liittyviä kommentteja voit jättää tähän.

Jos haluat osallistua elokuvalippujen arvontaan, jätä tähän sähköpostiosoitteesi.
(sähköpostiosoitetta ja sen myötä henkilöllisyyttä ei yhdistetä vastauksiisi!)

Liite 3

Taulukko 1. Nuorten taustatiedot ja yleistä tietoa vaihtoaajasta.

1. Mistä olet kotoisin?	Itä-Suomesta (5) Länsi-Suomesta (9) Pohjois-Suomesta (3) Etelä-Suomesta (17) Keski-Suomi (1)
2. Syntymävuotesi?	1994 (16) 1995 (13) 1996 (4) 1997 (1) 1998 (1)
3. Sukupuolesi?	Nainen (26) Mies (9)
4. Kuinka kauan olit opiskellut saksaa vaihtoon lähtiessä?	7 vuotta tai yli (19) 5-6 vuotta (8) 3-4 vuotta (4) 1-2 vuotta (3) Olen hankkinut kielitaitoni muualta kuin koulusta, mistä? / Muu vaihtoehto? (1: 3 lukion kurssia ½ vuodessa)
5. Miten kuvailisit kielitaitoasi ennen vaihtoon lähtöä?	Pystyin keskustelemaan sujuvasti erilaisista aiheista. (5) Pystyin keskustelemaan helpoista aiheista. (13) Selvisin helpoista arjen tilanteista, mutten pystynyt keskustelemaan kunnolla. (15) En osannut kieltä juuri lainkaan. (1)
6. Minkä verran tunsit saksalaista kulttuuria ennen vaihtoon lähtöä?	Hyvin, olin tutustunut siihen Saksassa ollessani tai saksalaisten tuttavien kautta. (13) Jonkin verran, olin tutustunut siihen itsenäisesti tai saksan oppitunneilla. (20) Melko huonosti, en tiennyt saksalaisesta kulttuurista juuri mitään. (2)
7. Oletko aikaisemmin viettänyt yksin tai perheesi kanssa aikaa ulkomailla (esim. lomamatkoilla, kielikurssilla, vaihdossa)? Kerro lyhyesti, missä, kenen kanssa ja kuinka pitkään.	Perheen kanssa ulkomailla. (28) Joukkueen, kouluryhmän tai kaverin kanssa ulkomailla lomalla, opintomatalla tai kielikurssilla. (20) Yksin matkalla tai kielikurssilla. (4) En. (2)
8. Miksi osallistuit Suomi-Saksa Yhdistysten Liiton kesävaihtoon?	Halusin parantaa kielitaitoani. (33) Halusin tutustua uusiin ihmisiin. (28) Halusin saada uusia kokemuksia. (30) Halusin tutustua saksalaiseen kulttuuriin. (21)

	Halusin matkustaa. (20) Halusin kehittää kulttuurienvälisen viestinnän taitojani. (11)
9. Vaihtopaikkakunta/-kaupunki?	Kaksi samaa paikkakuntaa, muuten kaikki olivat eri paikkakunnilla.
10. Keitä perheeseesi kuului?	Perheessä samanikäisiä lapsia (33) Perheessä ei samanikäisiä lapsia (2)
11. Keiden muiden kanssa vietit aikaa?	Host-siskon tai -veljen kavereiden kanssa. (22) Koulukavereiden kanssa. (19) Host-perheen sukulaisten, tuttavien tai naapureiden kanssa. (17) Muiden suomalaisten vaihto-oppilaiden kanssa. (14) Toisen suomalaisen vaihto-oppilaan perheen kanssa. (3) En muiden kuin host-perheen jäsenten kanssa. (1) Omien ennestään tuttujen kavereiden kanssa. (1)
12. Millaista koulussa oli?	Ihmiset vaikuttivat sosiaalisilta, uusiin ihmisiin oli helppo tutustua. (17) Kieli aiheutti ongelmia. (11) En tehnyt koulussa juuri mitään, siellä oli tylsää. (11) Ihmiset eivät vaikuttaneet kiinnostuneilta/sosiaalisilta. (5) Käytännön asiat (esim. koulupäivän pituus, kuri, systeemi) aiheuttivat hämmennystä. (4) Vaikutti positiivisesti kielenoppimiseen. (3) Koulussa käsiteltävät asiat ja tietotekniikka olivat jäljessä Suomesta. (3)
13. Miten vietit vapaa-aikaasi ja keiden kanssa?	Vietin aikaa omien tai host-perheen jäsenten kavereiden kanssa. (22) Tein perheen kanssa retkiä/matkoja yms. (20) Olin kotona. (13) Tein asioita yksin (esim. tietokoneella). (10) Olin mukana host-perheen jäsenten harrastuksissa. (8) Vietin aikaa muiden suomalaisten kanssa. (6)
23. Miten mahdolliset haasteet tai ongelmat kielen käytössä tai kulttuurieroihin liittyen vaikuttavat kokemuksiisi vaihdosta?	Vaikuttivat suuresti. (5) Vaikuttivat jonkin verran. (16) Eivät vaikuttaneet juuri ollenkaan. (14) Muu, mikä? (-)

Taulukko 2. Vaihdon vaikutus kielitaitoon.

14. Miten koit pärjääväsi viestinnässä vieraalla kielellä?	Erittäin hyvin. (4) Hyvin. (20) Kohtalaisesti. (9)
15a. Tuliko eteesi kielen käyttöön liittyviä hankalia tilanteita?	Kyllä, päivittäin. (17) Kyllä, viikoittain. (4) Kyllä, muutamia kertoja vaihdon aikana. (10) En muista yhtäkään. (4) Muu, mikä? (-)
15b. Jos vastasit kyllä, kuvaile tähän, millaisia tilanteita muistat. Mikäli muistat useamman tilanteen, erottele tilanteet toisistaan numeroimalla.	Sanavaraston suppeus tai sanan unohtaminen aiheutti ongelmia. (16) Vaikeuksia ymmärtää muita. (9) Muilla vaikeuksia ymmärtää minua. (7) Murre sanat ja murre olivat haastavia. (5) Kohtasin tilanteita, jotka olisivat olleet vaikeita ilman kieliongelmiakin (mm. puhelin rikki, laktoosi-intoleranssi, lukon temppuilu). (4) Kohteliaisuus- tai kielioppisäännöt aiheuttivat haasteita. (2)
16a. Saitko kommentteja tai palautetta kielen käyttöön liittyvistä seikoista (esim. kohteliaisuusfraasien käytöstä, sanavalinnoista, kielen oikeellisuudesta)?	Kyllä, päivittäin. (8) Kyllä, viikoittain. (7) Kyllä, muutamia kertoja vaihdon aikana. (17) En muista yhtäkään. (3)
16b. Jos vastasit kyllä edelliseen kysymykseen, kuvaile tähän, millaisia tilanteita muistat. Mikäli muistat useamman tilanteen, erottele tilanteet toisistaan numeroimalla.	Sain kehuja kielitaidosta tai ääntämisestä. (12) Sain sanavalintoihin liittyviä kommentteja. (12) Sain kielioppiin liittyviä kommentteja. (10) Sain kohteliaisuuteen liittyviä kommentteja. (8)
23. Miten mahdolliset haasteet tai ongelmat kielen käytössä tai kulttuurieroihin liittyen vaikuttavat kokemuksiisi vaihdosta?	Vaikuttivat suuresti. (5) Vaikuttivat jonkin verran. (16) Eivät vaikuttaneet juuri ollenkaan. (14) Muu, mikä? (-)
26. Miten kuvailisit vaihtoajan vaikutusta kielitaitoosi?	Kielitaitoni parani huomattavasti. (21) Kielitaitoni parani jonkin verran. (12) Vaihto ei juurikaan vaikuttanut kielitaitooni. (2) Muu, mikä? (-)
27b. Jos haluat selventää edellisten kahden kysymyksen vastauksiasi, voit kertoa ajatuksistasi tähän. [Vastaukset liittyvät taulukossa edellä olevaan kysymykseen 26 ja sen vastauksiin.]	Kielitaito parantui yleisesti. (4) Opin puhekielisyysyteen liittyviä asioita. (3) Sanavarastoni parani. (3) Kuullunymmärtäminen parani. (2) Puhevalmiuteni parani. (1) Kielitaitoni ei parantunut odotetusti. (1)

Taulukko 3. Nuorten kokemuksia nonverbaalisesta viestinnästä ja kulttuurieroista.

<p>17a. Huomasitko eroja kielen käytössä tai nonverbaalisessa eli ei-kielellisessä viestinnässä (esim. painotuksissa, äänen voimakkuudessa, ilmeissä, eleissä tai kehon asennossa)?</p>	<p>Kyllä, päivittäin. (15) Kyllä, viikoittain. (1) Kyllä, muutamia kertoja vaihdon aikana. (8) En muista yhtäkään. (9)</p>
<p>17b. Jos vastasit kyllä edelliseen kysymykseen, kuvaile tähän, millaisia tilanteita muistat. Mikäli muistat useamman tilanteen, erottele tilanteet toisistaan numeroimalla.</p>	<p>Painotus ja intonaatio erosivat suomalaisista. (8) Äänenvoimakkuus ja puheen nopeus erosivat suomalaisista. (8) Ilmeet, eleet, kehon kieli olivat erilaisia kuin suomen kielessä. (7) Keskustelutilanteessa käyttäytyminen (mm. katsekontakti, aktiivinen kuunteleminen, päälle puhuminen, lähelle tulo, varautuneisuus) erosi suomalaisesta. (6) Tuttavallisuus, small talk erosi suomalaisesta. (3) Ei erittelyä. (1)</p>
<p>18a. Huomasitko tai koitko tilanteita, joissa näkyi selvästi kulttuurieroja?</p>	<p>Kyllä, päivittäin. (14) Kyllä, viikoittain. (8) Kyllä, muutamia kertoja vaihdon aikana. (9) En muista yhtäkään. (4)</p>
<p>18b. Jos vastasit kyllä, kuvaile tähän, millaisia tilanteita muistat. Miten toimit näissä tilanteissa ja miltä ne sinusta tuntuivat? Mikäli muistat useamman tilanteen, erottele tilanteet toisistaan numeroimalla.</p>	<p>Ruokaan ja ruokailuun liittyvät erot (mm. eväät koulussa, ruoka-ajat, epäterveellinen ruoka kuten pullat ja makkara, hapollisen veden juonti) kiinnittivät huomiota. (11) Muut tavat (mm. pitkät koulupäivät, jalkapallohulluus, jämäkkyys päätöksissä) herättivät ajatuksia. (10) Sosiaalisuuteen ja vuorovaikutukseen liittyvät asiat (mm. huomioiminen, yhdessäolo yksinolon sijaan, small talk, aktiivisuus koulussa) erosivat suomalaisesta. (8) Päihteiden käyttö (mm. hallitumpaa, yleisempää, sallittua 16-vuotiaille tai nuoremmillekin, vanhemmat ostaa alkoholia) herätti ajatuksia. (7) Kohteliaisuus ja teitittely oli tärkeää. (7) Perhe oli läheinen. (5) Tunteiden näyttäminen ja koskettelu (mm. suutelu tavatessa, halaaminen, riitelyä ei piiloteltu) oli yleistä. (5)</p>

<p>19a. Huomasitko tai koitko tilanteita, joissa oli mielestäsi jotakin hämmentävää, epäselvää tai huvittavaa ja joiden uskot tai tiedät liittyvän kulttuuri- tai kielieroihin?</p>	<p>Kyllä, päivittäin. (6) Kyllä, viikoittain. (2) Kyllä, muutamia kertoja vaihdon aikana. (9) En muista yhtäkään. (18)</p>
<p>19b. Jos vastasit kyllä, kuvaile tähän, millaisia tilanteita muistat. Miten toimit näissä tilanteissa ja miltä ne sinusta tuntuivat? Mikäli muistat useamman tilanteen, erottele tilanteet toisistaan numeroimalla.</p>	<p>Halailuun, kättelyyn, suuteluun liittyvät tilanteet. (4) Kieleen liittyvät tilanteet. (4) Ruokaan ja ruokailuun liittyvät tilanteet (olutta saa 16-vuotiaana, mitat desimitan sijaan vaa'alla). (2) Sosiaalisuuteen ja vuorovaikutukseen (yksinolon kaipuuta ei ymmärretä, kaikki mukana juhlissa iästä riippumatta) liittyvät tilanteet. (2)</p>
<p>20a. Huomasitko tai koitko tilanteita, joissa puheenaihe tuntui yllättävältä, hämmentävältä tai muuten suomalaisista tavoista poikkeavalta?</p>	<p>Kyllä, päivittäin. (-) Kyllä, viikoittain. (3) Kyllä, muutamia kertoja vaihdon aikana. (6) En muista yhtäkään. (25)</p>
<p>20b. Jos vastasit kyllä, kuvaile tähän, millaisia tilanteita muistat. Miten toimit näissä tilanteissa ja miltä ne sinusta tuntuivat? Mikäli muistat useamman tilanteen, erottele tilanteet toisistaan numeroimalla.</p>	<p>Historiaa, 2. Maailmansotaa käsiteltiin eri tavalla. (3) Naisten vaivoista, ehkäisystä ja ihmissuhteista puhuttiin avoimesti. (2) Päihteistä puhuttiin avoimesti. (2) Ulkonäköä arvosteltiin avoimesti. (1)</p>
<p>21a. Millaisia kokemuksia sait vaihtoajanasi vuorovaikutuksesta paikallisten kanssa (esim. keskustellessasi jonkun kanssa tai asioidessasi vaikka kaupassa)?</p> <p>21b. Jos haluat kuvailla muistamiasi tilanteita tai muuten kommentoida vastaustasi, voit tehdä sen tähän.</p>	<p>Minulla ei ollut minkäänlaisia ongelmia vuorovaikutuksessa paikallisten kanssa. (15) Kielitaitoni ei ollut riittävä, enkä osannut ilmaista itseäni. (-) Minulla oli monissa tilanteissa tunne, etten tiedä miten toimia. (3) Minusta tuntui monesti, etten ymmärtänyt kaikkea, mitä sanottiin tai mitä tapahtui. (10) Muu, mikä? (-)</p>

Taulukko 4. Vaihtoajan vaikutus ajatusmaailmaan, nuoren identiteettiin ja omaan itseen sekä vaihtoajan tärkeys ja tärkeinä pidetyt tekijät.

24. Vaikuttiko vaihtoaika jotenkin sinuun itseesi, käsitykseesi itsestäsi, ajatuksiisi, asenteisiisi tai mielipiteisiisi?	Kyllä, vaikutti suuresti. (12) Kyllä, vaikutti jonkin verran. (9) Ei vaikuttanut juuri ollenkaan. (4) Muu, mikä? (-)
25a. Muuttiko vaihtoaika käsitystäsi Suomesta tai Saksasta maana?	Kyllä, muutti hyvin paljon. (8) Kyllä, muutti jonkin verran. (16) Ei muuttanut juuri ollenkaan. (11)
25b. Jos vastasit kyllä edellisiin kolmeen kysymykseen (23, 24, 25) tai johonkin niistä, voit eritellä tähän, miten vaihto vaikutti tai muutti mainittuja asioita. [Vastauksissa viitataan kysymyksiin 24 ja 25.]	Henkilökohtainen kehitys oli huomattavaa. (17) Itsetuntemus ja Suomen ja äidinkielen arvostus lisääntyi. (16) Kielitaito, rohkeus puhua ja opiskelumotivaatio paranivat. (9) Käsitys Saksasta maana parani. (8)
27. Miten kuvailisit vaihtoajan vaikuttaneen käsitykseesi saksalaisesta kulttuurista?	Opin paljon uutta saksalaisesta kulttuurista. (9) Opin jonkin verran uutta saksalaisesta kulttuurista. (26) En oppinut juurikaan uutta saksalaisesta kulttuurista. (-) Muu, mikä?
28a. Miten kuvailisit kokemuksiäsi vaihdosta yleisesti?	Opin paljon uutta ja kokisin vastaavaa mielelläni uudestaan. (25) Opin paljon uutta, mutten välttämättä lähtisi uudestaan. (9) En pitänyt vaihdosta enkä lähtisi uudestaan. (1)
28b. Jos haluat kommentoida tai perustella vastaustasi, voit kertoa ajatuksistasi tähän.	Kokemus innosti jatkossa kulttuurienvälisiin tilanteisiin (esim. haaveena vaihtari kotiin, vaihtoon, töihin tai asumaan ulkomaille). (10) En pitänyt perhemajoituksesta ja koulunkäynnistä. (3) Vaihto oli turhan lyhyt. (2) Vaihto ei vastannut odotuksia. (1)
29. Kuinka tärkeänä itsesi, oppimisesi ja/tai tulevaisuutesi kannalta pidät kokemustasi kesävaihdosta?	Erittäin tärkeänä. (9) Tärkeänä. (19) Jonkin verran tärkeänä. (7) En lainkaan tärkeänä. (-) Muu, mikä?
31. Minkä itse sanoisit olevan tärkein vaihtoajanasi oppimasi taito tai kokemasi asia?	Kielitaidon kehittyminen (20) Uudet ihmiset ja vaikutteet (15) Itsenäistyminen ja pärjääminen (5) Itsetuntemus (5) Uudet tilanteet ja sopeutuminen (4) Kokonaisuus (3)

Taulukko 5. Nuorten ajatuksia kotiinpaluusta, vaihtoaikana saadun tuen määräästä sekä kyselyyn vastaamisesta.

<p>22. Olivatko perheenjäsenet ja/tai ystävät kiinnostuneita kokemuksistasi vaihdon aikana tai sen jälkeen?</p>	<p>Kyllä, erittäin kiinnostuneita. (14) Kyllä, jonkin verran kiinnostuneita. (21) Eivät juurikaan kiinnostuneita. (-) Eivät ollenkaan kiinnostuneita. (-) Muu, mikä? (-)</p>
<p>30. Koitko saavasi apua ja tukea ennen vaihtoasi, sen aikana ja sen jälkeen (esim. perheeltäsi Suomessa, isäntäperheeltäsi Saksassa, vaihdon järjestäjältä Suomi-Saksa Yhdistysten Liitolta tai sen saksalaiselta yhteistyökumppanilta Deutsch-Finnische Gesellschaft DFG:ltä)?</p>	<p>Kyllä, tukea oli tarjolla enemmänkin kuin mitä olisin tarvinnut. (3) Kyllä, sain tukea riittävästi. (25) Kyllä, sain tukea jonkin verran, mutta enemmänkin olisin tarvinnut. (6) Ei, en saanut riittävästi tukea, vaan olisin tarvinnut enemmän. (1) Muu, mikä?</p>
<p>32. Miltä tuntui vastata kyselyyn?</p>	<p>Oli mukava palata vaihtoaajan kokemuksiin. (25) Olen jo unohtanut suuren osan vaihtoaikani kokemuksista, joten kyselyyn vastaaminen oli vaikeaa. (5) En olisi halunnut palauttaa mieleeni vaihtoaajan kokemuksia. (1) Muu, mikä? - Kysely pitkä (2) - Oli mukava muistella, mutten enää muista yksityiskohtia (2)</p>
<p>33. Millainen kysely mielestäsi oli? Muita kyselyyn tai siihen vastaamiseen liittyviä kommentteja voit jättää tähän.</p>	<p>Selkeä ja siihen oli helppo vastata. (29) Monimutkainen ja oli vaikea ymmärtää, mitä kysymyksillä tarkoitettiin. (2) Niin hankala, että sen vaikeus vaikutti vastauksiini. (-) Muu, mikä? (4) - vastaamiseen meni kauan/kysely pitkä (1) - lisäkommenttiboxi vaikea (1) - omat vastaukset rönsyileviä, vaikka kysely selkeä (2) Lisäkommentit: - vastaamiseen meni kauan/kysely pitkä (2) - kaipasi enemmän vastausvaihtoehtoja (1)</p>

DEUTSCHE KURZFASSUNG

Universität Tampere

Fachbereich Sprach-, Translations-, und Literaturwissenschaften

Studienprogramm Deutsche Sprache, Kultur und Translation

Masterstudiengang mehrsprachige Kommunikation und Translationswissenschaft

LUMIO, HEINI-LEENA: Wenn ich das geschafft habe, schaffe ich jetzt alles. Erfahrungen von Jugendlichen im internationalen Sommeraustausch des Verbands der Finnisch-Deutschen Vereine (SSYL)

Masterarbeit: 59 Seiten

Deutsche Kurzfassung: 12 Seiten

Oktober 2013

1. Einleitung

Interkulturelle Kommunikation und Interaktion zwischen Kulturen ist durch die Globalisierung und die Zunahme der Immigration und des Tourismus auch in Finnland gewöhnlicher geworden, was zur Folge hat, dass wir Kenntnisse der interkulturellen Kommunikation sowohl im Arbeitsleben als auch in der Freizeit benötigen. Um diese Vorbedingungen zu erfüllen, muss man nicht nur Sprachkenntnisse, sondern auch viele andere Fähigkeiten der interkulturellen Kommunikation und Interaktion trainieren. (Pitkänen 2005, 9.)

Diese Masterarbeit behandelt das Thema interkulturelle Kommunikation im Zusammenhang mit dem Jugendaustausch. In meiner Arbeit werden die Erfahrungen von Jugendlichen während des Sommeraustauschs des Verbands der Finnisch-Deutschen Vereine (Suomi-Saksa Yhdistysten Liitto, SSYL) recherchiert und betrachtet. Sommeraustausch bedeutet, dass die betreffenden Jugendlichen im Sommer 2012 vier Wochen als Austauschschüler in Deutschland verbracht haben, in deutschen Familien gewohnt und die lokale Schule besucht haben. Das Ziel dieser Studie ist herauszufinden, was für mit interkultureller Kommunikation und Kulturunterschieden verbundene Erfahrungen diese Jugendlichen nach dem internationalen Austausch haben und wie sie diese Erfahrungen wertschätzen.

Meine Arbeit besteht aus sieben Kapiteln. Nach der Einleitung konzentriere ich mich auf den theoretischen Hintergrund und auf die theoretischen Begrifflichkeiten, mit denen operiert wird. Dieser theoretische Hintergrund wird in Kapitel 2 Kultur und Kommunikation und in Kapitel 3 Herausforderungen der Finnisch-Deutschen Kommunikation thematisiert. Andere wichtige Hintergrundthe-

men für meine Forschungsarbeit sind Internationalität und Interkulturalität in der Jugendarbeit und die Entwicklung von Jugendlichen. Unter Berücksichtigung früherer Studien recherchiere und beschreibe ich wie ein Aufenthalt im Ausland auf die Jugendlichen wirkt. Diese Themen untersuche ich in Kapitel 4. Anschließend stelle ich in Kapitel 5 meine Forschungsfragen sowie das Material und den Ablauf der Untersuchung vor. Die Ergebnisse, d. h. die Erfahrungen der Jugendlichen im Sommeraustausch der SSYL werden in Kapitel 6 behandelt und analysiert. Am Ende des Kapitels 6, in Kapitel 6.7, werden die Ergebnisse der Untersuchung zusammengefasst. Die Schlussbetrachtungen dieser Studie werden in Kapitel 7 präsentiert.

2. Kultur und Kommunikation

Der Begriff *Kultur* kann unterschiedliche Bedeutungen haben. Er kann auf die Hochkultur, wie zum Beispiel Theater, Musik oder Filme, verweisen oder er kann weiter gefasst als Sitten und Traditionen einer bestimmten Gemeinschaft beschreibender Begriff verstanden werden. (Kanervo & Saarienen 2004, 8.) Jedes Individuum gehört nicht nur zu einer Kultur, sondern zu mehreren Kulturen. Verschiedene Kulturen können nationale oder ethnische Kulturen sein, aber auch zum Beispiel Geschlecht, Beruf, physische Fähigkeiten oder körperliche Schäden können die Ursachen für die Bildung einer Kultur sein. (Collier 1997, 37–39.) In dieser Studie wird der Begriff Kultur in seiner weit gefassten Bedeutung verwendet und mit dieser wird meistens auf die deutsche oder die finnische nationale Kultur verwiesen.

Kultur kann als ein System von Glaubensvorstellungen, Werten, Normen, Ritualen, Symbolen und anderen Faktoren, die die Mitglieder einer Gemeinschaft verbinden, definiert werden (Tiittula 2005, 123). Dieses System ist immer an neue Mitglieder der Gemeinschaft weitergegeben. Kultur bedeutet demnach die Einheit der Personen einer Gemeinschaft und deswegen ist es wichtig, dass die Kultur nicht nur aus diesen Personen besteht, sondern auch aus der Kommunikation zwischen ihnen. (Collier 1997, 36–37.) Das heißt, dass Kultur und Kommunikation fest miteinander verbunden sind.

2.1. Sprache und Kultur

Die Verbindung zwischen Sprache oder Kommunikation und Kultur bemerkt man nicht unbedingt, wenn man die Sprache in bekannter Kultur verwendet. Sie ist außerdem wichtig und kann zu

Missverständnissen führen, wenn die Unterschiede zwischen verschiedenen Kulturen nicht erkannt werden. (Salo-Lee 1998, 24.) Wenn das Kommunikationsverhalten einer Person interpretiert wird, ist es relevant, seinen kulturellen Hintergrund zu berücksichtigen. Um das eigene Kommunikationsverhalten und das der anderen besser zu verstehen, muss man die Normen, die das Kommunikationsverhalten in der eigenen Kultur regulieren und auch die Erwartungen dieser Normen kennen lernen. (Sallinen 1994, 81.) Trotzdem muss man erinnern, dass jede Person ein unterschiedliches Kommunikationsverhalten hat, und dass das Verhalten in verschiedenen Situationen und Zusammenhängen unterschiedlich sein kann. (Sajavaara & Lehtonen 2011, 182.)

Salo-Lee (1998, 24) bezeichnet diese Kulturunterschiede, die in der Sprache und in der Verwendung der Sprache vorkommen, als sprachliche Bewusstheit der Kultur. Mit sprachlicher Bewusstheit der Kultur kann eine Person lernen, wie die Kulturunterschiede sprachlich und kulturell markiert sind und wie diese Marken interpretiert werden. (Salo-Lee 1998, 24.) Diese Hinweise zur Interpretation sind normalerweise selbstverständlich, über diese wird nicht diskutiert oder sie werden nicht bemerkt, solange es keine Probleme mit der Interpretation gibt. Kulturunterschiede werden unter anderem in den Bedeutungen der Wörter, in Gesprächsakten, bei Gesprächsthemen und in ihrer Reihenfolge, in nonverbaler Kommunikation, in prosodischen Charakteristika und in parasprachlicher Kommunikation gesehen. (Salo-Lee 1998, 25.) Die sprachliche Bewusstheit der Kultur ist der Hintergrund auch für den europäischen Bezugsrahmen und für die sprachliche Erziehung. Dieser Bezugsrahmen liegt die sprachliche Erziehung und den Sprachunterricht in Europa fest und hat deswegen große Wirkungen. Die Ziele des europäischen Bezugsrahmens sind ausgerechnet das Lernen und Lehren von Kenntnissen der interkulturellen Kommunikation. (Kantelinen & Keränen 2005, 152).

2.2. Interkulturelle Kommunikation

Interkulturelle Kommunikation wird als ein Prozess oder eine Situation, in der Personen mit unterschiedlichen kulturellen Hintergründen aus einem bestimmten Grund miteinander kommunizieren, definiert. (Gudykunst & Kim 1992, 13–14.) Wesentlich ist, wie gut die Personen die oft durch kulturgebundene Elemente geprägten Mitteilungen von einander verstehen (Kanervo & Saarinen 2004, 15). In Situationen der interkulturellen Kommunikation ist es auch möglich für eine Person mehr über ihre eigene Kultur zu erfahren. Die Regeln und Sitten der eigenen Kultur sind oft selbstverständlich bis sie in einer fremden Kultur in Frage gestellt werden (Salo-Lee & Winter-Tarvainen 1995, 86). Das ist gleichfalls das Ziel des interkulturellen Lernens: die Verbesserung des

kulturellen Selbstbewusstseins eines Individuums (Pelkonen 2005, 73–74). Dieses Ziel kann auch als interkulturelle Kompetenz bezeichnet werden. Die Grundlage dieser interkulturellen Kompetenz besteht aus vier Teilen, die angestrebt werden: Fähigkeiten, Einstellungen, Taten und Bewusstheit. (Jokikokko 2005, 92–93.) Situationen der dialogischen interkulturellen Kommunikation sind wichtig beim interkulturellen Lernen. Diese Situationen können jedoch auch problematisch sein, wie es zum Beispiel in kritischen Situationen der Fall ist. Kritische Situationen werden definiert als solche interkulturellen Interaktionssituationen, in denen die Teilnehmer etwas als zweifelhaft, verwirrend oder lustig empfunden haben. Diese Situationen werden leicht erinnert und sie führen dazu, dass sich der Teilnehmer fragt ob er etwas Falsches gesagt oder getan hat. (Salo-Lee & Winter-Tarvainen 1995, 82.)

Die Verbesserung von interkultureller und globaler Bewusstheit und dadurch von interkultureller Kompetenz ist ein langer Prozess. Verschiedene Erfahrungen und Erkenntnisse verändern die Perspektive eines Individuums während dieses Prozess, auch wenn das Lernen nie perfekt oder ganzheitlich ist. (Jokikokko & Lamminmäki-Kärkkäinen & Räsänen 2004, 340.)

3. Herausforderungen der Finnisch-Deutschen Kommunikation

Als ein wichtiger Faktor in der Forschung der finnisch-deutschen Kommunikation akzentuieren Salo-Lee und Winter-Tarvainen (1995, 86–87) die Geschichte dieser Länder. Obwohl Finnland und Deutschland vielfältige Zusammenarbeit geleistet haben, beeinflussen die Unterschiede in der Geschichte immer noch die Kommunikation in beiden Ländern. Ein Beispiel dafür ist die deutsche Präzision in Bezug auf Zeitpläne und Uhrzeiten, die exakter als in Finnland sind (Salo-Lee & Winter-Tarvainen 1995, 96). In Deutschland ist man wegen seiner Geschichte in der Mitte Europas daran gewöhnt, seine Gefühle, Bedürfnisse und Wünsche stärker mündlich auszudrücken (Salo-Lee & Winter-Tarvainen 1995, 95). Die finnische Kultur dagegen wird oft für eine stille Kultur gehalten und Gesprächigkeit wird oft mit Unzuverlässigkeit assoziiert (Sajavaara & Lehtonen 2011, 184). Die Deutschen können dann die finnische Stummheit als ein Anzeichen von Zurückhaltung oder sogar Ziellosigkeit halten (Tiittula 1993).

Salo-Lee und Winter-Tarvainen (1995, 91) haben kritische Kommunikationssituationen mit finnischen und deutschen Studenten in dem jeweils fremden Land recherchiert. Die Studenten haben mehrere Kulturunterschiede in der Kommunikation bemerkt. Zum Beispiel ist die Begrüßung in

Deutschland wichtiger als in Finnland, weil man damit signalisiert dass die andere Person berücksichtigt wird. Auch die Unterschiede in dem Erleben der persönlichen Räume sind wichtig. Small Talk ist ein Faktor, der Probleme in der finnisch-deutschen Kommunikation verursachen kann. In Finnland sind die Themen des Small Talks oft sehr allgemein, und basieren zum Beispiel auf den Fakten oder einer damaligen Situation, während in Deutschland Small Talk viel persönlicher ist. (Salo-Lee & Winter-Tarvainen 1995, 94–95.) Andere bedeutungsvolle Unterschiede, die die Studenten bemerkt haben, sind Abweichungen in der Wahl der Gesprächsthemen und auch in der Art Meinungen und Fragen zum Ausdruck zu bringen (Salo-Lee & Winter-Tarvainen 1995, 100–101).

4. Internationalität und Interkulturalität in der Jugendarbeit

Die Fähigkeiten der interkulturellen Kommunikation helfen einem Individuum, um in einer fremden Kultur und in der globalisierten Welt zu leben und zurechtzukommen, aber sie bauen auch auf Voraussetzungen für interkulturelles Verständnis, Zusammenarbeit, Frieden und Gleichheit. (Jokikokko, Lamminmäki-Kärkkäinen & Räsänen 2004, 331). Interkulturalität und Internationalität sind also auch in der Jugendarbeit wichtige Teilbereiche.

4.1. Einfluss eines Jugendaustausches auf die Entwicklung von Jugendlichen

Einen Aufenthalt im Ausland beeinflusst die Entwicklung der Jugendlichen unterschiedlich. Ein wichtiger Faktor ist der Einfluss auf die Identität, die sich in der Adoleszenz ausformt. Identität wird in zwei Teile aufgeteilt: persönliche Identität und soziale Identität. Mit persönlicher Identität wird auf eine solche zeitlich kontinuierliche Gleichheit und Einzigartigkeit, die individuell erlebt werden, hingedeutet. Soziale Identität dagegen beschreibt eine Situation, in der sich ein Individuum mit einer bestimmten sozialen Gruppe zum Beispiel in Bezug auf ein Hobby oder die Kultur identifiziert. (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 172.) Die Interpretation eines Individuums über seine Identität und umliegende Realität kann sich auch verändern, wenn ein Individuum neue Erlebnisse oder neue Information bekommt (Saastamoinen 2010, 238–239). In einer neuen Umwelt muss ein Jugendlicher sich an die neue Umgebung anpassen und mindestens einige von den Charakteristika der neuen Kultur akzeptieren. Der Umzug in eine neue Umwelt kann auch ökologische Wandlung ge-

nannt werden. Infolgedessen kann die Identität des Jugendlichen sich im neuen Land erneut herausbilden. Dieser Prozess führt oft zur Veränderung der Wertvorstellungen und der Lebensart. (Parviainen 1993, 141-143.)

Das Lernen im Rahmen eines internationalen Jugendaustauschs kann als erfahrungsbasiertes Lernen angesehen werden. Beim erfahrungsbasierten Lernen lernt ein Individuum durch konkrete Erfahrungen, Reflektieren und durch begriffliches Fassen. (Pelkonen 2005a, 81.) Deswegen sind die subjektiven Erfahrungen sowohl für das Lernen als auch die Entwicklung wichtig. Ein internationaler Austausch und die daraus folgende ökologische Wandlung haben nach Studien positive Wirkungen auf die Entwicklung des Jugendlichen. Der Prozess des interkulturellen Lernens erweitert oft das Weltbild und fördert die humane Entwicklung des Jugendlichen (Parviainen 1993, 144). In vielen Forschungen nennen die Jugendlichen, die an internationalen Austauschen teilgenommen haben, eine Stärkung des Selbstvertrauens sowie Erkenntnisse, die sich nicht nur auf die neue Kultur, sondern auch auf ihre eigene Kultur beziehen als wichtige Faktoren. Sie berichten auch, dass die Erfahrung ihre sozialen Fähigkeiten verbessert hat und dass sie die Erfahrung wertschätzen. (Parviainen 1993; Flack 1981; Helin, H. 1992; Talvenmäki 2003; Nimitz 2011.)

4.2. Verband der Finnisch-Deutschen Vereine (SSYL) und der von ihm organisierter Sommeraustausch

Der Verband der Finnisch-Deutschen Vereine (SSYL) ist eine Dachorganisation für 29 lokale Mitgliederorganisationen, die die Freunde der deutschen Sprache und Kultur in Finnland umfasst. Der SSYL wurde 1983 gegründet und heutzutage bietet er ein Kulturprogramm an und veröffentlicht viermal pro Jahr die *Silta-Brücke* Zeitschrift. (SSYL 2013.) Außerdem organisiert der SSYL drei verschiedene Austauschmöglichkeiten für Jugendliche: Einen vierwöchigen Sommeraustausch, einen dreimonatigen Herbstaustausch und einen längeren Austausch für ein Schuljahr. (Helin 2012, 6.) In dieser Arbeit konzentriert man sich auf den vierwöchigen Sommeraustausch. Die Teilnehmer des Sommeraustausches verbringen vier Wochen in Deutschland, wo sie bei einer einheimischen Familie wohnen und in die Schule gehen. Um an dem Sommeraustausch teilnehmen zu können, muss ein Jugendlicher im Internet ein Bewerbungsformular ausfüllen und zudem einen Lebenslauf, Fotos und ein Gutachten des Lehrers anhängen. In Deutschland wird das Austauschprogramm in Zusammenarbeit mit dem SSYL von der Deutsch-Finnischen Gesellschaft (DFG) koordiniert, die unter anderem die Gastfamilien und

Schulen für die finnischen Austauschschüler sucht. (Helin 2012, 6.) Die Austauschprogramme des SSYL sind günstig, wenn sie mit den Programmen kommerzieller Anbieter verglichen werden, weil die Arbeit des SSYL auf Freiwilligkeit basiert (Hentilä 2012, 2).

5. Forschungsfragen, Material und Methoden

Die Forschungsfragen, die ich in dieser Arbeit beantworten möchte, lauten wie folgt:

- Welche Erfahrungen haben die Jugendlichen während ihres Sommeraustauschs in Hinsicht auf interkulturelle Kommunikation und Kulturunterschiede gemacht?
- Welche Einflüsse hat der Sommeraustausch nach Meinung der Jugendlichen auf sie selbst ausgeübt?

Meine Hypothese ist, dass auch ein kurzer Jugendaustausch positive Wirkungen auf die Fähigkeiten der interkulturellen Kommunikation und auf die Entwicklung der Jugendlichen hat.

Für die Forschung habe ich das Material durch eine Umfrage gesammelt. Den Fragebogen habe ich mithilfe von früheren Forschungsarbeiten konzipiert und er wurde vom SSYL den Befragten zugestellt. Die Befragten nahmen alle an dem vom SSYL im Sommer 2012 organisierten Sommeraustausch teil und verbrachten somit vier Wochen in Deutschland. Sie wohnten in deutschen Gastfamilien und besuchten die Schule mit den Gastgeschwistern oder anderen gleichaltrigen Jugendlichen. Der Fragebogen und das Anschreiben wurden im Herbst 2012 allen 72 Teilnehmern per E-Mail gesendet und 35 von ihnen beantworteten die Fragen. Die Fragen des Fragebogens behandelten die Hintergrundinformationen, die Erfahrungen im Hinblick auf die interkulturelle Kommunikation und Kulturunterschiede sowie die Einflüsse des Sommeraustauschs.

In dem Fragebogen gab es insgesamt 33 geschlossene und offene Fragen und ich habe die Antworten dieser zwei verschiedenen Fragearten unterschiedlich untersucht. Die Antworten der geschlossenen Fragen habe ich abzählt. Die Antworten der offenen Fragen habe ich dagegen bei jeder Frage nach ihren Themen eingeordnet, so dass die Antworten mit gleichen oder ähnlichen Themen immer eine Kategorie formen. Die Ergebnisse der Analyse dieser Fragen präsentiere ich kurz im Kapitel 6.

6. Erfahrungen der Jugendlichen im Sommeraustausch des SSYL

Die 33 Fragen aus meinem Material habe ich nach Themen in fünf Teile aufgeteilt, und jeder Teil wird in einem Unterkapitel thematisiert.

6.1. Hintergrundinformationen und Allgemeines über den Aufenthalt

Die Hintergründe und die Kenntnisse der deutschen Sprache der Jugendlichen, die an dem Sommeraustausch teilgenommen haben, sind sehr unterschiedlich. Trotzdem kann man viel Ähnliches in ihren Antworten sehen. Die meisten von den Jugendlichen haben viel Zeit mit ihren Gastfamilien und anderen einheimischen Personen verbracht, was ihnen eine gute Möglichkeit für interkulturelles Lernen und das Beobachten von Kulturunterschieden geboten hat. Das Wohnen in Gastfamilien kann als eine geeignete Methode betrachtet werden, weil die Jugendlichen hierdurch einen tieferen Einblick in die deutsche Kultur bekommen. Als häufigste Gründe für das Teilnehmen an dem Sommeraustausch nannten die Jugendlichen die Verbesserung ihrer Sprachkenntnisse, neue Erfahrungen und das Kennenlernen von neuen Personen und der deutschen Kultur. Das Wohnen bei einer Gastfamilie bietet bessere Ausgangspunkte für diese Erwartungen als normales Reisen. Auch der Schulbesuch ist wichtig, besonders um mit neuen Personen und einer neuen Kultur bekannt zu werden, obwohl er auch sprachliche Herausforderungen gebracht hat und unterschiedliche, sowohl positive als auch negative Gedanken hervorgebracht hat.

6.2. Einflüsse auf die Sprachkenntnisse

Die Jugendlichen haben nach den Fragebogen das Gefühl, dass der Sommeraustausch ihre Sprachkenntnisse stark verbessert hat. Sie haben mehrere Teile der Sprachkenntnisse als wichtig herausgestellt und erzählten, dass zum Beispiel mit Vokabular, Umgangssprachlichkeit, Hörverständnis und Redebereitschaft verbundene Faktoren sich entwickelt haben. Diese Faktoren sowie die Fähigkeiten der interkulturellen Kommunikation sind auch im Sprachunterricht und in der sprachlichen Erziehung in der Schule relevant, die auf den europäischen Bezugsrahmen aufbauen. Die häufigsten Herausforderungen, die die Jugendlichen gehabt haben, sind mit der Wortwahl verbunden. Das zeigt, dass die kulturelle Bedeutung der Wörter wichtig ist, und dass es viele kulturgebundene Unterschiede im finnischen und im deutschen Kommunikationsverhalten und auch im kommunikativen Register gibt. Die meisten Situationen, von denen die Jugendlichen im

Fragebogen erzählt haben, werden jedoch mit Humor und gegenseitigem Verständnis gemeistert und sie finden, dass sie keine großen Probleme in der Kommunikation mit den Deutschen gehabt haben.

6.3. Erfahrungen über nonverbale Kommunikation und Kulturunterschiede

Viele von den Jugendlichen haben während ihres Sommeraustauschs mehrere Unterschiede in der Verwendung der Sprache und auch in der nonverbalen Kommunikation bemerkt. Sie bezeichneten viele Faktoren nonverbaler Kommunikation, prosodische Charakteristika und Elemente parasprachlicher Kommunikation, die sie entdeckt und über die sie nachgedacht haben. Auch zum Beispiel Small Talk und Begrüßung sind verschieden und wichtiger, und es wurde berichtet, dass die Deutschen ihre Gefühle offener zeigen und einander mehr berühren, unter anderem können sie sich beim Treffen umarmen. Die deutsche Höflichkeit war auch ein häufiger Faktor, der die Kulturunterschiede geprägt habe. Die Alltäglichkeit dieser Faktoren, die die Jugendlichen bemerkt haben, beweist, dass uns die Regeln und Sitten unserer eigenen Kultur selbstverständlich sind bis sie in einer anderen Kultur angezweifelt werden. Deswegen kann man sagen, dass ein Jugendlicher nicht nur etwas Neues über die deutsche Kultur gelernt hat, sondern auch über seine eigene Kultur und über sich selbst als Repräsentant dieser Kultur. Diese Verbesserung des kulturellen Selbstbewusstseins ist auch der Zweck interkulturellen Lernens, weil die Fähigkeit andere Kulturen zu verstehen sich dadurch entwickelt (Pelkonen 2005a, 73–74). Im Allgemeinen haben die Jugendlichen in meiner Studie ähnliche Faktoren der nonverbalen Kommunikation und Kulturunterschiede wie in den früheren Studien genannt, obwohl sogar 20 Jahre zwischen den Studien liegen.

6.4. Einflüsse auf die Gedanken, Identität und sich selbst

Im Theorieteil habe ich die Theorie von der ökologischen Wandlung (Parviainen 1993) präsentiert, die auch auf die Situation der Jugendlichen in meiner Studie zutrifft. Nach ihren Antworten haben sie in einer neuen Umwelt sowohl sich selbst und ihre Identität als auch alles woran sie gewöhnt sind aus einem neuen Blickwinkel heraus betrachtet. Der Austausch hat Einfluss vor allem auf ihre Selbsterkenntnis und persönliche sowie soziale Identität gehabt. Ebenfalls wird das Sammeln von neuen Erfahrungen und Ansichten als wichtig erachtet, was zur Ausdehnung des Weltbildes führt. Die Erfahrungen des Sommeraustausches sind auch nach der Heimkehr wichtig, wie die Jugend-

lichen selbst angemerkt haben. Im Übrigen hat der Austausch unter den Jugendlichen Interesse an interkultureller Kommunikation und interkulturellem Lernen in der Zukunft geweckt oder verstärkt.

6.5. Wichtigkeit des Sommeraustauschs und relevante Faktoren

Die meisten der Jugendlichen, die in meiner Studie befragt wurden, fanden, dass das Erlebnis des Sommeraustauschs wichtig gewesen ist. Als wichtigste erlernte Fähigkeiten oder gehabte Erlebnisse nennen sie viele Faktoren, die ich in sechs Kategorien zusammengefasst habe: die Verbesserung der Sprachkenntnisse, neue Personen und Einflüsse, Gefühl der Selbständigkeit und des Durchhaltens, Selbsterkenntnis, neue Situationen und Anpassung an diese, sowie Gesamtheit des Austausches. Unter der Kategorie Selbsterkenntnis wurde außer, dass man über sich selbst sowie die finnische Kultur und Sprache etwas Neues erfahren hat, auch die Bewertung dieser Erkenntnisse eingeordnet. Die Jugendlichen die an früheren Studien teilgenommen haben, haben ähnliche Antworten gegeben. Sie haben gesagt, dass ein Austausch als Erlebnis nützlich und wertvoll ist (Flack 1981, 16–17), und dass er die Freizügigkeit verstärkt und die Ansichten erweitert hat (Helin, H. 1992, 58). Es ist evident, dass die Jugendlichen in meiner Studie einen ähnlichen Nutzen aus ihren Erfahrungen ziehen werden.

6.6. Heimkehr, Rückenstärkung während des Sommeraustauschs und Beantwortung der Umfrage

Die Familien und Freunde der Jugendlichen, die den Fragebogen beantwortet haben, haben sich nach ihrer Heimkehr für die Erfahrungen, die sie während des Sommeraustauschs gemacht haben, interessiert. Wenn die Jugendlichen zu Hause über ihre Erfahrungen erzählt haben, haben sie gleichzeitig ihre Erfahrungen des Sommeraustausches reflektiert und begrifflich gefasst. Das hat seinerseits die Formation der Erfahrungen als ein Teil der interkulturellen Kompetenz gefördert. Ein wichtiger Grund für die guten Erfahrungen im Sommeraustausch ist, dass die Jugendlichen das Gefühl haben, sie seien bei ihrem Austausch vom Verband der Finnisch-Deutschen Vereine und der Deutsch-Finnischen Gesellschaft in Deutschland genug unterstützt worden.

Die meisten von den Teilnehmern meiner Studie halten die Beantwortung der Umfrage für angenehm und bezeichnen den Fragebogen als klar und einfach. Sie sagen, es sei schön auf die Erfahrungen zurückzublicken, obwohl sie einiges bereits vergessen haben. Ein Jugendlicher hat jedoch erzählt, dass er sich an seine Erfahrungen lieber nicht erinnern habe wollen.

6.7. Zusammenfassung

Die Jugendlichen haben an dem Sommeraustausch mit unterschiedlichen Hintergründen teilgenommen, aber trotzdem sind ihre Gründe für das Teilnehmen ähnlich. Sie wollen unter anderem ihre Sprachkenntnisse verbessern, neue Erfahrungen sammeln und neue Personen sowie die deutsche Kultur kennen lernen. Dieselben Faktoren wurden auch als wichtigste Erfahrungen des Sommeraustausches erwähnt und zudem wurden hier auch die Selbsterkenntnis und die Gefühle der Selbständigkeit und des Durchhaltens genannt. Die Jugendlichen finden, dass der Sommeraustausch eine wichtige Erfahrung für sie gewesen ist, und dass der Austausch auf sie viele Einflüsse ausgeübt hat. Die in den Antworten erwähnten Unterschiede der finnisch-deutschen Kommunikation ähneln denjenigen, die in früheren Studien genannt werden. Trotzdem haben die Jugendlichen diese Unterschiede und die Situationen, in denen sie aufgetreten sind, nicht als kritische Situationen bewertet. Sie haben keine großen Probleme in der Kommunikation mit den Deutschen erlebt, obwohl es auch Unklarheiten gegeben hat.

Den Antworten der Jugendlichen zufolge haben sie sich über ihre Identität und zum Beispiel über ihr Verhältnis zur finnischen Kultur Gedanken gemacht. Der Sommeraustausch hat einerseits eine Möglichkeit geboten, diese Faktoren und ihr Leben aus der Ferne zu betrachten und hat andererseits viele neue Einflüsse und Erfahrungen gebracht. Die Jugendlichen haben eine ökologische Verwandlung durchlebt und sie haben ihre Erfahrungen nach dem Austausch bei der Heimkehr reflektiert und begrifflich gefasst. Beim erfahrungsbasierten Lernen ist die nächste Stufe das Testen des Gelernten in einer neuen Situation, und gerade hierzu hat der Sommeraustausch die Jugendlichen ermutigt.

Die Ergebnisse der Analyse lassen den Schluss zu, dass die Jugendlichen ihren Sommeraustausch als wichtig und bedeutungsvoll einschätzen. Sie denken, der Austausch sei für sie nützlich gewesen und sie können deutlich spezifizieren, was sie gelernt haben und wie sie sich entwickelt haben. Aufgrund des Austauschs sind die Jugendlichen der Meinung, dass sie sowohl Fähigkeiten in neuen oder fremden Situationen zu handeln als auch Selbstvertrauen und Überzeugung in Bezug auf ihr Durchhalten in solchen Situationen bekommen haben. Die Entwicklungsstufe der Adolezens enthält die Suche nach seinem eigenen Platz und die Prozesse der Selbstständigkeit und der Formulierung des Weltbildes (Kronqvits & Pulkkinen 2007; Parviainen 1993). Meine Untersuchung legt nahe, dass der Sommeraustausch den Jugendlichen die Möglichkeit geboten hat, die gesammelten Eindrücke zu verarbeiten und auch die persönliche und soziale Identität zu formen.

7. Schlussbetrachtungen

Eine Forschung, die die interkulturelle Kommunikation und die Internationalisierung auch aus der Perspektive des Jugendaustauschs thematisiert, ist wichtig, um diese Themen und ihre Bedeutungen besser zu verstehen. Die Ergebnisse meiner Untersuchung werden insbesondere den Verband der Finnisch-Deutschen Vereine interessieren, dessen Sommeraustausch hier untersucht wurde. Die Untersuchung kann bei der Bewertung und Entwicklung des verbandseigenen Sommeraustausches verwendet werden. Auch andere Organisationen, die internationalen Jugendaustausch und Projekte, die einen Bezug zur interkulturellen Kommunikation aufweisen, anbieten, können die Ergebnisse verwerten.

Die Ergebnisse meiner Forschung beantworten meine Forschungsfragen und bestärken die Hypothese, dass auch ein kurzer Jugendaustausch positive Wirkungen auf die Fähigkeiten der interkulturellen Kommunikation und auf die Entwicklung der Jugendlichen hat. Die früheren Studien sind zu ähnlichen Ergebnissen gekommen, aber sie haben länger andauernde Jugendaustausche oder Gruppenaustausche von Jugendlichen untersucht. Auch wenn die Jugendlichen in meiner Forschungsarbeit in Bezug auf den Sommeraustausch unterschiedliche Erfahrungen gesammelt haben, sind die Ergebnisse richtunggebend. Man kann sowieso nicht verallgemeinern, dass die Ergebnisse unbedingt auf alle Teilnehmer des Sommeraustauschs anwendbar sind, weil weniger als 50 % der Teilnehmer auf die Fragen antworteten. Das Material wurde nur unter einem bestimmten Aspekt betrachtet, und deswegen wurden nicht alle erdenklichen Aspekte behandelt. Wenn die Antworten eines Jugendliche in ihrer Gesamtheit und nicht als separate Antworten betrachtet würden, könnte man die Beziehung zwischen den Antworten besser entdecken und dadurch ein exakteren Eindruck von den Erfahrungen von den 35 Einzelpersonen erhalten. Trotz der schmalen Perspektive bekräftigt diese Arbeit, dass allein ein kurzer Aufenthalt in einer neuen Kultur und Umgebung sowohl auf die Entwicklung eines Jugendlichen als auch auf das Selbstbild eine positive Wirkung ausübt.